

592. m.

002508

BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE

1891-IK ÉVRE.

SZERKESZTI:

GROSSCHMID GÁBOR,
TÁRSULATI TITKÁR.

VII. ÉVFOLYAM.

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.
1891.

302400

BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE

1891-İK ÉVRE.

SZARVASKÉZSÉI

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

VII. ÉVFOLYAM.

BODROGH
M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA
1891

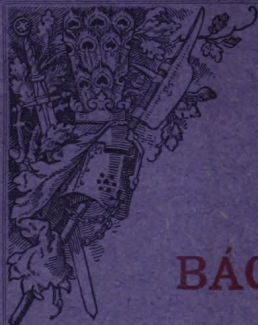
Az 1891. évi „Évkönyv“ tartalma.

	Lap
I. Bács-Bodrogh vármegye római érem gyűjteményei. Grossechmid Gábortól	1.
1. Frey Imre gyűjteménye	7.
II. Bács vármegye régi levéltárából :	
1. Bácsvármegyének egy régi zászlója. Grossechmid Gábortól.	18.
2. Magyar levelek a mult századból. Gróf Szapáry Péfer levele 1744-ből katonai kihágás ügyében	22.
3. Gróf Károlyi Sándor levele a pestis megszűnte iránt 1741. évből	23.
4. A vármegye válasza ugyanazon ügyhen	24.
5. Gróf Károlyi Antal levele katona szedési ügyben 1765. évből	24.
6. A vármegye válasza	26.
7. Szerb parochiák a mult században. Közli : dr. Dudás Gyula	26.
III. Történeti ismertető. Hunyadi Mátyás király. Fraknoi Vilmostól. Ismerteti : Grossechmid Gábor	30.
IV. Bács-Bodrogh vármegyei élet 1848 előtt. Töredék emlék lapjaimból. Irta Grossechmid Gábor	51.
V. Pandur és Szeremle a mult században. Közli : Iványi István	65.
VI. Ujvidék művelődési történetéből. Irta : Érdujhelyi Menyhért	69.
VII. Tárca. A magyar románok és a magyar nemzet. Közli : Grossechmid Gábor	76.
VIII. Jegyzőkönyv az 1891-ik évi junius 28-án tartott társulati közgyűlésről	81.
IX. Titkári jelentés az 1890-ik évről. Grossechmid Gábor titkártól	83.
X. Bács-Bodrogh vármegye történelmi társulata tagjainak névjegyzéke 1891. évre	87.
XI. Bács-Bodrogh vármegye történelmének irodalma. Összeállította : Iványi István és Grossechmid Gábor	89.
XII. A péterváradi apátság. Irta : Érdujhelyi Menyhért	99.

	Lap.
XIII. Egy bácskai eltűnt községről. Közli: dr. Thim József . . .	106.
XIV. Bács-Bodrogh vármegyének meghirdetett nemessége a meghirdetés éveivel. Közli: dr. Dudás Gyula	109.
XV. Történeti ismertető. Hunyadi Mátyás. Fraknoi Vilmostól. Ismerteti: Grosschmid Gábor. (Folytatás)	118.
XVI. A vármegye monografiája. Grosschmid Gábortól	146.
XVII. A péterváradai apátság. Irta: Érdujhelyi Menyhért. (Folytatás)	147.
XVIII. A bácskai nemességfelkelése 1797-ben. Irta: dr. Dudás Gyula	159.
XIX. Történeli ismertetés. Hunyadi Mátyás király. Fraknoi Vilmostól. Ismerteti: Grosschmid Gábor. (Folytatás)	173.
XX. Jelentés Bács váranak romjairól, 1842-ik évből. Közli: dr. Dudás Gyula	185.
XXI. Praehistoricus és római cserépedények a vármegye gyűjteményében. Grosschmid Gábortól	188.

I. Közkeletűnek egy régi szászok által készített térkép
 2. Magyarországon a múlt században (1797) készült térkép
 3. Gárdonyi Géza: A pestis megsemmisítése
 4. A vármegye névadásának története
 5. Gárdonyi Géza: A vármegye névadásának története
 6. A vármegye névadásának története
 7. Magyarországon a múlt században (1797) készült térkép
 VIII. Történeli ismertető. Hunyadi Mátyás király. Fraknoi Vilmostól. Ismerteti: Grosschmid Gábor. (Folytatás)
 IX. Jelentés Bács váranak romjairól, 1842-ik évből. Közli: dr. Dudás Gyula
 X. Közkeletűnek egy régi szászok által készített térkép
 XI. Bács-Bodrogh vármegyének meghirdetett nemessége a meghirdetés éveivel. Közli: dr. Dudás Gyula
 XII. A péterváradai apátság. Irta: Érdujhelyi Menyhért. (Folytatás)

BÁCS-BODROGH

VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

GROSSCHMID GÁBOR

TÁRSULATI TITKÁR.

VII. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.
NYOMATOTT BITTERMANN NÁNDORNÁL.
1891.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat 1883-ban alakult azon célból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történet- és régiségkedvelő, aki ez iránti szándékát írásban egyik elnöknél vagy a titkárnál személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 3 fnt tagdíjat fizet. A kötelezettség három évre szól. Aki ennek lefolytával a titkárnál nem jelenti be írásban kilépését, az további három évre marad e kötelezettség alatt.

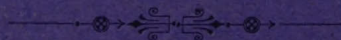
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, felolvasásra munkálatokat küldenek be. S e címen a tagdíjak befizetése alól felmenthetők.

Alapító tag egyszer mindenkorra legalább 50 fnt alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagjai fel vannak jogosítva az őket megillető társulati címek használhatására.

A társulat elnöke Schmausz Endre vármegyei alispán Zomborban, al-elnöke Iványi István főgymn. tanár Szabadkán, titkára Grosse Schmid Gábor Zomborban, pénztárnoka Pozsonyi Béla Zomborban.

A társulat tagjai tisztelettel kéretnek, hogy folyó és mult évi tagdíjaikat **Pozsonyi Béla** társulati pénztáros úrhoz mielőbb beküldeni szíveskedjenek, hogy a következő füzetben nyugtáztathassanak.

Bács-Bodrogh vármegye római éremgyűjteményei.

em szándékom a rómaiaknak Pannoniáiban történetét írni, egyedüli célom a vármegyében és környékén talált érmekre nézve némi történelmi felvilágosítást nyújtani.

Azon kérdésre: vajon laktak-e általában a rómaiak állandóan Bácsvármegye területén? bizony felelhetjük: hogy nem, mert nem létezik eddig egyetlen egy hitelt érdemlő bizonylat sem az ellenkezőről; egyedül talán csak Titel az, hol római kolónia létezhetett, de az is valószínűen esékélyebb és csak rövid időre, mit az eddigi gyér leletek gyaníttatnak. De azért valószínűnek látszik, hogy a rómaiak a Duna balpartján is birtak castrumokkal és táborhelyekkel, noha pozitív nyoma eddig ennek sem találtatik, mert a mit *Frölich Róbert* a Begecs község határában állítólag létezett Castrum Onagrinumról mond, nem eléggé bizonyítja, hogy ezen castrum csakugyan ott, vagy általában, hogy a Duna balpartján létezett.

Hasztalan keressük megyénkben az érméken és talán egyes eserépedényeken kívül a rómaiaknak más egyéb nyomait, egyetlen egy maradandó emlékük sem maradt fenn reánk, csak az ugynevezett római sáncok azok, melyeket sokan római műnek tartanak, de azoknak is származásuk kétes.

Ezen ugynevezett római sáncok, mint köztudomásu, tulajdonkép csak hatalmas, rendszerint az egyik oldalon széles árokkal ellátott töltések, melyek két külön helyen és két külön

vezető vonalban a Dunától a Tiszáig húzódnak. Ezen sáncokat tekintik sokan római műnek, de ellenkezőleg vannak mások, a kik azokat határozottan barbár eredetűnek tartják. A régibb kutatók, mint *Marsigli*, *Griselini*, *Katona* azokat feltétlenül a rómaiaknak tulajdonították. Az újabbak közül *Rómer* volt az első, ki kételkedni kezdett, és a sáncok hosszabbikát, mely Apatintól Ó-Becséig vezet, barbár eredetűnek nyilvánítá, csak a rövidebb sáncot, mely Ujvidék és Tiszaföldvár közt nyúlik el, tartotta valószínűen római műnek. Fröhlich Róbert ellenben mindkét sáncot barbár eredetűnek tartja, ő volt az első, a ki ezen sáncokat, illetőleg töltéseket részletesen megvizsgálta, és azokat nem csak hézagossnak, de az időjárás, ekevasa és a kerekek által nagyon megrongálva találta, úgy annyira, hogy e sáncokat nem tarthatja rendszeres műnek.

A sáncok céljának kutatása sem világosít fel bennünket, mert vannak, a kik azt hadi védműveknek, különösen lovasság ellen, mások ismét vízár elleni védtöltéseknek tartják. Végül vannak olyanok is, kik azokat Dácia felé vezető egyszerű hadi utaknak lenni vélik. Ha az első vélemény állana, használhatták volna azt épp úgy a rómaiak a barbárok ellen, mint fordítva a barbárok a rómaiak ellen, mert azon körülmény, hogy a sáncok befelé fekvő oldalán kellő egymástóli távolságban itt-ott táborhelyeknek látszó nyomok és római érmek találtattak, mint az különösen a priglevica-szent-iváni és apatini határban történt, még nem határozhat arra nézve, hogy ki építette a sáncokat? mert a rómaiak később is használhatták a már fenlevő sáncokat, az érmeket pedig a barbárok magok között is használhatták. De azok, kik azokat vízelleni műveknek tekintik, sem határozhatják meg, szolgáltak-e azok a Duna és Tisza kiöntései, vagy a belvizek áradásai ellen, mert tudjuk, hogy Bácsvármegye közép része a Ferenc-csatorna építése előtt, mely tulajdonkép kezdetben csak vízlevezető csatornának ásatott, a telecskai domboktól lefelé, egy nagy mocsártenger volt, melyből csak egyes magaslatok emelkedtek ki; a Mosztonga, a Kigyós, a Krivája, a Cserna- és

Jegricska-bara, az akkori időben bizonyára bővebben felbuzogó föld árával egyesülve, a lefolyásban pedig akadályozva, kétségen kívül hatalmas víztömegeket képeztek, melyek a vármegye alsó részét valószínűen nagyobb mennyiségben öntötték el, mint a Tisza és Duna folyók árai, melyek csak a partok mentében terjedtek. Azon, Fröhlich által felfedezett körülmény, hogy a sáncoknak befelé fordított részén van rendszerint az árok, arra mutatna, hogy az különösen a barbárok lovassága elleni védelem céljából készült, de szolgálhattak azok a belvizek levezetéséül is; az is kétségessé teszi azoknak célját, hogy a vízi árok egy részében a külső oldalán is van a sáncnak és hogy az a táborhelyeket is elválasztja a sáncról, habár azokat híddal is lehetett összekötni. De vannak oly helyek is, hol az árok a sánc mind két oldalán található.

Továbbá, hogy ezen töltések egyszerűen hadi utak lettek volna Dácia felé, azért nem valószínű, mert azoknak a Tiszán túl folytatásuk nincsen, és mert két különböző vonalban húzódnak a Duna és Tisza felé, noha az sem lehetetlen, hogy a légiók az egyik sáncon Pannoniából, a másik rövidebb sáncon pedig Moesiából vonultak Dácia felé; de a római columna trajánáról tudjuk, hogy a római hadakat Trajanus nem szárazon, de hajókon, a Dunán vezette Dácia felé; és így ezen, majdnem csak feltevések ellenében, nekem csak egy indokom marad, a kérdéses sáncokat mégis római műnek tekinteni, ez pedig azoknak rendszeres, szabályos kivitele és elkészítése, melyre csak a rómaiakat tartom képeseknek, a barbárokat pedig éppen nem. Hogy azok jelenleg annyira megrongált állapotban vannak, hogy Fröhlich azokat rendszer nélkülinek állítja, megleli magyarázatát legalább is 2000 éves fenállásukban. Támogatásul felhozom azon hatalmas földműveket a régi vad Germániában, melyeket *Germanicus* és *Tiberius* légiói oly rövid idő alatt ottan készítettek, és a melyek most már alig láthatók, úgy az összehasonlítást a bizonyára barbár műnek tekinthető s Pest megyében található, ugynevezett

Csörsz árkával, melynek tökéletesen rendszer nélküli volta azon sáncokra nézve szinte a rómaiak mellett szól.

A rómaiaknak alig volt hatalmasabb egyéniségű császára mint Traján, ki már akkor felfogta a Duna folyam nagy jelentőségét, ki rajta vezette hatalmas seregét Dácia felé, de egyszersmind hogy azt tehesse, csodálatraméltó utat vágatott az eddig járhatlan sziklákba, és még csodálatraméltóbb hidat építtetett, hogy a Duna két partját áthidalva, a két Moesiát összekösse a két Dáciával, mi által egyszersmind Pannonia és Illiricum is összeköttetésbe jött, de Traján 20 évi uralkodása nem volt elegendő idő céljai kivitelére, az őt követő *Hadrian* pedig, ki szinte kitűnő egyéniség volt, másfelé fordította figyelmét, és így Traján műve bevégezve nem lett.

De voltak idők, mikor a Tisza-Duna közti népek nem voltak ellenségei a rómaiaknak, így a Jazygok Traján idejében, kiket Decebal, a dákok erélyes királya, mint „Róma barátait“ igyekezett a rómaiak támogatásáért megfenyíteni, mit azután Traján véresen megboszlult.*) Ha pedig a kérdéses töltéseket határszélnek (limes imperii) vesszük, akkor rendeltetésük össze esne védtöltési rendeltetésükkel.

Köztudomásu dolog, hogy a rómaiaknak az első négy században két legvirágzóbb provinciája Pannonia és Moesia a Duna jobbpartján feküdt, és hogy a rómaiak ezeket a Duna balpartján a Tisza és Duna közt lakó mindenféle barbár népek ellen minden áron megvédeni törekedtek; sőt a Szerémség és Illiricum is ezen megvédendő területbe esett. Hogy ezt tették a rómaiak, arra sok történelmi adatunk van. *Ammianus Marcellinus* és *Dio Cassius*, mint elsőrangú kútfői a római császárság utókorának, erre nézve bő részleteket nyújtanak. A Syrmiumból eredő *Diocletian* és *Probus* császárok legtöbbet foglalkoztak a harmadik század végén a Duna-vonal megvédésével; *Diocletian* lemondott kényelméről és otthagya a gyönyörű fekvésű *Nikomediat*, hogy az akkor bizonyára még nem nagy műveltségű Syr-

*) Lásd Királyi Pálnak „*Ulpia Trajana*“ című művét.

miumba siessen, hol Krisztus után 293-ik évben az egész évet töltötte, sőt három hadjáratot is intézett a vad szarmaták ellen, melyekben 16 ezer barbár hullott el. Már *Augustus* korától folyton szaporították a légiók száma a dunai provinciákban, de hasztalan, a különfajú barbárok, ha lassan is, de mindig hatalmasabban törtek a gazdag prédával kecsegtető provinciák felé; el is érték célukat, mert a negyedik század végével betódultak Pannoniába, később Moesiába is, és 400 évi virágzás és kultúra után mindent tönkretettek; ezzel vége is lett a római uralomnak vidékünkön.

De ha nem is laktak a rómaiak állandóan a Duna balpartján, bizonyára megfordultak ott gyakran legióik, vagy béke idejében kereskedők is. Innen származik azon tömördek római érem, mely vármegyénkben a Duna vidékein találtatott és folytonosan találtatik, és pedig a köztársaság családi érmeitől kezdve egész az utolsó nyugati császárság idejéig, mert annak megszünte összeesik a barbarok betörésével Pannoniába; mutatja ezt azon körülmény, hogy még 393-ik évtől 423-ik évig uralkodó *Honorius* császárnak is találtattak nálunk, itt-ott, aranyérmei. Sőt *Frey Imre*, a most leirandó éremgyűjtemény tulajdonosa, atyjától tudja, hogy régebben számos ily római aranyérem jött napfényre a vidéken; különösen két helyre emlékszik, egyik Zombor város közlegelője, hol egy maroknyi római aranyérem találtatott és pedig köztük *Caligula* császártól is, kinek aranyérmei a ritkábbak közé tartoznak, úgy a szántovai rétben egy sokac ember szinte talált egy esomó római aranyérmet, de most már nem tudni kitől, mert akkor az ily leletekre mi figyelmet sem fordítottak, és így széthordattak, vagy épp beolvasztattak; mint érdekes körülményt említem fel hogy Titelen a legutolsó római császárok érmei is találtattak, így *Theodosius*, *Gratianus*, *Valentinianus* és *Arcadius* érmei. (Jelenleg a szegedi muzeumban.)

A talált érmek számát bizonyára szaporította azon körülmény is hogy közel hozzánk Sisciában, a mai Sziszeken, úgy

Viminaciában, mely most egy kis szerb falu a Duna mellett Osztrovo szigettel szemközt, a rómaiaknak pénzverdéje is volt. De számos érmet találhatni, melyek távol tőlünk különösen Nicodemiában verettek, mi arra vall, hogy az ottani légiók itt is megfordultak, vagy hogy az ottani kereskedők erre is eljutottak.

Az átellenben fekvő Batina, igazabban Kis-Kőszeg a rómaiaknál Vonatiamo, vagy Bacineum, mint tudjuk nagyobb római colonia, illetőleg castrum volt, és pusztulása nagy katasztrófa lehetett, ezen okból maradt földjében elrejtve az a sok arany, ezüst, de főleg bronz- és rézérem, mely most is folyton a felszínre kerül, és területünkre is átözönlik, úgy, hogy jelenleg nehéz megkülönböztetni, mely érmeek találtattak ott és nálunk, csak az a bizonyos, hogy a Batinán talált érmeek kivétel nélkül nálunk is előfordulnak, a mi nagyon természetes, minthogy a közlekedés Kolluth és Batina között akkori, mint későbbi időben nagy, hozzá mondhatni egyedüli volt.

A lelhelyek meghatározása nagyon nehéz, a régibb gyűjtőknek eszibe sem volt azokat feljegyezni, és így bemondásokat éppen nem lehet hitelesnek állítani, csak az újabb leleteknél lehet azt valónak venni, de ez nálunk nem is annyira döntő körülmény, mint más vidékeken, mert nálunk a Duna bal partján kelet és az alsó részen északnak három négy mértföldnyire a folyótól mindenütt találtatnak római érmeek és pedig minden időből, egész a negyedik század elejéig; nem úgy a Tisza vidékein, hol kivéve Titelt, mely különben is inkább a Duna vidékéhez tartozik, igen kevés római-érem, vagy talán éppen nem találtatik, a felmutatottak lelethelye pedig többnyire kétes marad, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy az értékes ezüst- és arany-érmeiket, nem szükségkép a rómaiaknak kellett elrejtetni, eláshatták azt a barbárok is, mint a Duna jobb partján rablott kincseket.

A talált érmeek sokaságát a közellévő, és pedig a Dunántul kisebb távolságban létezett gazdagabb coloniák okozták. Ilyenek voltak például: Syrmium (Mitrovic), Mursa (Eszék), Siscia

(Sziszek) a szerémségben. Viminacia Szerbiában, a Dunánál Osztrovo szigettel szemközt, a hajdani Moesiában. Nagyobb-szerű kereskedésre mutatnak a távollevő kereskedő városok, illetőleg coloniáknak talált érmei. Így például számosan fordulnak elő nálunk Dirchachium (Durazzo) albaniai városnak ezüst érmei, mely a rómaiak idejében nagy kereskedéssel bíró görög gyarmat volt. Előfordulnak régi görög-érmek is, mint II-ik Fülöp és Nagy Sándornak érmei, de a byzanci császárság érmei hasonlíthatlanul ritkábbak, mint a rómaiaké, mi azt bizonyítja, hogy a byzantiniaknak csekély összeköttetése volt vidékünkkel.

Vármegyénkben számos gyűjtőnek van kisebb érem gyűjteménye, melyeket egyesíteni kívánatos lenne, mert így elszórva kevés jelentőségük van. Nagyobb és főleg rendezett gyűjtemény kevés van, a gimnáziumok, valamint a történelmi társulat gyűjteményei, mint újabbak csekélyebbek, ellenben egyeseknek vannak még is oly gyűjteményei, melyek megérdemlik a leírást. Ezeket óhajtom én röviden ismertetni.

I. Frey Imre gyűjteménye.

Bizonyára a régi időktől találtattak már római érmek nálunk Bács vármegyében, ugy a szomszéd Szerbiában, valamint a Szerémségben és Baranyában, különösen pedig Batinán, de az értelem hiánya és a történelmi viszontagságok nem engedték a leletek méltánylását és így kétségtelenül nagymennyiségű leletek elkallódtak, vagy az arany- és ezüst-művesek olvasztó kemencéjébe jutottak; csak újabb időben, mikor ezen érem leletek már keresett tárgyak lettek, és értéktárgyat kezdték képezni, lett a földnépe is figyelmes, és odavitte leletét, a hol érette valamit kapni remélt, természetes, hogy ezek első sorban az arany- és ezüst-művesek voltak, de eleinte ezek sem gondoltak sokat a belérték nélküli bronz vagy réz leletekkel, csak az értékes ezüst- vagy arany-leleteket vásárolták meg jó olcsó áron, és pedig korántsem azért, hogy a tudomány részére

összegyűjtsék, hanem inkább, hogy beolvassák. Ez hosszú ideig így tartott, míg végre nálunk is találtak egyesekeket, kik kedvelői, vagy tudományos szempontból gyűjteni kezdettek és az arany- ezüst-művesekkel versenyeztek.

Frey Imre édes atyja néhai Frey Ignác volt nálunk az első, ki, mint zombori arany-műves és történelem kedvelő, egyesíteni kezdte a két érdeket, és minthogy sokáig a vidéken az egyedüli gyűjtő volt, sikerült is neki nagyobb mennyiségű római érmekeket gyűjteni, mely gyűjteményt fia Imre nem csak szaporította, de Batinávali összeköttetései folytán tetemesen növelte. Sajnos, hogy érem gyűjteményének egy-két ritkább példányát *Matlekovics Sándor* akkori államtitkár részére szivességből átengedte, és ez által gyűjteményét megcsorbította.

Az összes gyűjteménynek talán legértékesebb részét képezik a köztársaság korából származó családi, kizárólag ezüst érmek, melyeken leginkább csodálhatni a művészi kivitelű női főket, melyek Minervát vagy Vesztaínokat talán Vénuszokat is ábrázolnak. Ilyen van összesen 19, melyek közül 7 patricius és 12 plebejus családé.

A patricius családok következők:

Familia: 1. *Aemilia*, elől Vestalin női fővel, és lovasokkal hidon az ellenoldalról.

2. *Claudia*, elől Pallas fővel, tulról szárnyas Victoria kettős fogaton.

3. *Servilia*, elől Pallas fő a hátlapon a Dioscurok egymástól ellovagolva.

4. *Augustus* unokái Cajus és Lucius, Agrippa fiai, körirat: Casares Augusti F. codesig princ juventut, tulról áldozó, edény, paizs, lándsza és papibot.

5. *Antonia*. Elöl szakálas Jupiter-fő S. C. az ellenoldalon Victoria quadrigán.

6. *Fouria*, elől Janus-fő, tuloldalon Pallas megkoszoruz egy tropeát.

7. *Antonia*, elől hajó Ant. Aug. III. vir R. T. C. felirattal, a hátlapon: sas, legio jel, két tábori jel között, alól Leg. X.

A plebejus családok közül:

Familia: 1. *Porcia*, elől Pallas-fő, hátul: Libertas quadrigán kalap és lándsával.

2. *Scribonia*, elől Bou. event Libo, felirattal és egy női-fővel, a hátlapon: oltár, lyra és babér koszorúval.

3. *Vinicia*, olvashatlan.

4. *Naevia*. Elől Vénus-fő S. C. tülről Victoria hármas fogaton.

5. *Papinia*. Elől szép Pallas-fő, tülről: Jupiter négyes fogaton menykőt szórva.

6. *Memmia*, elől babéros férfi-fő, ellenoldalról Dioscurok lovaik mellett állva, paizs és lándsával.

7. *Vibia*, elől: babéros Apolló-fő, a tullapon: Pallas négyes fogaton, Tropheummal.

8. *Marcia*, elől: Pallas-fő, túlon: sisakos lovas lándsával, Pilipus (120. év K. e.) felirattal alól.

9. *Sentia*, elől: szép Pallas-fő, hátul: meztelen Saturnus négyes fogaton.

10. *Lutatia*, elől: Pallas-fő két csillaggal, túllapon: nagy koszoruban hajó, rajta sisak 241. K. e. Kartago elleni győzelemre vonatkozik.

11. *Rutilia*, elől: Pallas-fővel, túlon: Victoria négyes fogaton, alól L. Rutilia.

12. *Rubria*, elől: Vollen felirat Neptun fejjel, szigonnyal, ellenoldalt: L. Rubri felirat és Victoria koszoru és pálma ággal, oltáron kigyót etetve.

Krisztus előtti és elsős századbeli érmek.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy mindannyi római császári érmen egyik felén majdnem kivétel nélkül az illető császár mellképe látható. A gyűjtemény időszak szerinti sorozata a következő:

1. *Julius Caesar* két ezüst dénárja mellképével, hátul meztelen Vénus kis Victoriával.

2. *Augustus* és családjára vonatkozó érem van összesen 9. Egy kis ezüst érem Caesar Augustus és Signis receptis körirattal, vonatkozik *Germanicus* győzelmére Germaniában. Halálára vonatkozó van három: réz-érem Divus Augustus körirattal, a hátrészen két felugró lóval, ezen érem ugynevezett paduai hamisítás; a másik Divus Augustus feliratu mellkép, hátrészében Julia neje ülve áldozik.

3. *Agrippa Augustus* vejének van két érme: M. Agrippa Cons. III. felirattal, hátul mind a kettőn Neptun, delfin és sigonnyal.

4. *Drusus Caesar*. Ti Aug. F. divi Aug. n. felirattal egy érem.

5. *Germanicus Caesar* aranyozott bronz-érme, rajta ő mint triumphator, signis receptis felirattal alól.

6. *Tiberiustól* van négy érem, elől mindegyikén mellképe. Felirata T. Caesar divi Aug. F. vagy C. Caes. Aug. Germanicus egyike ezekből öntve, melyen három meztelen császárné alakja látható. Drusilla, Acumia és Julia felirattal.

7. *Claudiusnak* három érme található a gyűjteményben: Ti. Claudius Caes. Aug. felirattal, egyik Pallas, másik Ceres, harmadik Libertas alakjával az ellenoldalon.

8. *Nero* három ezüst szép éremmel van képviselve; arc képe jellemző, Salus, Jupiter custos és sassal a túloldalon.

9. A K. u. 69-ik évben csak rövid ideig uralkodó *Galba* Caesarnak két érme van, egyik ezüst, másik réz. Egy koszoruban S. P. q. romanus és *Libertas publica* felirattal.

10. *Otho* Caesarnak, ki ugyan akkor és oly rövid ideig uralkodott, csak egy érme van *Securitas publica* körirattal.

11. Az utánna következő 69-ik K. u. évből *Vitellius* császárnak szinte csak egy ezüst érme található, Vir. sacr. XV. felirattal.

12. Az őt követő tiz évig 79-ik K. u. uralkodó *Vespasianus* császárnak öt ezüst érme látható. Az érmek feliratai és jelképei különbözők, egyiken a gyászoló Judea, a többin *Aequitas*, *Felicitas Augusti* és *Jovis custos*. Fiának:

13. *Titus* Caesarnak 79-től 81-ik K. u. csak egy szép ezüst érmét találjuk áldozó alakkal, mellette Delfin és hollóval.

14. A 96-ik évig uralkodó *Domitianus* Caesarnak hat érme van a gyűjteményben, *Pallas*, *Fides reipublicae*, *Cista Mystica*, és *Moneta* feliratos jelképekkel a hátrészekben.

15. Az őt követő rövid ideig uralkodó *Nerva* császárnak négy érme látható, *Libertas publica* és *Fortuna Augusti* jelképekkel.

16. Utódának a 98-ik évtől a második századnak 117-ik évéig uralkodó, az alsó vidéken Daciában háboruskodó *Traján* császárnak 9 érme van a gyűjteményben, a hátterek különbözők, egy gyászoló dák, *Trophaeae*, *Salus*, *Victoria*, *pietas*, *Fortuna*, *Felicitas publica*, *Optimo principi*, és a bőség szarvának jelképeivel és felirataikkal. A

II-ik században.

17. Az első császár *Hadrianus* 117-től 138-ig uralkodott, ennek 8 érme található: *Salus*, szárnyas *Victoria*, *Felicitas*, *Róma*, nagy hajó, *Spes* jelképekkel és felirataikkal.

18. Most jönnek a római boldog időket képviselő *Antoninus* családbeli császárok, az első *Antoninus Pius* 138. évtől 161-ig, kinek itt 10 érme van, *Clementia*, *Aequitas*, *Felicitas*, *Fortuna*, *Salus*, *Anona*, *Consecratio*, *Invictus Sacerdos* jelképeivel és felirataival a hátlapokon.

19. Követi M. *Aurelius armeniacus* Caesar, 161-től 180-ig, kinek ezen gyűjteményben 14 érme látható: a gyászoló *Armenia*, *Spes*, *Pallas*, *Fortuna*, *Votum*, *Pax*, *Ceres*, *Concordia*, *Consecratio* alakjaival és jelképes felirataikkal.

20. Ide tartoznak nejeik, a két *Faustina senior* és *junior* érmei, *Aeternitas* és *Juno* alakjaival, összesen három ezüstérmével.

21. Ugyanegy időben volt császár *Lucius Verus* 161—169-ig, kinek négy érme látható, Mars, Providentia, mesztelen férfi-alakokkal és jelképekkel, egyik Nicopolisból görög felirattal.

22. Az előbbinek neje *Lucilla* Augustának szinte három érme található, Venus victrix és Juno jelképes feliratokkal.

23. Követi M. *Commodus*, Antoninus Caesar 180—192-ig három éremmel, a hátrészekén Libertas és Trophaeák jelképeivel.

24. Nejének *Crispina* Augustának van két érme: Juno alakjával és felirattal.

25. Utána jön a 208-ig uralkodó *Septimius Severus Pertinax* Caesar, kinek a gyűjteményben hat érme van, a háttéren Victoria, Jupiter, Fundator pacis, Neptum, sas kitárt szárnyakkal, jelképes alakjaival és felirataival.

26. Ide vehetjük H. *Helena* Augusta érmét 193-ból, ki neje volt, *Didius, Salvinus Julianus*, csak két hónapig uralkodó császárnak, Securitas reipublicae, felirattal.

Ezzel belevén fejezve a második század gyűjteménye, kezdődik a

III. század.

Első a harmadik században Septimius fia

27. Septimius Geta ki 212. K. u. meghalt, ennek négy érme látható: háttérben kigyóval hármalábú, Concordia ülő sassal, és Trophaeák jelvényeivel, van még

28. Septimius nejének *Domna Julia* Augustának két ezüst-érme: Hilaritas és Venus genitrix jelképeivel.

29. Következik: M. *Aur. Antoninus* Caesar (Caracalla) 208—217-ig négy éremmel, Temporis Felicitas, Mars, Libertas, és oltár jelképes felirataival.

30. Ide vehetjük még *Plautilla* Aug. 212. K. u. meghalt nejének egy érmét, Venus victrix, feliratu jelképpel.

31. Követi őt *Antoninus Pius* (Eleogabalus) Caesar 218—222., három ezüst érme, Summus Sacerdos, a nap és Salus Antonini feliratos jelképeivel.

32. Ezután jön nejének, *Julia Moesanak*, egy érme, Pudicitia jelképével.

33. A 222-ik évtől 235-ik évig uralkodó Imp. *Severus Alexander* császárnak tizenkét, többnyire ezüst érme létezik a gyűjteményben: a hátlapokon Mars Victor, Nicaea három hadijellel, Pax, Jupiter, szárnyas Victoria, Salus, meztelen diadalmas Mars és a császár alakjaival és feliratos jelképeivel, hozzá tartozik még anyjának

34. *Julia Mammeanak* két érme, Vesta és felicitas publica jelvényeivel.

35. Előtte uralkodott 214—217-ig *Claudius Gothicus*, kinek tizenegy réz-érme látható, Jovi Statori, Annona, Virtus, Sas, Pax, Fortuna redux, Genius Augusti, Victoria és Aequitas feliratos jelképei és alakjaival. Ugyan egy időben vele Caesar: 217—218-ban,

36. Imp. *C. M. Opelio Sev. Macrinus*, ennek két ezüst érmét találjuk: Jovi conservatori, és görög körírásos kigyós bottal és feliratokkal.

37. Utánna következik 238—244-ig Imp. *Gordianus*, ki a gyűjteményben tíz éremmel van képviselve, a hátrészek alakjai és jelképei az eddig szokottak: Securitas, Oriens, Jovi conservatori, Aeternitas, tábor jegyek, Libertas, Liberalitas. Az eddig elő nem fordultak között van egy réz-érem oroszlán és bika alakjaival, hozzá M(oesia) S(uperior) Col(onia) feliratos betűkkel.

38. A 235—238-ig uralkodó *Maximinus* (Tracicus) császárnak van három érme, a hátlapon Salus Aug., Providentia és Pietas Aug. jelképeivel.

39. A 244-től 249-ig uralkodó *Philippus I.* császártól találunk három érmét: Romae aeternae és Mars jelképeivel, egyet oroszlán és bika alakjaival Col. Vim(inacia) felirattal.

40. Ide tartozik fiának, *Philippus II.*, érme, Marssal.

41. Ugy nejének, *Otacilla Severa*, egy ezüst-érme: Concordia Augusti jelképével és felirattal.

42. A 235—237-ig uralkodó *Dalmaticus* nobilisnek van egy érme Gloria exercitus jelképével.

43. A 249—250-ik évig császár *Trajanus Deciusnak* látható három ezüst-érme, a hátlapon: Provincia Dacia sas és oroszlán közt, Dácia boton szamarfejjel és Abundantia jelképekkel. Ezt követi fiának († 251.)

44. *Heremius Etruscusnak* két érme Merkur alakjával, és nejének

45. *Heremia Etruscillanak* három ezüst-érme, mind a három Pudicitia jelképével.

46. Ezt követi *Publius Licin. Valerianus* csász. 253—260. három érme: Jovi conservatori és Róma, ugy Pax Augusti jelképekkel, ide tartozik nejének:

47. *Diva Maximiniana* egy ezüst-érme, repülő pávával és Consecratio felirattal.

48. Most jön három rövid ideig uralkodó császár 254-ből *Vib. Trebovianus Gallus* három éremmel: Apolló Salutaris, Junó Martialis és Col. Vim(inacia) oroszlán és bika jelképekkel. — Továbbá

49. Imp. *Aemilianus Pius* egy ezüst-éremmel és Dianae Lunae jelképpel és felirattal. Végül

50. *Victodinus* egy réz-érme Libertas Augusti jelképpel.

Ezek után következnek:

51. *V. Gallienus* 259-től 268-ig, kinek a gyűjteményben tizenöt érme látható. A jelképek és feliratok a túllapokon a szokottak: Aeternitas, Providentia, Pax, Libero, Abundantia, Jovi propug, Fortuna, Soli (Antilopéval), Securitas, Aequitas, Laetitia Augusti és maga a császár álló alakja. Hozzá tartozik nejének:

52. *Corn Saloninának* három ezüst-érme Vesta, Juno és Pudicitia alakjával és jelképével.

53. Imper. *Aurelianus* 270—275-ig uralkodó császárnak találjuk a gyűjteményben tíz réz-érmét, a jelképes feliratok a következők: Jovi conservatori, Romae aeternae, Virtus Militaris,

Concordia militum, Fortunae redux, Oriens, Genius Augusti, Restitutori Orbis, a nap istene.

54. A követő 275—276-ban csak pár hónapig uralkodó C. M. A. *Tacitus* császárnak látható négy érme: Aequitas, Concordia és Laetitia jelképeivel.

55. Őt követte 276-ik évben Imp. *Amnicus Florianus* császár, kinek két rézérme található, Aequitas és Providentia deorum jelképes felirattal.

56. 276-tól egész 282-ik évig *Probus* császár következett, ennek 9 érme van a gyűjteményben. A hátoldal feliratai és jelképei szinte az eddig szokottak; mint Victoria foglyokkal és koszorúval, Jovi conservatori, Virtus és Mars, Fides nulum, Restitutor orbis, Clementia, Adventus Probi, a nap istene quadrigán. *Probus* utódja

57. *Diocletian* császár (284—313.), ennek hat rézermét találjuk a következő felírással jelképekkel a hátlapokon: Victoria, Genio populi romani, Jovi conservatori, és Sacra moneta Augusti.

58. A következő H. Val. *Constantinus* 292—306-ig két rézérémmel van képviselve: Genio populi romani, és Sacra moneta Aug. jelképpel és felirattal.

59. Az előbbi kettővel egyidőben 313-ik évig uralkodó *Maximianus Herculeus*-nak négy érme van, háttérükben: Sacra moneta, 2 Concordia militum és egy Conservator Hercules felíratos jelképekkel.

60. Az előbbivel együtt 282—288-ig uralkodott Imp. *Carus*, kinek csak egy érmét találjuk: Aeternitas Imperii nap istennel, mint jelképpel.

61. Ide tartozik *Numerantius* előbbi fiának egy érme: Pietas Augusti és Mercur jelképes felirattal.

62. Utolsó a harmadik században a 283—285-ig uralkodó Aur. *Carinus* volt, kinek itten két érme van: Principi juventutis és Felicitas publica felíratu jelképpel. Következik a

IV. század.

63. *Diocletian* idejében uralkodott még Imp. *Maxentius*

306-tól 312-ig, ez csak egy éremmel bir, Conservator felirattal és 6 oszlopos templommal.

64. Továbbá Val. Maximianus 307-től 313-ig, ennek is csak egy érme van, Genie caesaris feliratos jelképpel.

65. V. *Licinius Pater* nob. (313—323) előfordul két éremmel rajtuk Victoriával.

66. *Licinius junior* (308—328) szinte kettővel hasonlóan Victoriával.

67. *Jul. Crispus* nob. (317—326) csak egy éremmel, felirata: Caes. notr. vot. X. koszoruba. Következett;

68. *Constantius jun. nob.* (317—349) ezen császárnak van hét darab réz-érme: Beata tranquillitas, Providentia, Gloria exercitus feliratos jelképekkel és 4 darab Votum koszoruban 3. 5 és 16-ik számmal a hátlapokon.

69. Dominus noster *Constantius P. J. Aug.* (II.) (323—361-ig) tizenegy éremmel van képviselve, melyek közt 3 temperis reparatio, 3 Gloria exercitus, 1 Concordia militum, Victoria, Providentia és Spes egy-egy reipublicae feliratokkal és jelképekkel hozzá egy koszorus votum XX. Ezután jön:

70. D. n. *Constantinus Aug.* (magnus) (324—337) császárnak tizenöt érme van a gyűjteményben közöttük: Veneranda pietas, 4 Jovi conservatori, 3 Gloria exercitus, 2 soli invicti comiti, egy-egy Constantinopolis, Virtus exercitus, Victoria laete principis, o. n. votum XX. koszoruban, jelképes feliratokkal a hátlapokon. Ezekhez tartozik:

71. H. Max. *Fausta Aug.* nejeének egy érme: Securitas reipublicae felirattal. Követi

72. *Constans* (333—356.) öt éremmel, melyek közt: két Gloria exercitus, két felix temporis reparatio, az egyikén egy fiát etető Phoenix piramison és egy Victoria jelképpel és felirattal.

73. Most jönnek a következő rövid ideig uralkodó császárok: *Magnentius* (350—353.) egy éremmel, Gloria romanorum jelvényes felirattal.

74. *Constantius* (Gallus) (351—354.) két éremmel: *Gloria exercitus*, és *felix temporis reparatio* jelvényes feliratokkal.

75. Fl. Cl. *Julianus* (apostala) (355—363 két éremmel: *Securitas reipublicae* (Apissal) és *Votum X.* koszoruban, jelképes felirattal.

76. D. N. *Jovianus* (363—364) egy éremmel koszoruban: *Vot. V.* Őt követi:

77. D. N. *Valentinianus* (364—375) három éremmel és pedig: Szárnyas *Victoria*, *Gloria romanorum* és *Securitas reipublicae* jelképes feliratokkal. Ezután jön:

78. D. N. *Valens* (364—375) három réz-éremmel: *Securitas reipublicae*, *Restitutor reipublicae* és *Gloria romanorum* jelképes feliratokkal. Továbbá

79. D. N. *Gratianus* (367—383) két éremmel: *Gloria romanorum* és *reparatio reipublicae*, (Tessalia és Siscia verőhelyek) jelképes feliratokkal.

80. D. N. *Theodosius* (magnus) (379—394) két: *Votum V.* és *V. X.* koszorúbani feliratos éremmel.

81. D. N. *Valentinianus* junior (II.) (383—388.) egy: *Reparatio reipublicae* és egy *Votum V.* koszorúbani felirattal.

82. D. N. *Honorius* (393—423) császárnak van a gyűjteményben egy arany-érme, hátlapján az álló eszímás császár, ballábával egy ellenséget tipor, balkezében egy koszorúzott *Victoria* jelképpel és *Victoria Aug.* felirattal, másik réz-érme: *Virtus exercitus* felirattal van ellátva.*)

83. Az utolsó D. N. *Arcadius* (395—408) egy réz-éremmel és *Salus reipublicae* felirattal fordul elő.

A császárok érmei után jönnek a városi érmek:

1. Négy darab ezüst-érme *Dyrchachium* városnak Illyriában, a mostani Durazzónak, ezen város alapított az ötödik században Krisztus előtt. *Dyrchachium* nagy kereskedéssel bíró

*) Ezen arany-érem Szántován találtatott, és pedig sajátságosan. Egy sokae erdőirtás között, egy hatalmas tölgy gyökerét ásta ki, felaprítva lökte azt banyakemenecéjébe. Másnap reggel a hamu között fénylett elébe az arany-érem.

görög gyarmat volt. Az érem egyik oldalán van jelképként egy tehén borjával NIKHN felirattal, a másik oldalán pedig egy négyszeg vonásokkal, képviselve Alcinos kertjét.

2. *Patrae* (Patras, Patrasso, törökül Balinbadra) városnak két 280. évbőlí érme Augustus tiszteletére verve. Elöl Augustus mellképe, hátul ökröket hajtó alakok. Körirata: Colonia Aroi patron Sis(cia).

3. *Róma* város érmei nagy Constantin idejéből. Elöl Róma jelképének sisakos feje, hátul nőstény farkas két gyermekkel, alól T. Sis(cia).

Van még a gyűjteményben a római érmeknek két drb barbár utánzása, az egyik érmen látható egy szakálas férfi mellképe, valószínűleg Eleogabalus, az érem hátulján Foecunditas áldozik. A második érem Gordianus érmét utánozza, a császár mellképével az egyik oldalon, a másikon Pax, a béke köpenyben állva, olajággal kezében. Mind a kettő azonnal felismerhető ügyetlen utánzás.

Megjegyzésre méltó még, hogy a meghódított provinciák érmein azok mint gyászoló nők vannak jelképezve, így Vespasiánnál Judaea, Trajánnál Dácia és Mark Aureliusnál Armenia; továbbá, hogy a provinciák és coloniák érmein oroszlán és bika látható mint jelkép a hátlapon, mi valószínűen erőt és marhatenyésztést jelez.

A fenti érmek mind külön papirborítékba, melyen az érmek leírása és a lelet helye van feljegyezve, vannak elhelyezve. — Mindannyinak tüzetes meghatározását Schwerer János tagtársunk és gyakorlott régészünk teljesítette.

Grosschmid Gábor.

Bácsvármegye régi levéltárából.

1. Bácsvármegyének egy régi zászlója.*)

Bács-Bodrogh vármegyének 1849-ik év előtti levéltárában sok mindenféle régiség őriztetett, melyek a szerb invázió ide-

*) Megjelent, mint mutatóvány: a „Bácska“ 1890-ik évi 90. számában.

jében a szerbek által az egész levéltárral egyetemben elpusztultak. A betörők egyesülve a börtönökből szabadon bocsátott fegyencekkel, az összes levéltári iratokat az utcára kidobták, és minthogy a megrohanás napján 1849. évi február 11-én erős eső esett, azok a nagy sárba merültek. Csak pár nap múlva sikerült Mrazovics Jakab volt megyei tisztviselőnek, nem tudom kinek rendeletére, az elszórt iratok maradványait sárosan és össze-vissza tépve, a régi helyiségbe visszahordatni, és minden rend nélkül szintén össze-visszadobva halomra rakatni. Így maradtak azok sokáig, az osztrák kormány nemcsak nem rendezte azokat, de még nem is őrizte, mindenki vihetett abból, mit akart, el is tűnt azokból nem egy, egyik-mást érdeklő darab. Ily rendetlen állapotban maradtak azok a provisorium, valamint a visszatérő autonom megye alatt is. Míg csak a legutóbbi időben Schmausz Endre alispán kezdeményezésére a megye bizottmánya a régi tömkeleg rendezését, a belügyminiszterium jóváhagyásával elrendelte és megkezdette.

Mindannyi, a levéltárban őrzött ereklyét, melyeket az egykori levéltárnok, Karácsonyi Lipót menekülése alkalmával magával Bajára el nem vitt, a szerb rablók elhurcoltak, ezek között volt egy közép nagyságú zászló is, melyet a levéltár egyik sarkában tokba dugva őriztek.

A zászló világoskék erős selyemszövetből készült, az időtől megszurkült ezüst rojttal. Egyik oldalán látható volt Szent Pál apostol képe körkeretbe festve, a szokásos kivont karddal. Az ellenkező oldalon pedig a következő chronosticon volt olvasható :

SVb tVo InsIgnI sanCte PaVLe.

ProteCtor aC saLVs CoMITatVs

BaCsIensIs ConserVa nos.

Az évszám, mely a chronosticonban rejlik, 1736. mely időszak Bácsvármegyére, valamint az egész országra nézve nem egyedül nevezetes, de válságos is, mert ezen évben vette nőül Ferenc Lotharingiai herceg, ki akkor Magyarországnak

helytartó kormányzója volt, Mária Terézia későbbi királynőnket, és ezen évben halt meg Ausztria védangyala, Savoyai Jenő hereceg is, kinek halálával a hadiszerezese III. Károly királynak Törökország elleni hadait elhagyta.

A kérdéses időben Bácsvármegyének főispánja, és pedig 1733-ik évtől egész 1745-ik évig Patachich Gábor kalocsai érsek volt, alispánjai pedig 1734-ik évi július 3-ától, mely napon a főispán Baján tisztujtást tartott, Tajnay Mihály és Csejtey Pál voltak, főjegyző lett ugyanakkor Körmendy István, a nevezettek egész 1739. évig hivatalukban maradtak.

Azon időben, mikor én a kérdéses zászlót láttam, mindenki azt állította, hogy az nemesi felkelési zászló. Azonban mindeddig nem sikerült nyomára jönni, vajjon valósággal insurrectionális zászló volt-e a kérdéses zászló? vagy pedig más rendeltetésre szolgált, mi az akkori nyugtalan időben könnyen megtörténhetett.

A kérdéses idők tanulmányozása talán nyomokra fog vezetni, de úgy vélem, hogy 1736-ik évben nem is történt nemesi felkelés.

Bácsvármegye a XVIII. század első felében kettős életet élt, mert fele polgári hatóság alatt állott, míg a másik felét a katonaság és annak tábornokai uralták. Ezen idők Ausztriára nézve sokszor válságosak voltak; nyugotról a spanyolok és a franciák, délről pedig a törökök foglaltak fenyegető állást. Az országnak belnyugalma sem volt biztosítva, habár már 1711-ik évben a király által is megerősített szatmári béke Rákóczyval megkötetett, de ő, valamint társai a békefeltételeket visszautasították és inkább számkivetésbe menekültek; az ország lakosságának nagyobb része sem volt megnyugtatta, a hitvallási üldözések és a neoaquistica commissio folyton elégedetlenségben tartotta a kedélyeket. Hozzá szüntelen nyugtalanító és fenyegető hírek keringtek, egyszer Bercsényi Lengyelhonból, máskor Eszterházy Antal a horvát részről készült hirszerint betörni; leginkább féltek magától Rákóczytól, kit a hir mindig

Erdélytől várt, dacára, hogy a szegény beteg fejedelem már csak nyugalomra vágyott, és csakhamar meg is halt, fia pedig, József herceg, bécsi nevelése következtében mindenre alkalmatlan egyéniség volt. De a legnagyobb nyugalanságot a *pragmatica sanctio* elfogadása okozta, melynek nálunk akkor sok ellenese volt.

Ezen állapotok határozták el az 1715-ik évi országgyűlést a hozott törvények VIII-ik cikkében kimondani, hogy a nemesi felkelés többé nem elegendő az ország védelmére és az állandó hadseregnek felállítása elkerülhetlenül szükséges, ezen okból meg is szavazták az állandó hadsereg fentartásának költségeire az évi 2.500,000 forintot, de azért ennek dacára a hadvitelek mégis minden oldalról kedvezőtlenek maradtak. Bácsvármegyében ez alkalommal is a szerbek hozták az új veszedelmet, akiket az adott kiváltságaik nem elégitettek ki. Azért is ezen időszakot és az akkori körülményeket felkelésre alkalmasnak lenni hitték, minthogy a rendes katonaság a külföldön volt elfoglalva és a várak őrségei legtöbbszörre határőrökből állottak.

Ezen indokokból határozták el a marosmenti határőri némely magasabb rangu tiszték az általános felkelést, ezek voltak névszerint Szegedinatz Péter, más néven Wolke Péro, Szevics főhadnagy, Sterba őrnagy, Tököly Ranko kapitány, ugyanekül Zákó ezredes, ki Bácskában két gyalogezred parancsnoka volt. A nevezettek az 1734^{1/2}-ik évi télen a magyar földnépet is, azon hitegetéssel, hogy ők Rákóczy emberei, a maguk részére akarták csábitani, állítván, hogy az ő nevében rendezik a felkelést. Sikerült is nekik ezáltal Vértesy János szent-andrási birót, Sebestyén Jánost és számos mást részükre vonni, akik azután magukat Rákóczy kapitányainak vallották és számos ugynevezett „kurucokat“ toborzottak. De azért a magyarság nem hitt nekik és tömegesen távol maradt, nem akarván a sok rablás és erőszak miatt általuk gyűlölt szerbekkel egyesülni.

Mindenekelőtt az összesereglett csöcselék egy erődített he-

lyet kívánt hatalmába keríteni. Békés Gyula alatt próbálták első szerencsájukat, melyet Rákóczy nevében feladásra hívtak fel, mit azonban a várost védő Klósz Mátyás alispán megtagadott. A segélyére siető főispán Orczy báró, ugy Halász és Beleznay ezredesek, továbbá a jászkun kapitány Podhraczký megérkezése után a felkelők az erdőhegyi erdőkbe menekültek és egymást elárulván, mindannyian kézrekerültek; közülök 1736-ik évi ápril 4-én Sebestyén, Pásztor és Szilasi Budán kerékre törtettek, a felkelők közül pedig 76 halálra ítéltetett, de ezekből sors-huzás útján csak négy fejeztetett le, a többi börtönbe jutott, többen előzőleg már a nép által agyonüttettek.

A követő 1737-ik évben tört ki a törökök ellen hadjárat, mely Pálffy János mellözése után Seckendorf tábornagy ügyetlen vezetése miatt oly szerencsétlen véget ért.

Ha most összevetjük az adatokat és körülményeket, nehéz elhatározni, mily célra szolgálhatott a kérdésben forgó zászló? még azt sem állíthatjuk biztosan, hogy 1736-ik évben a vármegyében csakugyan nemesi felkelés volt, mert hibáznak a kellő adatok, és itthon csak úgy kaphatnánk felvilágosítást, ha a most rendezés alatt álló régi levéltárban az arra vonatkozó iratok feltalálhatnának, mert igen jól emlékszem, hogy 1848 előtt a vármegyének nemcsak külön insurrectionális pénztára, de külön insurrectionális levéltára is volt.

Grosschmid Gábor.

II. Magyar levelek a múlt századból.

I.

Gr. Szapáry Péter levele katonái kihágások ügyében a vármegyéhez 1744-ből.

Inclya Universitas Domini Dni mihi obserrandissimi Colendissimi!

Mai napon érkező postával veszem méltóságos Palatinus urunk eő Excellentiája parancsolathját, melyben acludálatnak

e nemes vármegyében való létemben esett excessusok. Arra való nézve is kívántam tekintetes nemes Vármegyéhez ezen levelemet bocsátani s ecersmind nemes vármegyétül informatiót venni, midőn legközelebb is tettes nemes vármegye gyűlést tartatni fog, akkorra magam is megjelenni kívánnék s azzal az alkalmatossággal az excessusokat (ha már annak nevezendőknek lehetnek) complanálni kívánnám; in reliquo me affectui recomendans persevero Ejusdem Inclytæ Universitatis

servus obligatissimus

Kecksemét, die 27-a Jan. 1744.

Comes Petrus Szapáry m. k.

II.

Gr. Károlyi Sándor levele a pestis járvány ügyében a vármegyéhez 1741-ből.

Tekintetes, nemes Vármegye!

Ezen nemes Szathmár vármegyének utolsó contumacia alatt levő Mada és Fábiánháza nevű helyei is Isten kegyelmességibül minek utánna contumaciájukat s emundatiojukat annak rendi szerint elvégezték volna, felszabadittván, már az egész nemes vármegye minden részeiben egészséges és a mirigyes nyavalyának mindennemű suspiciójátul ment; nemes Zabolcs vármegyében is csak három, tudni illik Levelek, Ramacsaháza és Gyulaháza nevű helységek lévén infectióban, Ibrány, Halász és H. Apáthi nevű helyek pedig rész szerint contumació, rész szerint emundatio alatt, de cetero ezeken s még egy nemes Arad vármegyei Mikalaka nevű helységen kívül, ezen egész directióm alá concredált districtusban, Istennek hála, a dögleletességnek legkisebb nyoma sem találtatik; kit midőn kívántam a t. nemes vármegyének pro directione sui tudtára adnom, maradok Károly, 7-ma Juny Anno 1741.

Az t. Nemes Vármegyének

köteles kész szolgálója
Károlyi Sándor.

III.

A vármegye válasza ugyanazon ügyben.

Méltóságos Generális Director és Királyi Commissárius, nekünk nagy jó Urunk!

Excellentiád sub dato diei 7-mae proximae mensi Juny Nagy-Károlybul hozzánk az egészség dolgában írott mlgos levelét ahoz mindenkoron tartozó tisztelettel vevén, abban tett kegyes tudósítását Excellentiádnak egyszersmind köszönjük. És hogy némely azon sulyos levelében feljegyzett helységeken kívül Excellentiád böles directiója alá kegyelmesen bizott egész Districtus Istennek véghetetlen irgalmassága által aztat sértegető mirigyes nyavalyátul egészben felszabadult és ment, valamint azon szivesen eörvendünk, ugy Istennek hálát adván, ugyszintén mind ezek s mind pedig a kik még azon nyavalyának félelmétül tartatnak, egész egészségre jövésöket és így teljes állapottyukban végig megmaradásokat az Ur Istentül teljes szivbül óhajtjuk.

Egész vármegyénkben levő helységek is már előbbeni egészséges állapottyukra, mint már ennekelőtte Excellentiádnak megírtuk, teljességgel megtérvén, midőn ezt Excellentiádnak jelentjük, magunkat hathatós kegyelmeiben álhatatosan ajánlván, egész tisztelettel maradunk

Excellentiádnak

In particulari congregatione

Anno 1741. die 6-a July celebrata

köteles és alázatos szolgálai

Bách vármegye.

IV.

Gr. Károlyi Antal levele katonaszedés ügyében a vármegyéhez 1765.

Tekintetes nemes Vármegye!

Minekutána nemes Regimentemnek edgyik batallionja Erdély országából ide Szeged várába fölséges asszonyunk kegyes tetszése szerint leginkább a végre transferáltatott legyen, hogy az

legközelebb mult háboru alatt sok rendbeli harcokban dicsőségesen elesett vitézeknek fogyatkozott volta ezen az környéken az maguk jó szántából katonaságra álló s annak rendi szerint fogadandó legények által kipótoltassék, helyre hozattassék: azon okbul én is, mint hadi feő tisztembeli kötelességemnek s eő Felsége feő szolgálattyához tartozó buzgóságomnak, mind pedig igaz magyar hazafi szeretetemnek esmérem minden csekély tehetségemet azon Fölségös szándékkal egyben kapesolnom. Magam előtt viselvén abbeli kötelességemet, örvendőzve nézek eleibe az ő Felsége üdvösséges tecésének, magam pedig buzgó óhajtságának be tellyesedését nékem minden kécségen kívül ígérő biztos reményemnek. Tapasztalom egyszersmind vigasztaló örömmömet abban, hogy a nemes szomszéd vármegyék között ezen tettes nemes Vármegyé is verbung helyül nevetem viselő regimentnek vagyon rendeltetve; eleimhez viseltetett különös tekintetiben s hozzám is méltóztatott hazafi szeretetiben levén tellyes, sőt megcsalhatatlan bizodalom. Ugyanazon biztombul kérem hazafi szives tisztelettel, szeretettel az t. nemes Vármegyét kötelesen; méltóztatassék maga Megyéjében az verbungra rendeltetett feő s altisztekhez s azon foglalatoskodó katonasághoz maga hathatós segedelmével lenni, mely is leginkább sikeresebbé teheti azoknak illendő s hivatalbeli igyekezeteiket. Külömb külömbféle uttyai, módgyai vagynak s lesznek a t. nemes Vármegyének a verbung könnyebbitésében, szapora voltában, előmozditásában azok között, mellyikével leginkább élni méltóztatik, önnön maga böles itéletére hagyom s támasztom. Ajánlom azért köteles szives kéréssel az verbungon levő katonaságot a t. nemes Vármegyé kegyességében, regementemnek előmenetelét, abból pedig következő hazánk diszét szives emlékezetében, s végtére magamat tapasztalt grátiájában, hazafi indulatiban, kiváltképen való tisztelettel maradván az T. Nemes Vármegyének

Szeged, 28-a marty 1765

alázatos igaz köteles szolgálja
Gr. Károlyi Antal s. k.

V.

A vármegye válasza ugyanazon ügyben 1765.

Illustrissime Domine Comes Generalis et Supreme Comes,
Domine nobis Colendissime Gratosissime!

Mult holnapnak 28-ik napján Szegedről hozzánk becsájtani méltóztatott Méltóságos Gróf ur beceses levelét illendő tisztelettel fogadván, valamint hogy tartozó kötelességünk az Fölséges Asszonyunk szolgálatinak előmozdítása, ugy különös vigasztalásunk is annak folytatásával Mlgos ur kedvének töltetése. Örvendezve azért kapunk ezen alkalmatosságon az mely által Méltóságos gróf ur nagy méltóságu, érdemű s nálunk örökös emlékezetű eleihez mindenkor viselt készségünket és szivességünket Méltóságos urban is öregbithetünk.

Lészen tehát főbb örömünk ha méltóságos nevét dicsőségesen viselő nemes Regimentbeli verbungjának előmenetelét Mlgos ur remenségén felül is előmozdithatjuk és valósággal bizonyithatunk mily beceses mi előttünk Méltóságos Gróf ur személye, az kinek virágzó életének hosszabb szerencsés folytatását tökéletesen óhajtozván, preciosis favoribus et gratiae commendati manemus

Ex generali Congregatione Nostra

Bajae, 16-a apr. 1765 celebrata

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servi obligatissimi humillimi

Universitas Comitatus Bachiensis.

(Bács-Bodrogh vármegye levéltárából.)

Közli: *Dudás Gyula.*

III. Szerb parochiák.

— A Bácskaságon a mult században. —

A viszontagságteljes felszabadítási háboruk folyamán megváltozott hadiszerencse következtében 1691-ben vidékünkre költözött szerb telepések a XVIII. század első felében lassankint acclimatizálódtak s a kormánynak többszörös szigoru rendeletei folytán községekké csoportosultak. E községek parochiális szer-

vezete érdekes képet mutat a mult századból, a mint ezt a Putnik Mózes bácsi szerb püspök által Ujvidéken 1773-ban március 21-én egybeállított s Bács-Bodrogh vármegye levéltárában eredetiben meglevő következő *leírás* (descriptio) tanusítja.

Baján (178 házzal) plébánosok: Popovics Theodor (1753-tól), Balaitszky János (1761-től), Popovics János (1764-től).

Rigycán (120 házzal) Stefanovich Mihály (1742-től), Preradovics Márk (1748-tól).

Sztanisicson (113 házzal) Gruics Péter (1743-tól), Borgyosky Gergely (1759-től).

Szivacon (281 házzal) Raich Vlado (1729-től), Popovics János (1737-től), Kosztich Manuel (1754-től).

Sztapáron (236 házzal) Popovics Mihály (1756-től), Popovics Mihály (1764-től), Popovics György (1770-től).

Bresztovácon (150 házzal) Popovics Mihály (1752), Berkik Elek (1757.)

Militicsen (160 házzal) Chioszich Ádám (1752), Modetics Bazil (1759), Szabadus Bazil (1767.)

Bajsán (39 házzal) Mihajlovics Jakab (1767.)

Kulán (251 házzal) Xivkovics Mihály (1735), Popovics Dániel (1757), Iszakovics Jakab (1769.)

Lalityon (134 házzal) Popovics Synaity (1737), Lukics Evrem (1763.)

Parabutyon (111 házzal) Gruics András (1753), Petrovics Nestor (1770.)

Déronyán (126 házzal) Popovics Bazil (1751), Georgevics Gergely (1766.)

Pivnicán (145 házzal) Xivicsevits Mózes (1763), Panics Péter (1765.)

Deszpot-Szt-Ivánon (130 házzal) Gruics Szava (1756), Grigorievics Simon (1762.)

Szilbáson (109 házzal) Sivkovics Illés (1735), Nikolics Ignác (1765.)

Paragán (103 házzal) Preradovics Mózes (1665.)

Tovarisován (127 házzal) Gavrilovics Mihály (1741), Miloszávlyevics Illés (1755), Popovics Bariton (1759).

Obrovácon (126 házzal) Zsivkovics Elek (1750), Radivojevits Gábor (1761.)

Palánkán (419 házzal) Markovics Száva (1743), Bacslics Theodor (1757), Protics György (1757), Szávicz János (1763.)

Csében (115 házzal) Ivánovics Illés (1747), Joanovics Gábor (1753.)

Kulpinban (105 házzal) Popovics Simon (1763.)

Petrovácon (41 házzal) Milutinovics Zsiván (1732.)

Begecsen (105 házzal) Nitikovits Nestor (1751.)

Glozsánon (95 házzal) Kresztics István (1761.)

Futakon (461 házzal) Bosics Athanáz (1769), Grigorievics István (1769), Nikolics Péter (1769.)

Piroson (85 házzal) Veszdinovics Zachár (1758.)

Kiszácson (110 házzal) Popovics Leontin (1757.)

Soóvén (82 házzal) Sztanimirovics Bazil (1766.)

Kucurán (65 házzal) Georgievics Kozma (1756.)

Kéren (141 házzal) Hoisics Száva (1742), Noviczlus József (1765.)

Verbászon (243 házzal) Doviárszky Péter (1743), Radovánovics Mihály (1752), Alargics Pál (1756.)

Temerinben (183 házzal) Popovics Pál (1760), Osztorics István (1764.)

Szent-Tamáson (310 házzal) Popovics Kozma (1743), Bebelják Bazil (1759), Theodorovics Athanáz 1770.)

Turián (88 házzal) Ivanovics Thimot (1761.)

Földváron (108 házzal) Sztojadinovics Pál (1745), Szekulics Mihály (1763.)

Ó-Becsén (313 házzal) Sivkovics György (1745), Boskovics Mihály (1748), Klaics Kozma (1769.)

Petrovoszellón (183 házzal) Popovics János (1745), Vukoszávlyevics Illés (1766.)

Moholyon (223 házzal) Popovics Miklós (1764), Ivánovics Mihály (1757), Popovics Theodor (1766.)

Adán (141 házzal) Popovics Theodor (1760), Popovics Basil (1766.)

Zentán (148 házzal) Nikolits Ignác (1757), Petrovich Illés (1758.)

Kanizsán (88 házzal) Stefánovics János (1753.)

Martonoson (173 házzal) Georgevics Christofor (1732), Stojánovics János (1743.)

Szabadkán (259 házzal) Popovics Bazil (1758), Popovics János (1763), Popovics Mihály (1766.)

Felső-Kovilon (155 házzal) Joannovics Péter (1742), Zsivánovics Péter (1745.)

Alsó-Kovilon (113 házzal) Gladikoszics Basil (1758.)

Kátyon (140 házzal) Uladislavlevics Simon (1731), Pavlevics Simon (1750), Uladislavlevics Gergely (1763.)

Gardinovcén (54 házzal) Ivkovics János (1759.)

Zsablyán (169 házzal) Rigyieski Ábrahám (1761), Gerich Illés (1761.)

Szent-Ivánon (84 házzal) Plavesin Miklós (1747.)

Villován (44 házzal) Barjaktárovics Theodor (1767.)

Csurogon (234 házzal) Szekulics Péter (1734), Drazsity János (1742), Popovics Arzén (1757.)

Goszpodincén (79 házzal) Dejanovics Mihály (1753.)

Mosorinon (112 házzal) Pauseleimonovics Kreszta (1757.)

Titelen (163 házzal) Popovics Arzén (1737), Popovics Mózes (1760.)

Lokon (35 házzal) Popovics Mihály (1757.)

Közli: *Dudás Gyula.*

Cörfénefi ismertefő.

Bunyadi Mátyás király.

Fraknoi Vilmostól.

Ismerteti: Grossechmid Gábor.

Bevezetés.

A Hunyadi család szoros összeköttetésben áll a régi Bács és Bodrogh vármegye multjával, és a családnak története, a vármegye multjának felderítéséhez is, nem egy érdekes adatot nyújt. Fenmaradt okmányokkal bizonyítva van, hogy V. László király Szabadkát és vidékét 1429-ik évben Hunyadi Jánosnak zálogba adta, de többé vissza nem váltotta. Szabadkához tartozott akkor: Tavankut, Madaras, Halas és Csözapa is, melyek részben Csongrád vármegye határát képezték. Hunyadi János halála után ezen javak Szilágyi Erzsébet özvegyének birtokába jöttek, ki azokat még 1461-ik évben birtokolta, ennek halála után Szilágyi Mihály lett az új birtokos, kinek lefejezése után az összes birtokok csakhamar Mátyás királyra estek vissza, ki azokat, a törökök elleni vitéz tetteiért rokonának, dengelegi Pongrácz János erdélyi vajdának adományozta, de ennek nem lévén leszármazottja, csak két nővére, Pongrácz Katica Ujlakiné és Oroszlánkövi Menyhértné, így fiág hiányában a birtok újból visszaháromlott Mátyás királyra, annak halála után pedig Corvin János nem törvényesíthető természetes fiára. Azért is II-ik Ulászló trónra lépte alkalmával, mint új király, Mátyás hátrahagyott birtokai nagy részét, mintegy kárpoztulásul az el nem nyerhető koronáért, Corvin Jánosnak, mint Mátyás természetes fiának, adományozta. Ezenfelül Bácsvármegyében a Hunyadi család Futakot pusztáival is bírta, de utolsó birtokosa a családból Corvin János 1504-ik évben összes megyei birtokait végrendeletileg Török Imre kedvencének hagyományozta.

Az is történelmi tény, hogy Mátyás több ízben hosszabb ideig tartózkodott Bácsvármegyében, különösen 1462. évi június és júliusban Futakon, 1465-ik évben pedig Bács várában, hol,

az engedetlen banderialisták felett törvényt tartott és honnan több rendelete és okmánya van keltezve. Az egykoru Garai és Ujlaki családok szinte bácsvármegyei birtokosok voltak és így ezen családok története is összekötve van némileg a Hunyadi család történetével. Ezen adatok tüzetes felderítése mind Bács és Bodrogh vármegye multjához is tartoznak.

Fraknoi Vilmos Mátyás király életének megírása által nagy érdemet szerzett magának hazánk történelmi terén. Műve ritka érdekekkel bir, mert míg egyrészt kielégíti a szakavatott történeészt, másrészt érdekes előadása és az okmányok eredetijének hű utánzása által leköti a történelem műkedvelőinek is figyelmét és alkalmat nyújt a történelem alapos megismerésére és bővebb tanulmányozására.

Mindezen okok indítottak engem ezen becses mű terjedemesebb ismertetésére és ezzel csak jó szolgálatot vélek tenni Bács-Bodrogh vármegye történelmi társulata tagjainak.

Azon két család, melyből dicső Mátyás királyunk származott, a XV-ik századbéli újabb családok közé tartozott és trónra lépte előtt csak fél századdal emelkedett ki homályából. Atyjának, a híres Hunyadi Jánosnak elei, kétségkívül az albán, rumén és bolgár eredetű oláhoknak nevezett, Erdélyországba bevándorlott, néptörzsből eredtek. E népfaj előkelőiben is felébredt a XIV-ik században már az ambíció a magyar nemesség megszerzésére, mely által igaz magyarokká átalakultak. Az elsők közé tartoztak a Hunyadvára királyi uradalmában megtelepedett Serba főnök fiai. Az egyik Radul, ki a keresztségben a László nevet kapta. A másik Vajk, a ki Zsigmond király szolgálatában tüntette ki magát és 1409-ik évben a hunyadvári birtokra egy korábbi királyi adomány megerősítését eszközölte ki egész családja részére. Midőn birtokára visszavonult, egyik leányát az Oláh fejedelem fiának, a másik kettőt pedig: Dengelegi Pongrácz és Székely Jánosnak adta nőül; három fia közül az első, Vajk, hamar elhalt. A másik kettő mindketten a János nevet viselték.

Az öregebb János volt a kormányzó, ki fiatal korában mindenüvé követte Zsigmond királyt, így Aachenbe koronázása alkalmával és a csehországi hadjáratokban. Katona volt testestől lelkestől és nem sok része volt a tudományokban, latinul sem tudott, de azért különösen a constanci zsinat alkalmával sok tapasztalást szerzett magának, mellette vallásos és a kereszténységért egész a rajongásig buzgó levante maradt.

1428-ik évben a királylyal Temesvárt tartózkodván, Horogszegen nőül vette Szilágyi Erzsébetet. Szilágyi László, Erzsébet édesatyja, szinte idegen családból származott, és pedig a bosnyarországi Garázda nemzetségből; Szilágyi Garázda Miklós rokonával Zrebenik és Branics várak vitéz ostrománál nagy érdemeket szereztek magoknak, és hű szolgálatukért nagy jószágokat kaptak, egyszersmind a főrendek sorába léptek. — Hunyadi János nejét, Erzsébetet, már kortársai „hős asszonynak“ nevezték. Takarékos jó anya volt, és később mint „anyakirályné“ fejedelmi fényt is tudott kifejteni. János pannonius, ki tudománya által tündökölt, szinte a Garázda családból származott.

1438-ik évben szülte Erzsébet első szülöttel Lászlót, két évvel később, 1440-ik év február 23-án Kolozsvár egyik most is fenlevő szerény házában Mátyást, kinek keresztelésére az apa is fényes kíséretével jelent meg, ki akkor már nagy érdemeiért I-ső Ulászlótól Erdély kormányzóságát, valamint Nándorfehérvár parancsnokságát nyerte. Mátyás születésétől kezdődtek dicsőségei, melyek folytonosan növekedve, az ifjura is nagyhatással lehettek.

De a sok dicsőség között a szomorúság napjaival is meg kellett ismerkednie. A várnai ütközet, a király eleste, és atyjának eltűnte, az egész családot mély gyászba ejtette. Végre atyja is megmenekült a havas alföldi vajda fogságából és folytatta diadalait, melyekért 1446-ik évben az ország kormányzójának választatott, és az ősi magyar nemzetségek a diadalmas hőst az oláh kenéz unokáját, nemcsak körükbe fogadták, hanem vezérüknek is elismerték; így frissítették fel a középkori aris-

tokraták életerejüket új meg új erővel. De magyar főúr volt is Hunyadi János tetőtől talpig, mire az is segédkezett, hogy nem tudván latinul, mindég a magyar nyelvet kellett használnia. Egyszerűségében, dicsősége tetőpontján is, magyar nemes maradt és visszautasított minden más címet.

Különben Hunyadi állása külső igényeinek kielégítésére nem nélkülözötte az anyagi eszközöket. Zsigmond, Albert és Ulászló királyok kegyeiből nagy uradalmak birtokosa lett, fő székhelyéül Hunyadvárát választotta. Zsigmond király kíséretében egész Európát beutazta, a francia családi várak mintájára építette Hunyadvárát is. Itt tölték fiatalságukat László és Mátyás fiai, egy tudós lengyel, Sanocki, volt első oktatójuk, de azért Vitéz János, akkor nagyváradi kanonok, gyakorolta a legnagyobb befolyást neveletésükre. A várnai szerencsétlen csata után visszatérve, Hunyadi által nagyváradi püspöknek neveztetvén, Vitéz még inkább szentelhette idejét a gyermekek nevelésére, ő vezette be a gyermek Mátyást a classikai műveltség világába, melynek szükségességét atyja, Hunyadi, is belátta, sőt maga is részt vett a tanulmányokban. Mátyásnak külön magyar nevelője is volt a lengyel Sanocki után. Mátyás kitűnő tehetségei megkönnyítették a dolgot, hamar megtanult a magyar nyelven kívül németül, több szláv dialectust, de különösen latinul. A lángelme és a felkeltség eszméje korán nyilatkozott a gyermekben.

Mátyásra nagy befolyással voltak atyjának viszontagságai, különösen az 1448-ik évben vesztett rigómezei ütközet, mely után atyja ismét Brankovics fogságába került, és kényszerítve volt László fiát Brankovicsnál túszul hagyni és annak unokájával, Cillei Erzsébettel, eljegyezni; ez ugyan meg hiatusult és László szabadon boesáttatott, de most Mátyás lett az áldozat, 1451-ik évben megkötötték a szerződés Hunyadi és Brankovics között, mely szerint most Mátyás lett a tíz éves Cillei Erzsébet vőlegénye, így akarván Brankovics az ellenségeskedőket kibékíteni, mert Cillei Ulrik minden tekintetben hatalmas befolyású egyé-

niség volt és László király nagybátyja, kinek gyámságát is, Frigyes császár rendeletére, Cillei viselte.

Hunyadi János ekkor kormányzói állásáról lemondott és az ország főkapitányává, fia, a 18 éves László pedig, horvátországi bánná neveztetett ki, egyszersmind mindannyian a beszercei örökös grófsági címet is elnyerték.

Ily szerencsés körülmények között közeledett Mátyás és Cillei Erzsébet egybekelésének határideje, 1453-ik évi december 6-ika, melyet a legnagyobb fény kifejtésével akartak megünnepelni, a Velencébe küldött 8000 arany, akkori időben rengeteg összeg, nem volt elég a kelengye beszerzésére, megkellett azt toldani még 5000 arannyal; de csakhamar kiderült, hogy nincsen reá szükség, mert az irigy régi magyar oligarhák, valamint a Garaiak és Ujlakiak által felbízott Cillei ellenségeskedése Hunyadi ellen annyira ment, hogy a régi viszály a két család közt ismét kitört, de hasztalan is volt most frigyük, mert egy bécsi lázadás következtében Cilleinek el kellett az udvart hagyni, mi által a király környezetében ismét a Hunyadiak szövetségesei jöttek hatalomra, kik között főhelyett foglalt Podiebrád György, Csehország kormányzója, kinek barátságára legnagyobb sulyt fektetett Hunyadi és a ki jövendőre fiait mindenkép támogatni és oltalmazni magát oklevelileg kötelezte.

Brankovicssal is igyekezett Hunyadi, dacára a történeteknek, a jó barátságot, legalább külsőleg, fentartani, sőt mikor a szultán 1454-ik évben Szerbországra tört, Hunyadi a szerbek segítségére sietett és a törököket Krusovácnál a megsemmisítésig megverte. Honnan visszatérve, Belgrádon fiát, Mátyást, Laczkfy András kardjával lovaggá ütötte. De a kocka hamar fordult. Cillei, Garay és Ujlaky szövetségeseivel ismét visszatért az udvarhoz és most Podiebrádot is minden áron maguk részére megnyerni akarták, fiát eljegyezvén Ujlaky egyik leányával, sőt a királyt is a Hunyadiak ellen felingerelvén, Hunyadi a királyhoz Bécsbe csalni törekedtek, hogy ott vele elbánhassanak, többen kivégeztetését is javasolták. De Hunyadi, barátai által figyelmez-

tetve, vonakodott Bécsbe bemenni és nagy kísérettől környezve, csak a szabad mezőn találkozott Cilleivel. Azonban a törökök készülődései miatt ismét ki kellett Hunyadinak békülni Cilleivel és Cillei Erzsébet ismét jegybe lépett Mátyással, sőt az egyházi áldásban is részesültek, csak fiatalságuk miatt halasztatott el egybekelésük. Mátyás a király udvarához, Erzsébet pedig a Hunyadiakhoz ment, mintegy a jó egyetértés zálogául. A frigy nem volt áldásos, Erzsébet rövid idő után oly súlyosan megbetegedett, hogy nem volt többé remény felgyógyulásához.

Ekkor jött az országba Hunyadi nagy örömeire Capistran János, a szentség hírében álló szerzetes, az akkori idők hitével csak a szent ember csodája által vélték megmenthetni a fiatal menyasszonyt, csalódtak, Erzsébet minden nagy ápolás és Capistran imái dacára meghalt.

A halálozást nagy események követték: 1456-ik évben jelent meg az udvarnál Carvajal János bibornok III. Calixtus pápa követe, ki a pápa rendeletére minden áron a törökök ellen hadjáratot indítani törekedett, minthogy a szultán ismét Nándorfehérvár felé indult, sikerült is feladata, azért Hunyadi László fiával szinte oda sietett, Cillei azon hiedelemben, hogy Hunyadi most a csatában megsemmisül, ismét Bécsbe tette át lakását, de csalatkozott, mert Hunyadi épp Nándorfehérvár alatt vívta ki legfényesebb diadalát.

Mátyás a király udvarában várta a hirt, csakhogy öröme rövid volt, mert csakhamar atyja kórágához Zimonyba kellett sietnie, hol Hunyadi 1456. évi augusztus 11-én meghalt, és Gyula-Fehérvárt eltemettetett. A temetés után az özvegy, Mátyás fiával, ügyei rendezése végett Temesvárra, Szilágyi Mihály pedig Lászlóval a harc folytatása végett Nándorfehérvárra sietett. A nagy siker és a Hunyadi név népszerű dicsősége, de különösen a Carvajal bibornok által nyilvánított pápai pártfogás, csak újból felköltötték az ellenfél szövetségeseinek kaján irigységét, kik ármányaik által kivívták, hogy a király Hu-

nyadi utódjául nem fiát, de Cillei Ulrikot nevezte ki az ország főkapitányának.

Hunyadi László meghivatván a Futakon tartandó országgyűlésre, ismervén ellenei fondorkodását, maga és Mátyás fivére részére biztosító okiratot állítatott ki, és így jelent meg a király előtt, sőt a kezei között lévő királyi várak átadását is lekötötte. Nándorfehérvár átadásának előkészítése végett oda is utazott, hol megérkezvén Cilleinek egy elfogott, ipjához Brankovicshoz irt levele jutott kezeibe, melyben cynikus módon van kifejezve a Hunyadi fivéreknek közeli végnapja.

A király 1456. évi november 8-án érkezett Cillei kíséretében Nándorfehérvárra, 9-én Hunyadi László magához hivatván Cilleit, szemrehányásokkal illette, véres tusa követte a szóváltást, mely után a király nagybátyja Cillei, holtan rogyott össze. László és a Hunyadi-ház barátai minden áron igyekeztek a királyt megnyugtatóni. László király a színlelés mesterségével akarta a Hunyadiakat megnyerni. Lászlót az ország kapitányává, Szilágyit pedig Nándorfehérvár parancsnokává nevezte, egyszersmind a család látogatására Temesvárra sietett. Az eleibe menő özvegyet a király nagy kegyek kijelentése között fogadta, és a temesvári palota vig mulatságoknak lett színhelye, egyszersmind a király a család végmegnyugtatósa céljából az oltár előtt esküvel fogadta, hogy Cillei halálát nem fogja megboszulni.

V-ik László, Hunyadi László kíséretében Szegedre, és onnan Budára vonult. Itt nagy változás állott be. Garai László, nádor, Ujlaki Miklós erdélyi vajda szövetségeseikkel a királyt ismét maguk részére vonták, és Hunyadi Lászlót, mint a király legnagyobb ellenségét tüntették fel, kinek halála egyedüli biztosítása trónjának.

Hunyadi László gyanutlanul időzött az udvarnál, sőt a király bizalmasan a rakoncátlankodó csehek kibékítésére küldötte ki, kívánván egyszersmind, hogy Mátyás is udvarához jöjjön,

Erzsébet ellenezte ugyan a felutazást, de Mátyás engedelmeskedett bátyja hívásának.

Ellenségeik elhittették a hirálylyal, hogy a két fivér életére tör, azért letartóztatásukat követelték. A gyenge király mindenre kész volt. 1457-ik év március 14-én a szövetségesek tanácsára a két fivér a palotába hivatott és mindketten letartóztattak. Sietni kellett, a vár kapui bezárattak. A hir nagy feltűnést okozott, félre verték a harangokat és Lászlónak Pesten tartózkodó fegyveresei, mintegy 1500-an, a Dunához siettek, de már előbb minden hajót a nádor rendeletére a Duna jobbspártjára tereltek.

A két fivér és barátaik Vitéz János, Bodó Gáspár, Kanizsai László, Rozgonyi Sebestyén, Modnár Pál, Fronacker Eustách és mások börtönbe hurcoltattak. A nagy megdöbbenés között a pápai követ, mint a Hunyadiak barátja, a pápához fordult, de a gyűlölet nem késett, a vádlók szinleg ítélőszékké alakultak és a két Hunyadi, mint a király és tanácsosai életére törekvőket, a felségsértés bűnében elmarasztalták, egyuttal fő- és jószágvesztésre ítélték. A király iszonyodva, nem engedte meg a tömeges kivégzést, de Hunyadi László kivégzésébe beleegyezett. Március 16-án, harmad napra elfogatása után, László lefejeztetett.

A nép meglepetve elnémult, csak egyetlen egy barát merte szavát felemelni az ó-budai templomban, átkot mondvá a gyilkosokra. A pápai követ csak Vitéz kiadását és Mátyás bilincsei-nek levételét birta kieszközölni.

A felháborodás általános lett az egész országban, Szilágyi Mihály a gyászba borult anyához sietett, hol a Hunyadi-háznak barátai összesereglettek körülte, László banderiuma és a várak őrségei tetemes haderőt képeztek és boszura készültek, azért mindenfelé harcosokat toborzottak, kik pusztitva járták be elleneik birtokait. Így nállunk is Bácsban Brankovics birtokához tartozó becei várat ostrommal vévén be, az őrséget felkonceolták.

A király hiveivel minden áron egyezkedni akart, de nem sikerült, végre nem érezvén magát Budán biztosságban, május

végével Bécsbe tette át udvarát, hová Mátyást is magával vitte. Az aggodalmas anya csakhogy fiát megmentse, most Palóczy Laszló országbiróval egyezkedett, kötelezte magát a birtokában levő királyi, mint saját várait kiszolgáltatni, ellenben Palóczy csak Mátyás kiadását engedélyezte. De Szilágyi Mihály nem egyezett a kikötésekben, és Mátyás Bécsben maradt.

Mátyás lelkületére nagyhatással voltak az egymást rögtön követő sulyos események, de már akkor inkább megedzették, mint leverték lelkületét. Ez alatt az országban kigyuladt a polgár-háboru lángja. A magyar alföld a Hunyadiak részére állott; az ellenszegülő besztercei szászokat kegyetlenül megtorolta Szilágyi, de Szeben városát, hasztalan ostromolta. A zavarok közepette V. László Prágában, hol jegyesét a francia herceg asszonyt fogadni akarta, 1457-ik év november 23-án váratlanul kimult.

Halála napján érkezett Mátyás is a király rendeletére Prágába, kit most már Podiebrád György kormányzó fogadta.

Hunyadi László erőszakos halála csak siettette az eseményeket. Az Árpád-ház kihalta után idegen dynastiák sarjai lettek királyok és dacára I-ső Lajos nagyságának, nem voltak képesek haláluk után az országot bel, mint kül viszályoktól menten tartani, így V. László, dacára, hogy a német császár és lengyel királylyal rokonságban állott, és Csehország, valamint Ausztria uralkodója volt, éppen nem volt képes a bel- mint külbékét biztosítani. Ily körülmények között mindinkább megfogamzott a magyar nemzetben is az eszme, magyar származásu, nemzeties királyt választani. A természetes hálaérzelem a nemzetet a Hunyadi-család felé vonzotta, és az eszme csakhamar a valóság felé fejlődött. Hasztalan szegültek ellen a Cilleiek, mint a Garayak, még Capisztrán János rajongása is e cél felé segített, a pápai nuncius, Carvajal, pedig buzgó előmozdítója volt ez ügynek, mert az ő műve volt valószínűen, hogy III-ik Calixtus pápa is ezen oldalra állott.

A király és tanácsosainak erőszakoskodásai csak nevelték

az ellenállást és ingerelték a nemzetet, úgy, hogy mikor V-ik László kimult, nyílt határozottsággal hirdették az egész országban Hunyadi Mátyást trónjelöltnek. Szilágyi Erzsébet anyagi áldozatokkal, Szilágyi Mihály pedig a haderő szervezésével, végre Vitéz János böles tanácsaival segítették elő a választási ügyet, mit azonban nagyon könnyített az általános rokonszenv.

A király halála után, az ország kormányzását intéző főurak, majdnem mind a Hunyadi-ház ellenségei, hogy a bizonytalan-ságnak véget vessenek, és hogy az idegen trónkövetelőknek, valamint a Hunyadi pártnak időt ne engedjenek a versenygésre és készülésre, már a követő 1458-ik év első napjaira tüzték ki a királyválasztást.

A körülmények szinte elősegítették a választási ügyet, Frigyes császár, Kázmér lengyel király és Anna szász hercegnő, mint trónkövetelők, másutt voltak elfoglalva és abban, hogy a nemzet most a maga kebeléből válassza meg uralkodóját, a Hunyadi-ház barátaival egyetértettek ellenségei is, kik közül Garay László mint nádor, úgy a Cillei-ház anyai leszármazottja és Zsigmond király öcsese, Ujlaky Miklós pedig, mint nagy vagyonnal biró, a törökök elleni eddigi hadvezér, és Podiebrád Györgynek, ki kezei közt tartotta Mátyást, sógora szinte igényt tartottak Magyarország trónjára.

Podiebrád már akkor Csehország királya akart lenni, és legcélirányosabbnak vélte, ha példa gyanánt Magyarország is nemzeties királyt választand. Noha, mint a hussziták vezére, a hit-vallás is elválasztá a római katolikus Hunyadi Jánostól, még is belátta, hogy egy az érdekük, ezért kötött frigyet Hunyadiival. Ismerte a magyar viszonyokat, és tudta Mátyás kilátásait, ezért nyíltan fel ajánlotta neki segélyét, egyszersmind frigyük megszilárdítására Katalin leánya kezét.

Mátyás nem volt meglepetve sorsa hirtelen változásán, király akart lenni, azért minden eszközt felhasznált célja elérésére, még szent fogadásokat sem mulasztott el meghalt Cipistran

János emlékére, ezért hálával fogadta Podiebrád ajánlatát, és saját elhatározásából megtartatott az eljegyzést is.

Szilágyi Erzsébet követe Vitéz János jött Prágába, Mátyás kiszabadítását kieszközölni, de Podiebrád nem akarta őt megválasztása előtt haza bocsátani, sőt váltság díjat is követelt. Vitéz beleegyezett, mert ő is biztosabbnak látta Mátyás nálla hagyását, csak azon ígérletét kérte ki, hogy Ujlaki Miklósnál lépéseket teend Mátyás részére, és így csak Garay László maradt szemben a párttal. Garaynak, mint nádornak, erős, jól szervezett pártja volt, de ő is kezdette belátni, hogy hasztalan vágya a királyi trónra jutni, azért lemondott arról, csak menynyire lehetett hasznot akart Mátyás választásából huzni, és a lemondásért leánya kezét ajánlotta fel Mátyás anyjának, ki azt el is fogadta, és a felek jelenlétében az egyezés Szegeden csakhamar meg is kötött, melyben Garay és neje ígéri Mátyást kül, mint bel ellenségek ellen védeni, és királynak választását minden módon elősegíteni, ellenben a Hunyadiak kötelezik magukat a nádort Mátyás által összes hivatalaiban és birtokában fentartani, és becsületükre és hitükre ígéri, hogy Mátyás Garay Annát nőül veendi. A négy szerződő az evangeliumra tett esküvel erősítette meg az egyességet.

Ezzel a Hunyadiak elérték, hogy ki sem akadályozhatta többé Mátyásnak királylyá választását.

Az 1458. évi januárius elejére kitűzött király választási tárgyalások csak három héttel később kezdettek meg. Az ország nagyjai mind ideje korán jelentek meg, de közmegegyezéssel nem akarták a választást Szilágyi Mihály megjövetele előtt megkezdeni, a ki csakugyan január 20-án 15,000 jól felfegyverezett népével meg is jelent és a szinte nagy számmal egybegyült köznemességgel tábort ütött Rákos mezején.

Szilágyi, hogy minden mende-mondát elfojtson, kinyilvánítá, hogy eszébe sincsen magát királylyá választatni, de igen is óhajtja a magyarfaj becsülete érdekében, hogy magyar ember választasson a magyar trónra, és ígéri, hogy seregét el nem

bocsájtja, míg a koronát és az elvesztett tartományokat vissza nem szerzi. A nyilatkozat nagy lelkesülést szült az összes egybegyültek között, Mátyás nevét éltetve viszhangzott az egész tábor. Minthogy voltak a nagyok között, a kik Mátyás boszujától tartottak, Szilágyi január 22-én újból kijelentette, hogy ő nem erőszakolás végett jelent meg a választásra és esküvel fogadta, hogy Mátyás nem fogja megboszulni fivére halálát, de eljött az idő, hogy Hunyadi János érdemeit a nemzet hálásan jutalmazza meg.

Carvajal bibornok buzgó működésének sikerült az ellenfeleket kiengesztelni és az ő miséjén, január 23-án, az ellenfelek, kik oly sokáig mint ellenségek álltak szemközt, kiengesztelve, baráti kezet fogtak és az egyházi szertartás után kibékülve, ősi szokás szerint, vig áldomás következett, hol a két tábor egyesült.

Mig a főpapok és urak Budavárában tanácskoztak, addig a köznemesség nyugtalanul várta a választást, előzönlötte Pestváros utcáit, és a befagyott Dunajegén gyült össze, hol egetrázó harsány kiáltás éltette Mátyást a jövő királyt; nem sokára a várban is elvégezték a tanácskozást, és nagy öröm között egyhangulag kikiáltották Mátyást Magyarország királyának.

Nagy lelkesedéssel hirdette Szilágyi Mihály a külföldre is a magyar fajnak e választás általi diadalát. Rómában a legrokonszenvesebben fogadták a választást, maga a pápa III-ik Calixtus talán a legnagyobb elragadtatással. Csak a bécsi császári udvar nézte kaján szemmel az egészet, és nem szűnt meg a választást a legaljasabb rágalmakkal és fenyegetéssel illetni. Legnagyobb vigasza Mátyásnak a pápának hozzámenesztett irata volt.

Mátyással ugyan egy nap Szilágyi Mihály az ország kormányzójává választatott meg és követek küldettek Podiebrádhöz Mátyás szabadon bocsátása, és Fridrik császárhoz, a korona visszaküldése végett.

Podiebrád készségesen ígerte Mátyást ünnepélyesen egész Straknic határvárosig kísérni, Szilágyi Mihály a legelőkelőbb

főurak és Szilágyi Erzsébet társaságában ment fényes fegyveres csapatok kíséretében a király elébe, kit a legnagyobb lelkesedés nyilváníttása közt adott át Podiebrád a küldöttségnek.

De az ünnepélyességet csakhamar komoly tanácskozás követte, mert Podiebrád leányának Mátyássali kikötött eljegyzését követelte; minek az anyja és Szilágyinak esküvel erősített ígérete, azonfelül Garaynak magatartása is utjában állott. De hatalmasabb tekintetek elnémitották a gyermek kegyelet szavát. Mátyás nem volt rábirható, hogy bátyja gyilkosa leányának nyujtsa kezét, és Garay Annát visszautasította, különben politikai érdekei is Podiebrád részén voltak, ki még hatalmasabb ellen lett volna, mint Garay, és Szilágyinak, ugy mint anyjának megkellett hajolnia most már a király akarata előtt.

Mátyás utja Budára diadalmenet volt, február 14-én, farsang utolsó napján tartotta ünnepélyes bevonulását. A bőjt dacára, Mátyás akaratára öröm és vigság töltötte el Budát, mint az egész országot, de azért nem felejtkezett el szerencsétlen bátyjáról sem, kinek földi maradványait ünnepélyes módon Gyulafehérvárra küldötte, hol apja sírja mellett talált végnyughelyet.

Azonban a fiatal királyra, azonnal királylyá lette után sulyos gondok nehezültek.

Bizanc meghódítója Magyarország felé fordította kapzsi szemeit. III. Frigyes császár sem szünt meg ellenséges indulatát elárulni. Éjszakon a Lengyel király duzzogott, délen pedig Velence sóvárgott Dalmácia után. Mindehez az ország belső állapotja a legszomorubb volt. Nagy lelkesedéssel választotta meg ugyan a nemzet királyává, de előre megtagadott tőle minden anyagi segélyt. Családja ellenségeinek érzelmeivel sem volt tisztában, Mátyás erős akarata nem tűrt maga felett mi gyámságot sem. Első ütközése Szilágyi nagybátyjával történt, ki irányában a gyámi állást igényelte. Az egyszerű öreg harcos nem volt arra hivatva, de Mátyás eleinte kedvezett nagybátyjának, és ötet hivatalok és jószág adományozásokkal halmozta

el, de csakhamar reá birta, hogy az ország alsó részére siessen, az országot, mint atyja utódja a törökök ellen védelmezni. Már március közepén el is indult Szilágyi az alföldre, és így Mátyás maga vezethette a kormányzást, melynél azonban hű tanácsadóra lévén szüksége, atyja kedveltjét, ki mindenben osztozott családjá sorsával Vitéz János nagyváradi püspököt választotta annak, Mátyás környezetében ő birta a legnagyobb befolyást, Mátyás mindenkit meghagyott hivatalában, még legnagyobb ellenségeit is, és a legnagyobb türelemmel igyekezett őket a maga részére megnyerni.

De türelmének is megvoltak határai, első volt Ujlaki Miklós, ki vonakodott meghívására Budára jönni, de sikerült őt is kibékíteni. A második volt a nyíltan ellenszegülő, a lengyel királyt pártoló Giskra, ki ellen Rozgonyi Sebestyént küldötte, ki csak hamar döntő ütközetben semmisítette meg Giskrát.

Időközben ipját Podiebrádot Csehország királyának választották meg, március 2-án Mátyás sajátkezüleg nyilatkoztatta örömét megválasztatása felett, egyszersmind, minthogy a prágai érsekség üresedésben volt, a többi püspökök pedig ellenei voltak a husszitákhoz huzó Podiebrádnak, annak kérelmére Mátyás a győri és váci püspököket bizta meg az új király megkoronázásával, egyedüli feltételül tűzvéni ki, a katolikus egyház iránti ragaszkodását.

Magyar- és Csehország uralkodóinak benső viszonya örömmel tölté el a pápát, ettől várván a törökök elleni támadó fellépést, minek nyílt kifejezést is adott. Alkalom is nyílt, mert a szultán csakugyan a tavasz nyíltával Szerbiába betörtett; Mátyás e végett országgyűlést hirdetett Pestre, hol azonban a nemesség mindenkép akadékoskodott és minden segílyt és adót megtagadott.

Ezen országgyűlés alatt Mátyás a konokul távollevő nádort Garay Lászlót hivatalától megfosztotta és Ország Mihályt nevezte ki nádornak, mi azonban komoly bonyodalmakat idézett elő, ugyan is Garay mélyen sértve érezte magát, nem különben

Ujlaki Miklós is mellőzése által, és most Szilágyi szinte észrevévén eltávolításának igazi okát, ő is az elégtelenek sorába állott, és hiúsága kielégítése céljából Szerbország koronája után vágyott. Az öreg Brankovics megvakított fiaival alkudozásba lépett, igérvén nekik lemondásukért a Hunyadi-ház összes javait, de ennek ellen mondott a király anyja, és Mátyás Vitéz Jánost küldötte ki az ügy rendezésére, ki Szilágyitól azon izenetet hozta, hogy találkozni akar öcsésével, ez augusztus 8-án meg is történt, sikerült is a kiegyezés és Szilágyi lemondott kormányzói állásáról.

Augusztus 24-én azon megdöbbenő hír lepte meg Mátyást, hogy a törökök Galambóc várát elfoglalták, mire a király elhatározta személyesen a vég várakat védeni, közfelkelést hirdetett és a pápa segélyét felkérvén, már a következő nap utra sietett. Távolléte alatt anyját bizta meg a kormányzattal, ki buzgón teljesítette kötelességét; általános volt a lelkesedés és a harevágó. Mátyás Szegeden megállapodott és szeptember 9-én Pétervárad felé indult. Ezen hirre a törökök visszahúzódtak ugyan, de az utánok küldött sereg által elérve megverettek. Mátyás Nándorfehérvárról merész lépésre határozta el magát, a rendek megkérdezése nélkül, az egész országra hadi adót vetett ki. Erre a régi ellenségek újból felbátorodtak, és az elántorított Szilágyit másod izben is megnyerték, egyszersmind Podiebrádot és III. Frigyest is a maguk részére vonni igyekeztek.

Megtudván a tervet, Mátyás komoly fellépést vett megtorlásul szükségesnek, azért Szilágyit október 8-án Nándorfehérvárt elfogatta, és fejevételrel fenyegette, de a pápai követ közbejöttének következtében megkegyelmezett neki és őrizet alatt Világos várába küldötte. Szilágyi elfogatása nem volt rossz hatással, sőt inkább a király igazság szeretetét tüntette fel, és tekintélye növekedését eszközölte, népszerűsége pedig csak nyert általa, úgy hogy Mátyásnak december első felében, a Szegeden egybegyűlt rendek megadták mindazt, mit a két előbbi országgyűlés a hadvitelre nézve megtagadott. Elhatározták továbbá a

banderiumok felállítását, és a birtokosok által minden husz jobbágy után egy fegyveres adását, fenhagyatván a királynak joga közfelkelés felhívására, minek folytán a király állandó haderővel rendelkezett. Mátyás kormányzásának híre messzire terjedt és Osztoja Tamás Bosnyákország királya önkényt ajánlott frigyeknek a törökök ellen. El is jött Szegedre, és elismerte a magyar korona fenhatóságát, nem csak Bosnyákországra, de Szerbországra is, kérvén, hogy fiára, Istvánra ruháztasson a szerb fejedelmi méltóság.

Szilágyi elfogatása után, Garay és Ujlaky pártjukkal III. Frigyes felé fordultak, és neki a magyar királyságot ajánlották fel, ki annak címét fel is vette. Mátyás ennek hallatára érelyesen intézkedett, Budára összehívta a főrendeket, a kik nagyszámban meg is jelentek, esküvel erősítvén hűségüket, és a Frigyes seregével egyesült pártutók ellen sereget küldött, melynek győzelme után, de főleg Garay László közbejött halála következtében, özvegye meghódolt, mit a többi társak is követtek, Mátyás nagylelkűleg előmozdította kibékülésüket, Frigyes nemcsak ebben, de az új pápában II. Piusban is csalódott, mert noha, mint Aeneas Sylvius bibornok sok időt töltött Frigyes udvarában és legmeghittebb tanácsadója volt, ő is Mátyás oldalára állott, és a császárnál érdekében közbe járt. Frigyes ellenkezett, Carvajal fenyegetései és kérelmei hatástalanok maradtak, azért most Carvajal Podiebrádkhoz fordult, de nem volt szerencsésebb, mert a cseh király a két ellenfél viszályából maga részére előnyt húzni akarván, nagy terveket forralt, és maga akarta a hatalmat kezeibe keríteni. Már 1459. év tavaszán a császárnak felajánlotta seregét Magyarország ellen, Mátyásnak pedig közbejárását a császárral szemben, de alattomban ígéretet tett a császárnak, Magyarországot együttesen támadni meg.

A fenyegető veszélyt még tetézte Szilágyi szökése Világosról, ki boszut forralva menekült a fogságból, és most ő gyűjtötte maga körül az elégedetleneket, csak nagy erőködéssel sikerült Carvajal és Szécsi bibornokoknak az ismételt kibékülés,

Szilágyi visszakapta hivatalait, címeit, és birtokait, sőt a szerb trón is kilátásba helyeztetett számára. Mátyás tökéletesen kibékítette, de nem lévén képes a politikai viszonyok végett segíteni, Szilágyi maga erejéből ment Szerbia segélyére, de Szendrő váránál harcokban fogságba esvén, Konstantinápolyba vitetett, hol a szultán parancsára lefejeztetett.

Mátyást a török elleni nagy hadjárat megindításában III. Frigyes magatartása akadályozta leginkább, minden alkudozás, minden közbejárás nem vezetett sikerhez, ehez az ország felső részét is folytonosan háborgatták a magokat befészkelő cseh kapitányok, azért ezek ellenében kívánt most Mátyás hathatósan intézkedni, erre nézve Egerben tanácskozást tartott, és a rablótörzsek ellen seregeket küldött. Az első kísérletek sikertelenek voltak, és csak Mátyás személyes vezetése vezetett célhoz, ezen hadjárat egész nyáron tartott és csak október közepén jött a király Kassára, hol november végéig időzött. E hadjáratban Rozgonyi Sebestyén és Zápolyai Imre tüntették ki magukat.

Podiebrád követe Kassán kereste fel Mátyást, hol tovább akarta űzni a kétszínű játékát, mert még egy részről Lajos bajor fejedelemmel is szövetséget kötött Magyarország ellen, másrészt Mátyásnak szorosabb frigykötést ajánlott, Mátyás nem akarta visszautasítani, sőt személyes összejövetelt kívánt, mely alkalommal Podiebrád Katalinnali menyegzőjét is megtartani óhajtotta.

Mátyás Kassáról 1460. év végével Trencsénbe ment, hol súlyos beteg lett, mi Podiebráddal összejövetelét is akadályozta, hanem a váradi püspök vezetése alatt, maga helyett követséget küldött, mely Podiebráddal megállapodott, hogy a király 1461. évi május 1-ső napjaiban veszi át jégyesét, de annak fiatal-sága miatt csak két év múlva történik az egybekelés, egyszers-¹ mind a hozomány, és az udvartartásra nézve is megtörtént a meg-¹állapodás. 1461. évi május havában csakugyan a cseh urak egész Trencsénig kísérték a fiatal királynét, ki innen magyar főurak kíséretében Budavarába tartotta bevonulását, hol azután megtar-¹tatott a menyegző, és Szécsi bibornok megáldotta a frigyét.

Podiebráddal rendeztetvén a viszony, most Mátyás figyelmét III. Frigyes felé fordíthatta, kinek saját ifjabb fivére Albert felső Ausztria hercege fellázadt bátyja ellen, és Mátyáshoz követet küldött szövetségi ajánlással, sőt május havában a megnyegző alkalmával maga is személyesen Budára jött, hol közöttük a császár megtámadása el is határozatott.

Mátyás el is készült a fegyveres betörésre, de Carvajal ismét kibékítette és a béke értekezletre június 4-ike tüzetett ki. Azonban a békekötés nem teljesült és Mátyás 5000 főből álló hadat küldött Albrecht segélyére, maga pedig ismét a cseh rablók ellen ment, és nyugtalan várta az eredményt, de szeptember közepén már meglepte a hír, hogy a hadjáratnak fegyverszünet lett a vége, még pedig Podiebrád fenyegetése és közbelépése folytán, anélkül, hogy Mátyás beleegyezett volna. Most belátta Mátyás, hogy nem Frigyes, de tulajdonkép Podiebrád az ő kijátszója és félre vezetője, mert értesült, hogy Podiebrád összeköttetésben áll a Hunyadi-ház régi elleneivel: az Ujlaki, Maróthi és Bánfiakkal, a kik Podiebrád fiának, Viktoriunak, ajánlották fel a magyar koronát. Mátyás hamar elhatározta magát és a császár felé fordult, kitől most, Podiebrád fondorkódásai után, jóakaratot várhatott. De Mátyás nehezen határozta el magát az ország régi ellenségeivel kibékülni; azonban szerencsés körülmények elősegítették a megoldást.

A török szultánnak 1461. évben Ázsiában kivivott nagy győzelmei megijesztették Velence köztársaságát, mely most minden áron megakartá indítani a törökök elleni hadjáratot; evégett a pápához fordult, kérvén, hogy békítse ki a császárt Mátyással. II-ik Pius kész volt az újabb kísérletre és Laudus Jeromost küldötte követül Német-, Cseh- és Magyarországra a békítés kieszközlése céljából. Mátyás formailag Vitéz Jánost küldötte a császár gráci udvarához, ki 1462. év április 3-án meg is kötötte a békeszerződést vele, mely szerint Frigyes 80.000 aranyforintért visszaadja a koronát és Mátyást a törökök elleni hadjáratában mindenkép támogatni fogja, Mátyás pedig belenyug-

szik, hogy örökös nélküli halála esetére a magyar trón a császárra szálljon. Mátyás ekkor főrendeivel Vácon tanácskozott, mert Giskra, cseh kapitány, a császár eddigi hive, halván a békekötésről, Mátyásnak is felajánlotta szolgálatát, ezért Mátyás neki adományozta az aradi Solymos várát. Mátyás, kinek a korona visszaszerzése volt főcélja, Vácon a pápai nuncius és Vitéz szónoklatára elfogadta a feltételeket, nem is tartván a bekövetkezéstől, hogy örökös nélkül hal meg, különben is azon kor államférfiai meglepő könnyelműséggel szoktak volt a szerződések kötésénél eljárni.

Mátyás időközben Budára hívta össze az ország rendeit a béke feletti tanácskozás végett, kik is lelkes hódolattal fogadták a békekötést, azon reményben, hogy most egész erélyvel fordulhatnak a törökök ellen, és nem csak megnyugodtak, de a szükségelt adót is megszavazták. A király viszont biztosította a rendeket, hogy ősi szabadságaikat tiszteletben fogja tartani.

A szónok, ki a határozatokat a pápai Legatussal közölte Cserniczei János, a nagyváradi püspök unokaöccse, a későbbi híres János Pannonius volt, ki olaszországban kiképezvén magát, nagy tehetségű költő lett, és Mátyás udvarának disze volt, ki is őt idő multával pécsi püspöknek nevezte ki, ő fogalmazván Mátyásnak a pápához irt leveleit a bosnyák ügyben. Ugyanis Tamás, bosnyák király, 1461-ik évben elhalálozván, fia István követte, ki Mátyás kegyeit bütlenséggel hálálta, és félvén a megtorlástól, a pápához fordult, a katolika hitrei áttérést igérvén, a pártolásért, a pápa, II. Pius közbenjárására Mátyás megbocsátott neki, és követei Vlad oláhországi vajda követivel ugyanegy időben jelentek meg az udvarnál, a török elleni segílyt kérni. Mátyás belátván, hogy a melléktartományok oltalma, védbástyája az országnak, az oláhok oltalmára sietett. A hadjárat költségeinek fedezésére a pápa ezer lovast, Velence 20000 aranyat ígért. Mátyás julius havában Szegeden rendezte seregét, és szeptemberben Erdélybe vonult, hogy onnan oláhországba induljon. De Radul uj vajda követei felvilágosították, hogy Vlah

vajda kegyetlenségei miatt érdemetlen a fejedelemségre, azért Vlahot Budára kísértette és ott fogságra íteltette, Radult pedig megerősítette fejedelmi székén.

Ez alatt folytak a tárgyalások Frigyessel, ki eleinte késznek nyilatkozott a kötött szerződést megtartani, de ismét csakhamar megváltoztatta szándékát, mert Albrecht testvére a bécsiakkal fellázadt ellene, és csak Podiebradnak sikerült őt kibékíteni. Frigyes háladatosságából halála esetére Podiebradot fia gyámjával rendelte, és így nem sokat gondolt többé Mátyással, de II-ik Pius, ki Podiebrádban, mint husszitában, az egyház ellenségét látta, nem nyugodhatott bele, és legatusa ismét rábirta Frigyest, hogy Mátyással kiegyezzek, minek folytán 1462-ik évi július 19-én Vitéz János, Ujlaky Miklós és Mátyás többi megbízottjai Németujhelyen aláírták az egyességi okiratot, és átvették Grácban a szent koronát, melyet nagy ünnepélyességgel az ország fővárosába vittek.

Mátyás nem volt jelen az ünnepélyen, a törökök elleni hadjárat előkészületével lévén elfoglalva; nem tartotta vissza fiatal neje sem, kivel tavasz nyiltával egybekelt. 1462-ik évi március közepén Tolnán országgyűlést tartott, hol a rendek megengedték, hogy a nagyobb birtokosok nem husz, de minden tiz telek után állítsanak egy lovast, és azon évi majus 29-én a péterváradi táborba küldjék. Értesülvén a törökök készülődéseiről, Mátyás a táborba sietett és egy ideig Battán, később 1462-ik évi június és július havában Futakon táborozott.

A szultán, hogy Mátyást a Bosnyák részről elvonja Alibeget előbb Szerémbe, később Temesbe küldötte, de ez dengelegi Pongrácz János által megveretett, később pedig Mátyás által megsemmisítetett, ki most Péterváradra visszatért. De ez alatt a szultán elérte célját, Boszniát elfoglalta, és királyát lefejeztette, minek folytán Mátyás elhatározta Boszniát maga erejével meghódítani. 1462-ik évi szeptember első felében Péterváradon időzött, hol őt a velencei új követ Aymo felkereste, kivel Mátyás új szövetséget kötött, mely szerint a szignoria negyven

hadi-hajóval a tengeren, és szárazföldi seregével a görög szárazföldön támadja meg a törököket.

Mátyás az ország nagyjaitól kísérvé 1462-ik évi október első napjaiban átkelt a Száván, és minden ellenállás nélkül, az ország kulcsáig egész Jajcáig jutott. A Verbász és Pliva folyói partján épített, hatalmas kőszirtektől környezett, terjedelmes magas felegvártól koronázva, bástyaival és erősített kapuival, Jajca hatalmas erőd volt, melyet a vitéz Harambeg védelmezett. Mátyásnak nagy és nehéz feladata volt, de csüggyedetlen kitartással sokszor saját élete kockáztatásával intézte az ostromot; segítségére jött Koszaicsics Heregovina fejedelme fiával, kit jutalmul felvett az ország zászlóssai közé. Végre Harambeg alkudni kezdett, és éppen Karácson napján meghódolt.

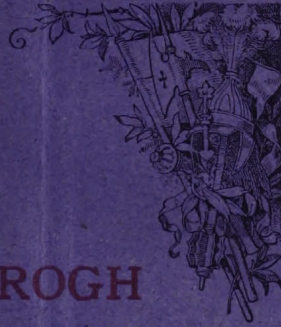
Mátyás nem tért azonnal haza, még 1463-ik évi január hó 2-án Jajcán volt; Bosnyákország legnagyobb részét meghódította és csak azon hirre, hogy a csehek ismét garázdálkodnak az ország felső részében, tért vissza január közepe felé. A meghódított tartományt az ő, mint családja hű emberére Zápolya Imre kincstárnokra bizta, ki legvitézebben viselte magát az egész hadjárat alatt. A pápának jelentést tett viselt dolgairól, kijelentvén egyszersmind, hogy folytatni fogja harcát, hacsak a hűtlen hívők nem kényszerítik fegyvereit azok ellen használni. Egyszersmind az ország rendeihez is indított egy levelet, melyben koronázását 1463-ik évi március 25-ik napjára kitűzván, február 13-án ünnepélyesen és diadalmasan bevonult Budavárába. De csakhamar gyász zavarta meg az öröm napjait, a fiatal királyné magzatjával gyermekágyban meghalt.

Ennek dacára a koronázási ünnep nem halasztatott el. — Mátyás nagy kísérettel, Aime lovag és Giustiniani Iván velencei követekkel egyetemben Székesfehérvárra vonult, hol 1463. évi március 29-én (zöld csütörtökön), a Szent István király sirját magában foglaló fényes egyházban ment végbe az ünnepélyes koronázás, és a városon kívül emelkedő dombon Szent István kardjával a szokásos négy oldalrai kardesapás.

Tartalom.

	Lap.
I. Grosschmid Gábor. Bács-Bodrogh vármegye római éremgyűjteményei	1.
1. Frey Imre gyűjteménye	7.
II. Bácsvármegye régi levéltárából:	
1. Bácsvármegyének egy régi zászlója. Grosschmid Gábortól . .	17.
2. Magyar levelek a mult századból. Gróf Szapáry Péter levele 1744-ből katonai kihágás ügyében	22.
3. Gróf Károlyi Sándor levele a pestis-járvány ügyében 1741-ből.	23.
4. A vármegye válasza ugyanazon ügyben	24.
5. Gróf Károlyi Antal levele katonaszedési ügyben 1765-ből . .	24.
6. A vármegye válasza	26.
7. Szerb parochiák a mult században, közli dr. Dudás Gyula .	26.
III. Történeti ismertető. Hunyadi Mátyás király; Fraknoi Vilmostól. Ismerteti Grosschmid Gábor	30.

BÁCS-BODROGH

VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

GROSSCHMID GÁBOR

TÁRSULATI TITKÁR.

VII. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZÓMBOR,
NYOMATOTT RITTMANN NÁNDORNAL.
1891.

Bács-Bodrogh vármegyei élel 1848 előff.

Töredék emléklapjaimból.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

Motto: Praecipium munus annalium ne virtutes
sileantur, et pravis dietis factisque ex posteritate metus sit.

Fő hivatása a történelemnek, hogy az
erény el ne hallgattasson, és a rossz tett
és a rossz szó féljen az utókortól.

Tacitus.

A magyar olvasó közönség, valamint az irodalom nagy része is általában úgy vélekedik, hogy a tudós világ, melynek képviselője minden esetre a magyar tudományos akadémia, a többi kulturális egylettel, nagyon is elszigeteli magát a profán világtól, mikor nem törődve a nemzet szellemi életének egyébb fejlődéseivel, önnön választott útjain különválva halad, mert ez által nemcsak népszerűségét kockáztatja, de csökkenti a közéletre hatását is.

Ezen állapotot a történetírásra alkalmazva, bizonyára találni fogjuk, hogy a legalaposabb kutatások és tanulmányozások méltánylása a nagyközönségben nem felel meg azon fáradságnak és áldozatoknak, melyekbe azok az illetőknek kerülnek.

És ez természetes, mert az ily munkák, az olvasóban, sőt a tanulmányozóban is, nagyobb készültséget és terjedtebb előismereteket igényelnek, melyek a nagyközönségben általánosságban nem is létezhetnek; és ezen okból hiányzik is a fogékonyság az ily működések kellő méltánylására.

Kisem ugrott ki Minervaként tetőtől talpig fegyverkezve Jupiter fejéből, a történelmi tanulmányok terjeszthetéséhez is szükséges, hogy a közönség azokat nemcsak elolvassa, de megkedvelhesse is, mire ismét szükséges, hogy azok oly alakban nyujtassanak a nagyközönségnek, melyben azok szerteszét olvasva népszerűvé válhassanak, mi bizonyára az adatok és kútforrások meztelen összegyűjtésével el nem érhető.

Érezték ezt már sokan a művelt világ történetírói közül is. Innen származott azon sokoldalú irodalom, mely a nemzetek és

egyesek történetét tárgyalja, a komoly történeti drámától kezdve egész a sokszor igen fogyatékos történelmi regényekig; ki ne ismerné Sophocles, Corneille, Racine, Goethe, Schiller, Shakespear darabjait? vagy Walter Scott, Dumas, Mülbach, ujabban Ebers, nálunk Feszler, Jósika, Jókai, valamint számtalan más író történelmi regényeit?

De ezeknek fő céljuk nem a valódi történelmi állapot feltárása, hanem az érdeklődés felköltése mellett egyedül a mulattatás, mi legtöbbször a történelemnek a költészet utjáni meghamisításához vezet; azért ezt nem tartom elegendő alkalmas eszköznek a történelmi érzék, és tudomány terjesztésére.

Hogy mily hatalmas eszköz a tudományok népszerűsítése a közműveltség előmozdítására, azt úgy vélem nem szükség feltegetnem; de van a történetírásnak is egy faja, mely még egyrészt érdeket gerjeszt, másrészt a tudományt magát is fejleszti. Ez pedig az emlékiratoknak felkarolása, melyek közvetlenségük által hatnak, hozzá legjobb eszközül szolgálnak a történelemben a való szellemét az utókornak fentartani, és visszaadni, minthogy az emlékiratok az eseményeket úgy adják vissza, a mint azok az akkori időben, mintegy az író szemei előtt valóságosan történtek.

Bátran utánozhatjuk ez irányban a francia memoir írókat, a kik a tárgyi igazságot szellemmel tudják fűszerezni, és ez által műveiket annyira érdekessé tenni, hogy azokat századok múlva is érdekléssel olvashatjuk. Ezen irányt tűztem én már ki célul, mikor első tanulmányom irtam „Kray báróról a szerbek között“, de most egy lépést hátra teszek, és elővarázsolni töreksem Bács-Bodrogh vármegye közéletét az 1848-ik évet közvetlen megelőző időben.

Ifjú koromban, a harmincas évek végén, vig cimbora voltam, hozzá mint jó társalkodót minden társaságban gyorsan megkedveltek, azért hamar otthonosan éreztem magam a bácskai gentry körökben is; csak Rudics József főispánnal nem tudtam hosszabb ideig jó egyetértésbe jönni, mert neheztelt, hogy

atyám Grosschmid János, mint a zombori kir. kincstári uradal-
mak igazgatója, a vármegyének 1838-ik évi október hó 25-én
tartott tisztujtása alkalmával Odry Józsefnek, és nem az ő
jelöltjének Antunovits Albertnek fogta pártját. Rudicsnak büszke
jellemje hosszabb ideig engesztelhetlen maradt.

Az 1838-ik évi tisztujtást megelőző idők Bácsvármegyére
nézve sajátságosak voltak. Győri Ferenc grófnak, mint főispán-
nak, gyenge kormányja alatt nagyon meglazult a disciplina.
A sok denuntiatio következtében Vay Ábrahám gróf küldetett
mint királyi biztos a vármegyébe; vizsgálatának eredménye lett
Horváth Mihály főpénztárnok sikkasztásainak felderítése; de
más ellen, noha híres volt a bulkeszi bornyu, és a sokac lako-
mák története, nem igen jött valami terhelő napfényre. A de-
nuntiatiók az Odry párt emberei ellen voltak intézve, de nem
értek célt, mert Odrynak nem ártottak, sőt a denuntiatoroknak
gyanusítottak a restauratio alkalmával hivatalaikból kimaradtak,
vagy mellőztettek, mi a restauratio után némi surlódásra adott
alkalmat, de végre mégis a nyilvános béke helyreállott, hanem
jó ideig bizonyos feszültséget hagyott hátra; mindazonáltal a
társadalmi élet hamar rendes medrébe lépett, mert az általános
divó bunyevác szokásokkal párosult némi patriarchalis életmód,
a legtöbb társaságban csak kedélyességet és jókedvet idézett
elő, dacára, hogy a bő borivás nagy mértékben divott, mely
azonban ritkán fajult kihágásra; személysértés, párbaj, majdnem
ismeretlen volt az akkori társadalomban.

A mágnásvilág éppen nem volt képviselve, a megyebeli
Széchen, Rédl, Chottek, Orczy családok vagy nem laktak a
megyében, vagy egészen visszavonulva éltek. Az egyedüli kivételt
a Kray bárói család képezte, mely a nyarat Topolyán töltötte,
és néha-néha vendégeket is gyűjtött körében. Kray Nepomuk
János báró híres sportkedvelő volt, szerette a szép lovat, kutyát
és a galambokat, míg a bárónő a kertészetnek és művészetnek
volt barátnője; leánya, a későbbi Zichy Irma grófnő pedig,
ügyes kis színésznő volt a műkedvelői szinpadon. A katoná-

tisztekkel mindenki jóbarátságban élt, és szívesen látott vendégek voltak.

A kalocsai érsek Klobusiczky Péter 90 éves agg volt. Az alsó papság tarokkozott vagy färbilizett és mulatott, keveset gondolva a közélettel, az érsek pedig imádkozott. A falukon, főleg a kincstári birtokokon, a jegyzőkön kívül egyes megyei vagy kincstári tisztviselők vendégeskedtek. A polgárság akkor még mit sem számított a nyilvános életben, mert jelentéktelen volt. A paraszt jobbagység a társadalomban csak páriaként élt; forspontozás, adófizetés, katonaadás volt kötelessége minden jog nélkül, de azért, főleg a némettség, szemlátomást gyarapodott.

Az ugynevezett honoratorok, mint az ügyvédek, orvosok, mérnökök és más szakférfiak szerepe személyességüktől függött, de azért a nyilvános életben igen másodrendű, csak közvetett volt befolyásuk. (Ilyenek voltak a kir. kincstár tisztviselői, ugy Hideg Ignác, Markovits Miklós, Zomboresevics Vince, az öreg Dömötör Baján, Léderer és Broer madarasi és bajai orvosok.) A tudományos világ egészen hiányzott, ugyszólván csak pár rosszul szervezett, vagy franciskánus barátok által vezetett gymnásiumok tanárjaiból állott; haesak egypár tudákos versfaragó papot nem veszünk számba. (Polereczky Bálint.) Az egész megyében egy lap sem jelent meg, a fővárosi, valamint a külföldi lapokat hetenkint csak kétszer hozta a posta, télen pedig napokig is elmaradtak, de ki sem nyugtalankodott miatta.

És így az egész társasélet a földbirtokos legtöbbnyire mezőgazdasággal foglalkozó gentry körökben volt összpontosulva, a kik különben is jobbra-balra sógor és rokonságban lévén, a legjobb egyetértésben éltek egymás között, csak a sértett érdekek zavarták meg időről-időre a családok közötti egyetértést.

A vármegye közléte, mint mindenütt az országban, ugy Bács-Bodrogh vármegyében is, csak kevés család hatalmában volt; a közhivatalok pedig kizárólag a nemesség birtokában voltak, a kik azután egymás irányában az alsórendű köznemesség (nálunk különösen Nemes-Militicsen) segélyével minden-

féle zászló alatt, külön kortések vezetése mellett, pártokká alakultak, mi gyakran nem volt egyéb ürügynél, ily ürügycsok közé tartozott legtöbbnyire a politika, vagy a hitvallás, néha a nemzetiség is, de alatta a jó közigazgatás majdnem soha, hanem legtöbbnyire csak a magán érdek rejlett.

Tiszteletbeli aljegyző és más megyei tisztviselőtársaim voltak: Mukics János, Zákó Péter, Chottek Rudolf gróf, Orezy Béla báró, Vojnics Gábor, Karácsonyi Lipót; a szolgabírák közül velünk voltak: Horváth Péter, Tomcsányi András, Piukovics Ágoston, Latinovics Zsigmond, Antunovics Pál, Latinovics Móric, Szalmásy Ferenc, később Bezerédy Béla, Kuluncsics Ágoston, Magyar Imre és számosan mások, a kik későbben mindannyian kisebb-nagyobb szerepet vittek a vármegye közéletében, és a kiket most már majd mind a föld takar.

A magyar párt által az ugynevezett dalmata (bunyevec) párt ellenében, túlnyomó szótöbbséggel megválasztott Odry József, első alispán, korlátolt tehetségű egyéniség volt, de rendkívüli előzékenysége mindenki, még ellensége irányában is, nagy népszerűséget szerzett neki, mi pótolta tehetségének fogyatkozását, és tényezővé tette a megyében. Odry Baján lakott, minden csekélységre kiterjesztette gondját, főleg szeretett mulatni, de mulattatni is; ez volt az indok, hogy Baja mintegy második központja lett a megyének, hová igen szívesen sereglett az akkori arany fiatalság. Odry nővére özvegy Polinberger Éva, vagyonságával és szép négyes fogatával emelte öcsese tekintélyét. A hivataloskodás gyakran csak ürügy volt az egybejövetelre.

Az ifjuság többnyire tiszteletbeli hivataloskodással kezdette pályáját, azért hivataloskodása is csak olyan tiszteletbeli volt, de azért mindannyi részt vett a nyilvános életben, mely mindenestre jó iskola volt, ha szintén az öregebbeket csak saját érdekeik vezették, a fiatalabbaknak pedig inkább a mulatás volt a főgondjuk és céljuk. Ez okból mindenki, ki csak szerit tehetett, sokszor a legnagyobb sárban is eljött a zombori mindig népes közgyűlésre, még pedig legtöbbnyire a közadóba beszá-

mitott nyugtával fizetett forsponton, némelyek, a kiknek volt, négy lovas fogaton is.

A harmadik gyülekező-hely a megyebeliek részéről Szabadka volt, hol Rudics akkori főispáni helytartó, későbbi főispán székelt. De Rudics személye sohasem volt valóban népszerű, azért hozzá mindig csak a személyes érdek húzott, mulatságai és ünnepélyei is inkább hiúsági, mintsem mulattató célből voltak rendezve, azért nem is igen sokan gyültek össze körülte.

Zombor akkori sáros, poros, minden rendőrség nélküli állapota dacára volt természetesen a központ, hová a tekintetes karok és rendeknek egész zöme sereglett. Kártya, ivás, táncestélyek, tanácskozási ülésezéssel felváltva, voltak a fő foglalatosságok, de majdnem minden multság dőzsöléssel végződött. Ezen tivornyázást leginkább elősegítette, hogy a megyeház földszintén vendéglő volt berendezve, és hogy a főbb tisztviselőknek a megyeházában szállásuk és istállóik voltak.

Hanem azért el kell ismerni, hogy a közdolgok a negyvenes évek elején már kezdettek előtérbe lépni, és napról-napra inkább érdekeltek; a népszerű szónokok szaporodtak és a közgyűlések mindig népesebbekké váltak. De azért az egész közigazgatásnak alig volt magasabb öntudatos célja, és elmondhatni felőle: „ibant qua poterant“ „mentek merre mehettek,“ egyébként leginkább a magán érdek határozott. Így például: Odry Bajára akart műutat, de Militicsen át, ellenben Rudics Szabadkára, de Almás felé, a vége az lett, hogy a nagy vita után egyiket sem építették. Magasabb állami célokról szó sem volt, annyira sohasem emelkedett a municipalis bölcsesség. Mintha viszsa sem tudtak volna emlékezni Nagy Lajos, vagy Mátyás viselt dolgaira, elfogultságukban megelégedtek saját rendi szabadságukkal, és pazarolták a drága időt apróságokra. A vármegyéknek egyes politikai kérdéseket érintő köriratai és az országgyűlési követeknek adott utasítások voltak a fő vitatár-

gyak, melyeket azután cifra nyelven fogalmazott feliratok követtek.

Kereskedelem vagy ipar előmozdításáról szó sem volt; a selyemtenyésztés elaludt, hasztalan ültettette József császár a sok eperfát; az egyedüli virágzó iparág a kender tenyésztés, és kereskedés volt, de azért a bőven termő gabona félek úgy a gubacs és makk termények, nem egy kereskedőt és tímárt gazdagítottak meg. — Az urbériség maradt mint volt; az 1836-ik évi törvények írott malasztul maradtak, Rigyciát kivéve alig volt az uradalomtól elkülönített más községi közlegelő.

A bünfenyítői eljárásban az inquisitio és botozás, a polgáriban a perlekedés volt napirenden; a csekély rendőrség pedig a szolgabírák kezében volt; ez volt az igazságszolgáltatás.

Jellemző, hogy a törvényszék asztalán előttem mint jegyző előtt fekvő Corpus juris bekötési tábláján belől a következő jellemmondat volt írva:

„Frangunt jura nummi, legesque ducati.“

Az ifjuság nevelésével és az iskolákkal ki sem törődött, az egészen a papok kezében volt, a protestánsokat sem kivéve. A népnevelés a legalacsonyabb fokon állott, kántorok, tudatlan iskolamesterek tanították a nép gyermekeit, még a magyarság állami eszméje is tökéletesen hiányzott.

Mindazáltal a legelhanyagoltabb feladata a közigazgatásnak bizonyára a közlekedésnek járhatlan utjai voltak. A későbbi időben már Pál Antal alispán egyik ebédjénél jelen volt Thúr tábornok egy gazdag angol tőkepénzes társával, ki nem győzött eléggé csodálkozni az utak ily állapotán; elmondván, hogy nálunk ellenkező szokás van, mint Indiában vagy Amerikában, hol előbb építik az utakat és azután hozzá a házakat és városokat; egyszersmind utak építésére 20 millió forintnyi kölcsön beszerzését ajánlotta fel évi törlesztés mellett. A jelen levők mosolyogtak, de hallgattak és jártak továbbá is a feneketlen utakon, 1848 előtt ilyesmi kinek sem jutott volna eszébe, mert hiányzott minden vállalkozási szellem: csak a Dunán megindult

gőzhajózás gyakorlott jótékony befolyást, minthogy az a fővárossali, úgy az egész művelt világgali összeköttetést lényegesen előmozdította, mi kihatott a magán életre is.

A közgyűléseknek, „re bene gesta,” mindig utójátéka volt; divattá lett a látogatás faluról-falura, pusztáról-pusztára, hol sokszor dinom-dánom között napokig elmaradtunk; az alispánnak néha currentálni kellett hivatalnokait, mert azt sem tudta hol vannak. — A bajai, szabadkai és zombori házak után jöttek a falun vagy pusztán lakó családok. — Mindenekelőtt megemlítem Latinovics Móric ó-legyeni tanyáját, hová én, valamint a többi fiatalság, még a szomszéd vármegyéből is, özőnlött mulatni. Különösen vendégszerető volt a Latinovics család mindannyi tagja, özvegy Latinovics, született báró Geramb Etelka fényes estélyei hiresek voltak Katymáron mint Baján, hol az Odry és Kuluncsics család, Szabadkán a Vojnicsek, Bajsán és Dobokán a Zákók, Rigycán a Kovács, Ó-Morovicán a Szalmásy és számos más család mindenféle mindig szívesen fogadta a vendéget.

Zomborban atyám egészen nyílt házat vitt, hol szinte mindenkit szívesen láttak, nem is fogyott ki egész éven át a sok vendég, és pedig nem csak a vármegyéből, de az egész országból, Keglevics Gábor gróf, kincstári elnök, Mednyánszky, Rédl bárók, Viczay, Zichy, Hoyos, Kolowrath grófok, Milanés altábornagy, a Perczel család tagjai stb., gyakori vendégek voltak.

Dévay Imrének a város közelében fekvő szép villája gyűlhelye lett az egész megyei fiatalságnak, hol a legkedélyesebb társalgásban mult az idő, és csak a hajnal csillaga vezette hazafelé a mulatókat. Az öreg Dévay tőzsgyökeres magyar ember volt, kitűnő kertész és gazda, Paulina és Etelka leányai, úgy a bajai rokon Kuluncsics család bájos tagjai egyéb rokonnokkal együtt paradicsommá varázsolták szép villáját, melynek hatalmas gesztenyefái alatt sohasem fogyott ki a jó kedv és mulatság. Itt mulatott az akkor még fiatal Sztójkovics Péter is,

a később általában tisztelt szerb-magyar barát. A szép szállás az 1849-ik évben a betörő szerbek vadságának áldozatul esett, kik azt földig lerontották és elpusztították. Latinovics Károly háza is szívesen látogatott hely volt, hol Cseh Antal, Bezerédy Miklós és Latinovics Miksa jovialis tréfákkal fűszerezték a társalgást.

Felemlithető még idősb Szemző János is, ki tényező volt már akkor a megyei körökben és a közéletben élénk részt vett, ki nem csak vagyonszáma, de személyessége által is befolyásos egyéniség lett, kinek vendégszerető háza Szentivánon szinte látogatott hely volt, főleg szép leányai kérései által. Volt még számos fel nem említett vendégszerető család is, mert az igazi magyar vendégszeretet otthonos volt az egész vármegyében, de ezeknek legnagyobb részét elseperte az 1848-ik évi katasztrófa, és az utána következő idők rombolása.

A családi házak látogatása mellett a vadászat sportja közkedveltségnek örvendett, mindenütt hemzsegett a sok agár, vizsla, kopó, mert az egész gentry világ vadászott, annak minden faja kedvenc időtöltés volt, hanem az is többnyire kártyával és dőzsöléssel végződött.

Odry alispánsága alatt a közgyűlések alkalmával a vármegyeháza nem csak közdolgokat intéző, de általános mulató hely is volt, mindennap tánc, zene, kártya, vagy ivóka egymást váltotta; az öregebbek dolgoztak ugyan, de utána ittak vagy kártyáztak, a fiatalok pedig udvaroltak és táncoltak, noha Odry maga se nem ivott, se nem kártyázott, de szerette a női társaságot. Herczenberger Sándor az ugynevezett „Sándor cigány“ nem egyszer egész nap és éjjel nem szünt meg hegedülni, a felszolgáló rabok nem kis mulatságára, reggelre pedig tele volt tányérja bankóval.

Mikor Odry mint kinevezett helytartósági tanácsos 1845-ik évben távozott, mások vették át szerepét, de utána sem volt fogyatkozás a mulatásban. Az ilyenmű kissé változott mulatságok között voltak most a megyeházaon kívül is tartott féktelen

orgiák, hol vig cimborák vig dalai és mámorító cigány zene mellett az egymást sűrűn követő néha ités poharak között annyira fellelkesült a hangulat, hogy nem egyszer egy pohár sem maradt épen, s a vendégek örömrivalgásai között hullott ilyenkor minden mi fényes csörömpölve szerteszét; de azért másnap hajnal után a Rákóczi nóta kíséretében diadalmas menetben vonult vissza a tekintetes karok és rendek mulató része, a vármegye székházába, hogy nehéz fővel tovább dolgozzék.

Ez volt akkor Bács-Bodrogh vármegyében a szokásos megyei élet, ez volt akkor az ugynevezett vármegyei önkormányzat, melynek episódjai ritkán változtak, csak néha-néha zavarta meg a közcsendet egy-egy fényes párducos installáció, vagy egy lármás borizű restauráció, olykor-olykor az elkövetett büntett helyszínén tartott törvényszék, vagy épp egy akasztással végző statarium. És ezen rendszer mindennek dacára ezer évig tudta fentartani Szent István birodalmát és pedig éppen az általam leirt korszakban, csendben, rendben és békében, és ha nem is tudta a valódi állami rendet és szabadságot megteremtteni, tudta annak érzékét az egész népben ébren tartani, bizonyítják ezt legjobban az 1848-ik évi események.

Hanem mindaz mit mondtam csak általánosságban szól, mert mindenütt, úgy nálunk is voltak kivételek, voltak egyesek a kik a mulatás mellett is visszaemlékezve az ősök nemes törekvéseire, figyelemben tartván a lovagok jelmondatát: „noblesse oblige“ és a változott idők szellemét, félretéve minden önérdeket, valódi lelkesedéssel vettek részt a közdolgok intézésében.

De még több más jó oldala is volt ezen rendszernek, mert a vármegyék közgyűlése volt nem egyszer színhelye a legbuzafiasabb lelkesülésnek, valódi védbástyája a magyarságnak, mert ez volt minden más szabadsági intézmény hiányában egyedüli menedéke az egyéni szabadságnak; hozzá a municipiumi élet volt azon iskola, melyben az akkori gentry világ előkészülhetett a közélet küzdelmeire; ezen a téren tanulta ismerni a közdol-

gokat, itt fejlődött gyakorlati tudománya, melyet későbbben sokan közülök az országgyűléseken tovább fejlesztettek; ezen iskolából származtak azon derék férfiak, a kik idővel honunk dicsőségévé emelkedtek.

Bács-Bodrogh vármegyére ugyan vajmi kevés jutott ezen dicsőségből, de még sem maradt itt sem a tér egészen parlagon. A közigazgatási téren felemlithetjük a régi világból az öreg Odry Andrást, a ki 1797-ik évtől 1822-ik évig, egy negyed századon át volt a vármegyének dicsért első alispánja. Őtet az akkoriak mint részrehajlás nélküli jó adminisztrátort dicsérik, kire akkor a megye újbóli szervezése idejében valódi nagy szükség volt; de közigazgatása kevés maradandó nyomot hagyott maga után, ha csak nem hozzuk fel az akkori új megyeház építését, és az akkor elkészült Ferenc-csatornát, mely irányában nem vall kapzsi haszonlesésre, mert mikor a csatorna elkészült, az azt építő társaság, mely egyuttal a kincstári nagy uradalmak haszonbérloje is volt, Odryt, a társaság érdekében kifejtett erélyes működéseért, jutalmul egy társulati részvényvel, melynek akkori évi jövedelme 2000 darab arany volt, kínálta meg, a szerény ember nem fogadta el az ajánlatot, hanem megelégedett, hogy e főben a társaság körülkerítette nemes-militicsi kuriáját téglafallal. Mellette dicsérték az őt követő Podmaniczky főispán által helyettesített Szucsics Józsefet is, de ő inkább jogi szakember volt. Végül felhozhatjuk az utolsó időből Piukovics Ágostont is, ki szinte még 1848-ban már ügyes adminisztrátornak bizonyult.

Megnevezhetjük még jelen századunk elejéről Podmaniczky József bárót, a törvény útján egyesült vármegye első főispánját, mint az egész hon által elismert kitűnőséget, de a kit a megyebeliek akkori neveltlensége, a megyét hosszú évek során kerülni kényszerített, úgy Bauer Antal főmérnököt, kinek a megye területéről készült két rendbeli térképe, még most is legjobbnak bizonyult.

De voltak minden megyének saját tipikus alakjai is. Igy például nálunk az öreg Knézy Antal, ki egyszerű militicsi köz-

nemes emberből, minden készütség nélkül, saját szorgalma és becsületessége által emelkedett fel a népszerű első alispánsáig. Ilyen volt Fratricsevics Péter szolgabíró, természetes járatu eszével és bunyevác szokásaival, a ki eliszonyodott, midőn az első frakkot magára öltötte, és a kinek hegyes csizmája, hozzá három rőfös nyakravalója volt. Ilyen volt a komolyabb ifjabb Odry András főszolgabíró Szóntán, az ugynevezett sokac-király, ki a neki egy sokac által ajándékkép hozott kosár paradicsomalmát élceskedésből pandurja által az ajándékozó sokaenak egyenkint fejéhez vágni parancsolta, mikor pedig a sokac minden egyes vágást megköszönt az istennek, a hozzá intézett kérdésre, miért teszi azt? válaszolta: „azért uram, mert egy kosár nagy krumplit akartam neked hozni, és csak nőm tanácsára hoztam a paradicsomot, ha a krumplit vágattad volna fejemhez, az bizonyára szétlocsecsant volna, mint most a paradicsomalma.“

Megemlithetem még Tomesányi Bandi szolgabírót torzonborz vörös hajával, a kit dőzsölései között sem hagyott el jó kedve, és a kit kedélyes humora egész halálos ágyáig kísért, mi által számos mulattató adomára szolgált alkalmat.

Eredeti volt a maga nemében Putnik Béla akkori esküdt, későbbi szolgabíró és vezéralispán, ki élces tréfáival sokat mulattatta a közönséget is.

A vármegyének 48 előtti országgyűlési követei voltak: Rudics József, Szucsics Károly, Odry József, Zákó István, Latinovics Károly, Piukovics Ágoston, Latinovics Lajos, Vojnics Barnabás és Nikolics Izidor a kik mindenesetre a vármegye kitünőbbjeihez tartoztak, noha egy-két igen egyszerű egyéniség is volt közöttük, a nevezettek közül csak Szucsics Károly és Zákó István tartozott az akkori liberális párthoz, de mindannyi kevés vizet zavart, csak Odryt csufolta az akkori fiatalság fejhajtogatása miatt „abrakos lónak“.

Rudics József egész 1848-ik évi július 27-ig maradt főispáni székében, ekkor István nádor Horváth Antalt nevezte ki főispánnak.

Rudics Dániel után Knézy Antal lett 2-ik alispán 1841-ik évben. Az utolsó tisztujtás 1848 előtt 1845-ik évi május 7-én tartatott meg, mely alkalommal Knézy Antal lett első, Latino-vics Károly második alispán, Piukovics Ágoston pedig főjegyző, ugy Zákó István főügyész.

A nyilvános közélet pályáján a megye nem sok jó szónokkal dicsekedhet. A negyvenes években a szabadelvű szónokok közül fölemlithetjük: Szucsics Károlyt és Zákó Istvánt, később az ifj. Mártonfy Károlyt, a kik ékes szólásuk által minden ügyben feltűntek és igen szivesen hallgatott szónokok voltak. A conservatívek részén kitűnt a régibb időben Markos Pál a bajai uradalom ügyésze, ki természetes, nyugodt előadásával mindig nagyobb hatást tudott gyakorolni; később Rudics József a későbbi főispán, kinek régi magyaros cifra szónoklata szinte nem maradt hatás nélkül; ugy Latino-vics Vince is folyékony nyelvvel; ellenben Nikolics Izidor akkori főjegyző beszédei elhangzottak a tulzottan alkalmazott virágos kifejezések halmozásában.

Az 1848-ik évi idők előtt állami, illetőleg királyi hivatalokban voltak alkalmazva: Rudics József 1837-ik évtől, mint főispáni helytartó és főispán, Odry József 1844-től, mint kir. helytartósági tanácsos, Szucsics Károly 1845-től, mint királyi táblai bíró, később szeptemvir és curiai bíró; Rudics Dániel 1841-től, mint királyi váltótörvényszéki ülnök, később elnök.

A császári királyi hadsereg sorában több megyei szülött tüntette ki magát; ezek közül főleg egyet emelek ki: Mészáros Lázárt a későbbi hadügyminisztert a híres hadsereg szervezőt. Legtöbben közülök megelégedtek a kapitánysággal és hazajöttek, ilyenek voltak Bezerédy Miklós, Czintula Antal, Vojnics Bálint, Rudics Károly, Dedinszky Károly és mások, kivétel a szerencsétlen aradi vértanu Schweidl tábornok, ugy Fratricsevics Ignátz a későbbi magyar testőrség kapitánya, és altábornagy. Végül megemlíthető a nagy hírnévre jutott Thür István tábornok.

Rudics főispán és akkori főügyész Szucsics a tudományokat

kedvelő egyéniségek voltak, könyvtáraik ritka példányokat birtak. Az almási park és a kelebiai gyümölcsös hirneves volt. De voltak másoknak is a vármegyében szép parkjaik és kertjeik, így a Latinovicsoknak Katymáron és Madarason, a Chottek grófoknak Futtakon, Kray bárónak Topolyán, Széchen grófnak Temerinben, Gróman Móriának Vajszkán.

Igy folytak az idők gondtalanul, talán könnyelműen is egész az 1848-ik évig, mikor a szerb mozgalom oly váratlanul lepte meg az egész akkori világot; a meglepetés annál nagyobb volt, mert a szerbekkel 1848-ik év előtt a legjobb viszonyban éltünk és mert az 1848-ik évi események az egész vármegyében nagy lelkesedést, hozzá nagy reményeket idéztek elő, és ki sem gondolt a bekövetkezett oly veszélyes következményekre.

Az 1848-ik évi márciusi közgyűlésen közlekedés közepette egyhangulag adta Bács-Bodrogh vármegye pozsonyi országgyűlési követeknek azon utasításokat, melyek a többi vármegye utasításaival egyetemben megalkották az 1848-ik évi törvényeket. Tette-e ezt Bács-Bodrogh vármegye közönsége öntudattal, vagy csak az akkori idők szelleme által elragadtatva azt most nem határozhatjuk meg. Nagy, a megyére különösen vést hozó harcok következtek, melyek a világsi fegyverletételhez vezettek, de ez nem volt azonos az 1711-ik évi majthényi fegyverletétellel; sirja lett ez a régi municipalis életnek és vele a gentry világ uralmának, a halálra sebzett oroszán a földön elterülve nem volt többé életre hozható. Hosszu, kinos vájudás után jött meg 1860. év, mely új életet hozott ugyan hazánkra, de végleg megváltoztatta a viszonyokat.

Hová fog ez vezetni? ki tudhatná? újabb válponton állunk, ismét és ismét csak azt mondhatom: invenient fata viam!

1849-ik évi február 11-ik napján Zombor városba betört szerb rablók, a vármegye régi levéltárát is feldúlták és az iratok legnagyobb részét, különösen a megyei közgyűlések jegyzőkönyveit elpusztították; szerencse hogy azoknak főispáni példányai és a főispáni felterjesztések néhai Rudics József volt

főispán hagyatékának iratai között feltaláltattak úgy, hogy a vármegye részletes történetét 1836-ik évtől egész 1849-ik évig azokból tüzetesen megolvadni és megírni lehet.

Grosschmid Gábor.

Pandur és Szeremlye a múlt században.

A kalocsai érsek mint földesur és a bajai uradalom földesura között a múlt század elején földbirtokaik tőszomszédsága miatt és némely puszta hovátartozásának vitás kérdése miatt állandó birtokháborítás, hatalmaskodás, visszatartás és e miatt hivatalos óvástétel, protestálás és egyéb jogvédelem igénybevétele volt napirenden. Különösen Csávoly, Istvánmegye puszták és Pandur nevű falu területe képezték a hosszantartó egyenetlenkedések okát; mindkét fél okiratainak alapján magáénak mondja ama vitás földrészeket, melyeknek lakossága azonban idővel más helyre költözvén át, ama régi földterületek igazi helye is lassankint bizonytalanná lett; s így nem is csoda, ha a legjobb akarat mellett is, a jelenlegi helyzet a régi iratoknak nem felelvén meg, viszályok támadtak az érdekelt felek között, — s ez a múlt században vármegyénkben igen gyakran történt mindenfelé.

Jelen sorokban egy 1741. augusztus 8. és szeptember 14-én, az érsek részére Csejtei Pál Bácsvármegye II. alispánja által Baja városában tartott tanukihallgatást akarok közölni, amely Baja környékéről érdekes képet ad. — A kihallgatott tanuk valának: 1. Molnár Mihály, körülbelül 66 éves r. k., kákonyi lakos, Pest vármegyében, érseki jobbágy. 2. Fazekas János, szintén Pest vármegyei Szeremlye helységről, mintegy 77 éves hely. hitv. 3. Lázár Péter, 66 éves hely. hitv. Szeremlyéről. 4. Lógó András, mintegy 90 éves r. k. Sükösdről. 5. Valkai András, mintegy 100 éves r. k. bajai lakos. 6. Vörös Márkó, körülbelül 60 éves r. k. panduri lakos. 7. Ságodi Márton, körülbelül 80 éves r. k. Sükösdről. 8. Paraloso Péter, körülbelül

50 éves szerb Bajáról. 9. Öreg-Felső János, körülbelül 82 éves, hely. hitv. Csanádról.

Ezen tanuk a 100 éves Valkai kivételével, aki csak magas korára figyelmeztettetvén, szállítottatott fel igaz vallomásra, megeskedtetve adták feleleteiket a következő 11 kérdésre.

1. *Kérdés:* Tudja-e a tanu, vajjon az érseki Pandur falu hajdan azon helyen állott, a hol most a királyi élelemtár (a katonai raktár) van?*) — Erre mondja az 1. tanu, hogy határozottan emlékszik arra, hogy Pandur falu a mostani katonai magazinum helyén volt, s ott házak is voltak. A 2. tanu szerint a panduriak a törökkorban csakugyan a mostani katonai magazinum helyén laktak, de Buda visszavétele után átköltöztek a folyón, oda, a hol ma van a falu. Ily értelemben szólt a 3., 6., 8., 9. és a 4. tanu is; utóbbi azt mondja, hogy a panduriak a törökök ellen lejött hajduk miatt nem maradhatván a folyó partján, tovább költöztek azon helyre, a hol most az érseknek magtára van. Az 5. tanu is jól tudja, hogy a panduriak a mostani katonai magazinum helyén laktak volt elszórva az erdőben, melyek akkor oly terjedelmesek voltak, hogy bennök 300 disznó makkolt. A 7. tanu nem tud a kérdésre felelni.

2. *Kérdés:* Vajjon azon hely, a hol most Pandur van, nem Báll-nak neveztetett-e azelőtt? — Erre az első tanu határozottan tudja, hogy a mostani Pandur helye hajdan Bállnak neveztetett s ott nem lakott senki. A 2. és a 8. tanu a mai Pandur fölött a Nagy-Duna felé levő területről tudják, hogy tuskés Bállnak neveztetett. A 3. és a 9. is tudják, hogy a mai Pandur azelőtt Báll volt, s utóbbi azt is tudja, hogy Bállnak temploma a Dunába omlott. Az 5. csak azt tudja, hogy ezen terület a panduriaké volt; a 4. és a 7. semmit sem tudnak e kérdésre mondani. A 6. tanu vallja, hogy ő a régi Pandurban született midőn a törökök Bécs előtt állottak; s midőn onnan megveretve lefelé huzódtak, az ő szülei vele falujokból elmenekültek, s 3

*) 1741-ben a katonai raktár Bajától éjszakra volt a Sugovicába kelet felől ömlő Csíkos-tó folyónak balpartján, s vele szemben a jobbpartján volt a kis Pandur falu.

év mulva visszakerülvén Pandur falut néhány lakossal már a mai helyen találták a Csikos-tón túl, s tudja, hogy ezen földet mások mindig Bállnak nevezték.

3. *Kérdés:* Van-e a Dunán túl vagy azon innen oly földterület, mely Bállnak neveztetik, vagy tudja-e a tanu Bállnak régi helyét? — Erre az 1., a 4. és a 7. tanu nem tud felelni. A többiek pedig azt mondják, hogy a Dunán túl egy más Báll van, a melyet Holt-Duna vesz körül, Pörbölyig terjed és a panduriakhoz tartozik; a falu és a templom nyomai is még láthatók.

4. *Kérdés:* Meddig terjednek Báll földnek, vagy a Dunán túli Báll falunak határai? — Az 1. tanu nem tudja Báll kiterjedését, de Rezet-sziget már Kákonyhoz tartozott, a melyet vegeesen a panduriak is használtak. A 9. tanu azt mondja, hogy Báll-sziget egyfelől Pörbölyig, másfelől a Kis-Dunáig terjedt. A 2. és az 5. tanu szerint a Holt-Dunáig terjedt; a 3., 6. és 8. szerint a Holt-Duna különité el Pörbölyt és Bállt. A 4. és a 7. tanu nem tud hozzászólni.

5. *Kérdés:* A Dunán inneni oldalon Baja felé meddig terjedtek a panduriak határai és hogyan neveztetek? — Erre a 2., 3., 7. és a 8. tanu nem feleltek. A 4. és az 1. tanu azt mondja, hogy a panduriak földje a törökkorszakban és azután is még Széchenyi és Csáky érsekek alatt egészen a Kenderes-tóig terjedt és az abból kiágazó folyócskáig, amely most a magyar-német parochiális templomnál és a pap lakása alatt van; ezen folyócska volt a panduriak határa Baja felé, s ennek panduri oldalán a bajaiaknak nem voltak még házaik. Így szólnak a többiek is kevés különbséggel, így az 5. azt mondja, hogy a panduriak földje a Kenderes-tónál levő szőlőktől a bajai zsidó temetőig terjedt. Innen kelet felé volt egy Istvánmegye nevezetű föld, melynek nem volt ura s melyet a panduriak használtak, de a törökök kiűzetése után Széchenyi érsek foglalta el Istvánmegyét. A 6. szerint a panduriak Baja felé a mai

érseki gabona-raktárig szántottak és a Kakoc nevű földön szőlők voltak; a 9. szerint is a panduriak földje az érsek sörfőzőházáig és Istvánmegye határáig terjedt.

6. *Kérdés:* Hol voltak a panduriaknak szántóföldeik és szőlők? — E kérdésre majdnem egyhanguan azt vallották, hogy régente a török járom alatt a panduriak szántóföldeik ott voltak a síkon és a halmokon, a melyek a később épült érseki gabona-raktár és a kir. sóház mögött terültek el, s a hol most szőlők vannak. A törökkorban szőlők itt nem voltak, csak azután kezdték azokat régi szántóföldeik területén ültetni az érsek engedelmével.

7. *Kérdés:* Hol volt hajdan Szent-István falu, vajjon e falu az istvánmegyei területet használta? — Erre nézve is majdnem egyhanguan azt vallják, hogy Szent-István hajdani falu az érseki mostani tégláégetőn túl volt, (Kákony és Pandur között) mocsarak között emelkedettebb helyen, a hol templomjuk is volt. Az 1. tanu emlékszik még az ott tartott templomi körmenetekre, és azt mondja, hogy a szent-istvániak az istvánmegyei földterületet is használták, valamint a panduri görög nem egyesült szerbek is, akiknek ott szállásaik voltak. Az 5. tanu pedig azt mondja, hogy Szent-Istvánt Omer aga engedelmével panduriak és kákonyiak lakták mocsarak közt emelkedettebb helyen. Ettől külön más török aga az istvánmegyei területet csupa szerbekkel telepítette be. A török kivonulása után az érsek az istvánmegyei földeket a kákonyiaknak és panduriaknak engedte át használatra.

8. *Kérdés:* Mióta laknak az érsek szeremlyei alattvalói a Dunán túl, a hol most vannak? — Evvel összefügg a

9. *Kérdés is:* tudja-e, vagy hallotta-e mikor cserélték fel a szeremlyeiek a Dunán inneni lakóhelyöket a Dunán túli mostani lakóhelyökkel; hány éve lehet, hogy a Dunán túl laknak? — E kérdések első felére a 7. tanu kivételével a ki semmit sem tud erről, a többiek mind azt mondják, hogy emlékezetök

óta mindig a mostani helyén tudják a falut; a 2. tanu itt született is. A 4. tanu azt mondja, hogy a régi Szeremlye a Dunán innen volt azon templom körül, melynek romjai most is a Duna innenső oldalán láthatók, csakhogy akkor a Duna Baja mellett folyt, s a hol most a Nagy-Duna van, ott akkor csak egy ága volt. Miután a törökök Budáról s így Bajáról is kiűzettek, a szeremlyeiek a Dunán túl a mostani helyre telepedtek át. Így vall az 5. tanu is, hallomás után. — A kérdés másik felére természetesen egyik sem felelhetett határozott adatokkal, nagyobb része semmit sem felelt; a 2. és a 3. szerint pedig a szeremlyeiek a szerencsétlen mohácsi csata után mentek át a Duna túlsó oldalára, s azóta ott volt mindig a falu.

10. *Kérdés:* Tudja-e hány év óta birják a szeremlyeiek a Pörböly nevű földrészt, s melyek ennek határai a báttaszéki uradalommal? — Erre nézve is egyformán azt vallották, hogy emlékezetök óta használják a szeremlyeiek Pörbölyt. Némelyik az mondja, hogy már a török kiűzetése után s pedig az ugynevezett Ebes-fokig (vagy Tamasi-fokig).

11. *Kérdés:* Hány évig laktak a szeremlyeiek a Pörböly területen? — Hogy ott laktak, azt majd mindnyájan hallották és tudják, de meddig? nem tudják. A 4. és a 9. tanu szerint a Rákóci-féle kuruc-mozgalmak alatt vonták meg ott magukat, de 6—7 év mulva ama zavarok elmúltával visszajöttek falujukba.

Közli: *Iványi István.*

Újvidék művelődési történetéből.

Irta: *Érdújhelyi Menyhért.*

(Vége.)

A mint az 1822. évi április 15-én kelt legfelsőbb határozat Újvidék város közönségének értésére jutott, 1822. évi július hó 12-én tartott városi tanácsülés öfelségéhez intézett kérelmében előadja azon égető szükségét, mely Újvidék és környéke szel-

lemi előhaladásának érdekében követeli az intézet fönmaradását. A jezsuiták által vezetett péterváradi gimnázium a rendnek eltörltetésével megszűnt s ennek folytán Pétervárad és környéke, úgy az egész szerémség lakosai nélkülözik egy ily tanintézet áldásait. Sorsukban osztoznak Bácsmegye déli vidékének lakosai, kik az ujvidéki gimnázium eltörlése folytán hasonlóan mérhetetlen károkat szenvednek. A város polgárainak költségén 1819-ben épült gimnáziumi épület, ha az intézet végleg megszűnik, üresen fog állni, mert egy gimnázium fõntartási költségeit a városnak a háboruk és elemi csapások által megviselt pénztára nem képes viselni. Ennek folytán kéri a városi hatóság õfelségét, hogy a gimnáziumnak a tanulmányi alapból való fõntartását továbbra is engedélyezni kegyeskedjék. — Egyuttal a kalocsai érseket is megkeresi a városi hatóság, hogy kérelmét õfelségénél támogassa, ügyét hathatós pártfogásába vegye. Harmadik kérvényét a m. kir. helytartótanácsához intézte, melyben elõadja, hogy a jelen alkalommal összehívott városi közgyûlésben, midõn a róm. katolikusok sürgették, hogy az õfelségéhez intézendõ kérvényben a gimnáziumnak a tanulmányi alapból való további fõntartásáért esedezzenek s a 400 frt évi járulékot a városi pénztárból továbbra is fizessék; a görög keletiek ez indítványt ellenezték, okul adván, hogy az õ ifjúságuk tudományos kiképzetésérõl a város kebelében felállított szerb gimnáziumban gondoskodva van, a királyi kisgimnázium segélyezése õket semmi módon nem illeti. Miután a nézetek így megoszlottak s álláspontjához mindkét rész szilárdul ragaszkodott; a róm. katolikusok elhatározták, hogy ha esetleg sikerül a gimnázium további fõnmaradását kieszközölniök, a város pénztárából eddig fizetett évi 400 frt járulékot jövõre sajátjukból fogják fizetni.

Klobusiczky Péter kalocsai érsek 1822. évi augusztus hó 23-án kelt fõliratában a királyi felségnél erélyesen támogatta Ujvidék város kérelmét. Mint hiveinek buzgó fõpásztora, az aggodó atyának gondoskodásával sürgette, hogy a katolikus ifjúságnak vallás-erkölcsös neveltetése biztosittassék. Ennek ér-

dekében meleg szavakban esedezik a gimnázium visszaállításáért.

Mind a város mind az érsek könyörgése hasztalan volt. A kir. helytartótanács 1823. évi március 11-én tartott üléséből 5741. szám alatt kelt végzésével értesítette a kalocsai érseket, hogy a gimnázium fönmaradásának föltétlen szüksége immár nem forog fenn s ez okból az intézet megszüntetésére vonatkozó előbbi végzés továbbra is érvényben fog maradni. Megengedték mindazáltal a városnak, — minden kényszerítés nélkül — ha pénzügyi viszonyai engedik, hogy egy kis-, esetleg nagygimnáziumot saját költségén föntarthasson. Ezen leirat értelmében az érsek haladéktalanul értesítette a város közönségét.

Kérelmeik elutasíttatása után belátták Ujvidék katolikus polgárai, hogy a gimnázium visszaállítása iránt táplált reményeik egy időre teljesen meghiusultak. 1836-ban újra fölvtették a tárgyalásokat; mivel azonban előbbi törekvéseik célhoz nem vezettek, ezuttal más alapon kezdték azokat s a gimnáziumot a város, illetve a hitközség költségén óhajtották szervezni. Minthogy a városi képviselet szerb tagjai a gimnázium ügyében a katolikusokkal többé szolidaritást vállalni nem akartak, ezután a városi képviselet katolikus tagjai vették kezökbe az ügyet s az 1836. évi május hó 12-én tartott hitközségi képviseleti gyűlésen föliratot intéztek a tankerületi főigazgatóhoz, melyben fölhozzák egyebek közt, hogy a város katolikus ifjusága — nem lévén a környéken katolikus gimnázium — a középiskolai tanulmányoktól teljesen elesik, minek az a következménye, hogy a városi hivatalokat szerbek foglalják el, kiknek a környéken — Ujvidéken és Karlócán — két gimnáziumuk is van. Érzik e hátrányt Pétervárad polgárai is, kik részben állami és katonai tisztviselők lévén, kettős jogcimen kívánhatják az államtól, hogy gyermekeik taníthatására nekik módot nyújtson. Egyuttal a gimnázium visszaállítására vonatkozó tervet is fölterjeszti a hitközség; mely szerint a régi gimnázium épülete: a róm. kath. templom és plébánia közt levő emeletes épület, melyben az elemi iskolák

vannak elhelyezve, a gimnázium céljaira átengedtetnék. A tanárok fizetéséről úgy gondoskodnék a hitközség, hogy a nemzeti iskola harmadik osztályát, vagyis a reáliskolát, mely különben is céltalan és néptelen, megszüntetné s a tanítónak a város pénztárából utalványozott fizetését a grammatika első oszt. tanárának javadalmazására fordítaná. A második osztály tanárának fizetését azon 400 frt képezné, melyet a város az előbbi gimnázium fennállásának idejében évente a tanulmányi alapba fizetett. S ez annál kevésbbé ütköznék nehézségekbe, mivel a város pénztára 36,000 frt fölösleggel rendelkezik. — Az ezen fölül szükséges javadalmazásokat és kiadásokat a róm. kath. hitközség pénztára fedezné: e célra átengedi a hitközség az iskola mellett levő kétemeletes házának (vasember) évi 1833 frt bérlet-jövedelmét, mely lekötés által a templom ellátása semmi hátrányt nem szenvedne, mert a száz holdnyi templom-földnek 600 frt, s a másik bérháznak 1975 frt évi jövedelme bőségesen fedezi a templom szükségleteit. Ezek után kéri a róm. kath. hitközség a tankerületi főigazgatót, hogy a gimnázium visszaállítására vonatkozó legfelsőbb engedélyt kieszközölni kegyeskedjék.

A hitközség e kérelmére 1836. évi szept. 20-án válaszolt a főigazgató, fölszólítván azt, hogy az ajánlatba hozott földzet jogi alapját mutassa ki. Erre a hitközségi képviselő az 1837. évi január hó 29-én tartott ülésében válaszolt, kifejtve, hogy azon 400 frt, melyet a város előbb a gimnázium főtartására évi járulékképen fizetett, oly adózás volt, melyet az mindenkor kötelezőnek ismert el s a jelenben annál inkább teljesíthet, mivel a városi pénztár bevételei teljesen fedezik a kiadásokat, sőt még 36,000 frt többlettel is rendelkezik. A hitközségi épület 1833 frt bérlet-jövedelme annál inkább fordítható a gimnázium céljaira, mivel ez épület akkor lett emelve, mikor a gimnázium be lőn szüntetve s a hitközség annak visszaállítása esetére a kiadások fedezéséről gondoskodni óhajtott; ez épület tehát a gimnázium céljaira van szentelve. A nemzeti iskola harmadik osztályának megszüntetését s tanítója jövedelmének a gimnázium

egyik tanszékének javadalmazására való fordítását már azon fönebb jelzett körülmény is javallja, hogy az iskola néptelen. Különbön azelőtt nem is nemzeti, vagy is reáliskola volt az, hanem főelemi latin osztály s csak 1828-ban lett reáliskolává változtatva a polgárok óhaja és kérelme ellenére. E föliratra a főigazgató 1838. évi május 16-án 16172. szám alatt válaszolt, fölszóllítva a város katholikus közönségét, hogy az esetleg visszaállítandó gimnázium biztosítására a jelzett költségeken kívül pénzbeli alapot is jelöljön ki. Mire a hitközség válaszában kijelentette, hogy a módosabb polgárok készek minden birtokukat, ingatlan vagyonukat lekötni a gimnázium biztosítására; azonfölül készpénzben 6300 frtot ajánlanak föl biztosítékul. Miután az intézet befogadására szükséges épület készen áll, az igazgató és tanárok fizetésére szükséges fődözet — mint az előbbi javaslatban tüzetesen ki lőn mutatva — szintén ki van jelölve s ezenfölül 6300 frt biztosíték is van, a gimnázium visszaállításának mi sem áll utjában. Azonban a kir. helytartótanács e tervet nem hagyta helyben s így a városnak a kultura emelésére irányzott törekvése ismét hajótörést szenvedett.

Ha a gimnázium történetének fázisaira s a kir. helytartótanácsnak a várossal szemben tanusított magatartására egy bíráló tekintetet vetünk, lehetetlen észre nem vennünk, hogy az ügy egész menete, annak irányítása minden magasabb szempontot nélkülözött s egyedül a gazdálkodás szolgált a kiindulás pontjául. Hogy az ily eszme-szegény korszak mily jövőt hordott méhében, azt bő szavakkal bizonyítgatni fölösleges. Legyen elég itt megemlítenem, hogy Ujvidék egy évtized mulva gócpontja lett a nemzetiségi törekvéseknek. Egy sívár korszak állott be Ujvidék történetében, melyben kicsinyes célokért küzdöttek, kis tervekkel foglalkoztak; mert a hazafias művelt elemnek, mely a közügyekre irányítólag hathatott volna, nagy hiával volt a város. 1857. évi október 22-én megnyilott az alreáliskola, mely a főgimnázium létrejöttéig hézagot pótolta, de a közszükségletet ki nem elégítette.

Végre hosszadalmas epekedés után 1870. évben ellenállhatatlan erővel megindult a mozgalom egy magyar főgimnázium létesítése ügyében. *Bende Imre* apatplébános kibontotta Ujvidéken a magyarság zászlaját s tömörülésre szóllította a magyar állameszme híveit. Ügybuzgalmában vezértársa volt *Flatt András* hitközségi felügyelő. E két lelkes férfinak sikerült 41 bácskai, szerémségi és határőrvidéki községet összetoborozni, melyek lakossága a mondott évben folyamodványt nyújtott be a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz, egy Ujvidéken felállítandó magyar főgimnázium ügyében. A miniszter megígérte a tisztelgő küldöttségnek, hogy az ügyet tüzetes tanulmány tárgyává teendi. — Midőn azonban 1872. évi január hóban a képviselőház elhatározta, hogy a didaktikai szempontoknak és politikai tekinteteknek meg nem felelő ujvidéki szerb főgimnáziumtól az állami segílyt megvonja s egy a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kijelölendő helyen szerb főgimnáziumot alapít; a 41 község élén Bendével és Flattal sürgetve kérte előbbi memorandumának figyelembe vételét. Elpanaszolják azon sok mellőztetést és háttérbe szorittatást, melyet a hazafias elemeknek e városban annyiszor kellett tűrniök.

Hazafias törekvéseik diadalra vezettek.

Trefort vallás- és közoktatásügyi miniszter 1872. évi dec. 18-án, 33085. szám alatt kelt Szabadka, Zombor és Ujvidék város főispánjához intézett leiratában, Ujvidék város magyar és német lakossága, ugy környékének kérelmére kinyilvánítá, hogy hajlandó a tanulmányi alap terhére ily gimnáziumnak Ujvidéken felállítását legfelsőbb helyen ajánlatba hozni; minthogy azonban nevezett alapnak kiadásai ezen gimnázium költségeivel jelentékenyen növekedni fognak s az jelenlegi állapotában már mostani kiadásait is alig bírja fedezni, az államkincstár pedig, mely Bács megyében egy gimnáziumot már amugy is fentart, e célra hozzá nem járulhat, kénytelen az érdekelték áldozatkészségét is igénybe venni. — E tekintetből leginkább óhajtandó, hogy a tanulmányi alap az iskolai épület előállítására és fentar-

tása, úgyszinte ennek az első iskolai bútorzattal ellátására kívánt költségektől mentesíttessék s ezekre nézve az alap terhelteése nélkül egyébként legyen gondoskodva. A következőkben tüzetesen kifejti a miniszter azon óhaját, „hogy a főgimnázium épületéről Ujvidék város gondoskodjék.“ — A miniszter teljesítette ígéretét; őfelségénél javaslatba hozta az ujvidéki főgimnázium fölállítását. *A korona 1873. évi január hóban elfogadta a javaslatot s ezzel az ujvidéki főgimnázium ügye befejezett ténynyé lett.* — Ez örömhírről értesülve a róm. kath. hitközségi képviselő 1873. évi január hó 5-én közgyűlést tartott, melyen elhatározta, hogy a tanintézet céljának megfelelő épületnek saját telkén való előállítását és fentartását magára vállalja. Minthogy a hitközségi pénztár az e célra szükséges készpénzzel nem rendelkezik, kéri a kormányt, hogy az egyházközséget 30,000 frt kölcsönnel segíelyezni kegyeskedjék. Egyúttal szakértő férfiakból álló bizottságot küldött ki, melynek feladata volt a főgimnázium épületére nézve javaslatot és tervezetet készíteni. E bizottság jelentéséből azonban kitűnt, hogy az elemi iskolának a főgimnázium céljaira való átalakítása és új elemi iskola építése 60,000 frt fedezetet igényel. Ehhez járul a hitközségi pénztárt terhelő régi adósság: 47,000 frt; összesen tehát 107,000 frt adósság háramlana a hitközségi pénztárra; oly teher, melyet az — tekintve jövedelmét — el nem bírna. Azért kéri a hitközségi képviselő a minisztert, hogy a főgimnáziumi épület előállítása iránt tett előbbi ígéretének kötelezettségétől mentse fel. Kérelmének a miniszter helyet adott: a főgimnázium épületének a tanulmányi alap költségén való fölépítése iránt intézkedett. Az intézet életbe léptetésének immár semmi sem állta útját. *A főgimnázium 1873. évi október hó 4-én egyelőre négy osztálylyal Mészáros Nándor főgimnáziumi igazgató, tankerületi h. főigazgató vezetése alatt ünnepiesen megnyitott.*

A magyar állameszme győzelmének ünnepe volt e szép nap Ujvidéken, mely egy küzdelemteljes évkörnek szerencsés végződését jelentette.

Cárca.

„A magyar románok és a magyar nemzet.“

(A magyar főiskolák ifjúságának válasza Románia ifjúságának emlékiratára, kiadta: a budapesti kir. magyar tudományegyetem, a budapesti kir. József műegyetem, a kolozsvári kir. magyar tudományegyetem, a pozsonyi, kassai, nagyvárad, győri, eperjesi, debreceni, kecskeméti, marmaros-szigeti jogakadémiák, a pécsi és egri jogliceumok, a sárospataki akadémia, a magyar-óvári gazdasági akadémia, a selmeci bányászati és erdészeti akadémia ifjúsága.)

A jelen válasznak célja a román ifjúságnak a magyarokról kiadott emlékiratát, egész tartalmában nem csak megcáfolni, de annak minden hamis állításait, mint alaptalan és rosszakaratuakat bizonyítani. Teszi ezt mindenek előtt a válasz a történelmi téren, kimondja legelőször is, hogy történelmi hagyomány, jog, geográfikus fekvés, maga az illető népek hangulata, köztudata és helyzete, semmi jogcímet nem ad ama felforgató törekvésekre, a melyek a panszlavizmus és dakoromanizmus eszméinek nevében Romániában folytattatnak. Ily jogcímet az európai intelligenciába becsempészni, a magyar nemzet szemérmetlen rágalmazásával: ez a bukaresti „emlékirat“ első célja.

Hogy ezt tehesse, három vádpontot állít föl:

1. Hogy a magyar nemzet a magyar állam területén lakó román nép kulturájának ellensége a multban, mint a jelenben.
2. Hogy a románságot következetesen elnyomta és elnyomja, és minden szabadságtól megfosztja.
3. Hogy a magyar faj a románágnak kérlelhetlen ellensége, és minden eszközt felhasznál a román faj kiirtására.

Mind ebből a bukaresti emlékirat kihozta azt, hogy a Magyar, keleten rendet bomlasztó elem, a szabadság, és a nyugoti kultúra ellensége, melynek kényuralmát korlátozni Európa feladata. A román elem pedig a rend és nyugoti műveltség öre, és ebben ez elemet Európának támogatni kellene.

E három fő vád álnok állításainak megcáfolására iratott a válasz, mely minden téren sikeresen felel meg feladatának. Előszámlálja, mit tett mindent a magyar nemzet századokon át állami, mint hitvallási szabadságáért, mit szenvedett a keresz-

ténység és éppen az európai kultúra érdekében a hosszú török elleni harcokban.

A memorandum állításai ellenében leginkább bizonyítja a magyar nemzet politikai hivatását és államfentartó képességét, hogy éppen Magyarország ezer év óta a rend és szabadság őre a keleten, és a nyugati civilizáció paizsa. Ellenkezőleg a román memorandum a rendbontás, a zavar, a visszavonás és az elnyomás céljait szolgálja, és az álszabadság és álműveltség színlett ürügye alatt Magyarország területén Románia irredentát akar szervezni. Ez alapon követeli Magyarországtól Erdélyt, Ausztriától Bukovinát, Oroszországtól Besszarábiát, végre a szerbektől a Duna jobb partját. De a nemzetiségi törekvéseknek is megvannak, ha nem is a kard végének, de bizonyára az okosság és a becsület által megszabott határai. Erre nézve a memorandum írók hiszik, hogy a kérdéses területen lakó románság is kívánja az anyaországgali egyesülést, bizonyosságul felhozzák az 1784. évi Hora-Kloska-féle lázadást és az 1848-ik évi eseményeket. De mind e kettőnek, valamint Dózsa lázadásának, úgy az 1653-ik évi slavoniai, az 1735-ik évi Péró-féle, és az 1831-ik évi zempléni kolera zavaroknak nem elszakadás, de inkább agrarius úrbéri viszonyok nyomásának változtatása szolgált célul.

Azonban tudjuk, hogy az 1848-iki lázadás Ausztria részéről a román követelések elejtésével, és a vezérek jutalmazásával végződött. Már pedig a szabadság és felvilágosodás hősei nem így képződnek a nemzetek történetének műhelyében.

Felhossa továbbá a válasz azt is, hogy a román agitáció a történelmi tudományt is belevonja törekvéseibe, de Kliót e szolgáló eselédruhában, csak kevesen fogják felismerhetni tisztelői közül. A román emlékirat a magyar területeket, mint már a magyarok bejövetele előtt birt földet követeli, hozzá szeretnék magokat, mint a rómaiak utódjait bemutatni, de a magyar ifjúság válaszában kellőleg bebizonyítja, hogy a mostani románok nem a Dáciában hódító rómaiak utódai, legnagyobb bizonyosságul

szolgál erre nézve, hogy a mai románok nyelve nem keletkezhetett Dáciában, mert eredetét csak a Krisztus utáni V—VI-ik századba teszi, és mert az újabb kutatások alapján szinte be van bizonyítva, hogy az oláhság csak a Balkán-félszigeten keletkezhetett, a hol, különösen Illyriában a mai albánok területén, tényleg volt itáliai eredetű lakosság a római korban, mely a népvándorlás koráig fenállt, és népies latin nyelven beszélt és így a mai románok csak a későbbi időkben telepedhettek le a mai Oláhországba is, és csak mint pásztor nép még később vándoroltak be az erdélyi részekbe, és így történeti alapon a románok minállunk semminémű elsőbbségi jogcímet sem nyerhetnek.

De áttérve az oláhoknak általános, mint egyes panaszaira, a magyar ifjúság válasza egyenkint kimutatja azoknak helytelenségét, és tarthatlanságát.

Ugyanis Erdélyben soha sem uralkodtak az oláhok, mert az mindenkor Magyarországhoz tartozott, csak a török hódítás alatt, mikor az ország három részre, a Habsburgok, törökök és a magyarság között megosztatott, volt az külön terület, melyben azonban az oláhok szinte nem játszottak szerepet. Az erdélyi vajda mindig magyar fő ur volt. A fejedelmek pedig mindenkor magyar udvartartást vittek, hozzá az uralkodó magyar nemesség nem ismert nemzetiségi különbözetet. A Habsburgok győzelme után Erdély ugyan különválva maradt, de az oláhok alattuk sem nyertek külön jogokat, így maradt az, míg csak az 1848. évi törvények meg nem teremtették a nemzetiségek egyenjogosultságát. Kitűnik tehát az egész történelemből, hogy nálunk az oláh faj soha sem szerepelt, és hogy mindig a magyar faj volt a szabadságnak és rendnek öre és fentartója, és hogy ha nem is adott az oláhoknak külön előjogokat, bizonyára nem üldözte őket, azért is mondhatjuk, hogy az oláh ifjúság vádjai csak hetyke tudatlanságot árulnak el.

A mi a részletes panaszokat illeti, mindenek előtt azon állítás, hogy rossz a közigazgatás, ha állana is, nemcsak az oláhokat különösen, de minden nemzetiséget egyenlően sújtja.

A törvényhatóságok határait illetőleg sem lehet panaszuk az oláhoknak, mert azt nem csak egyedül a magyarok csinálták, de ezer éves gyakorlat alakította így. Az nem áll, hogy az oláhok, mint hivatalnokok nem alkalmaztatnak, mert mindenütt találkozunk velük; különben a hatóságok maguk választják hivatalnokaikat, és nincsenek nemzetiséghez kötve, hanem csak minősítés által korlátozva.

Bebizonyítja továbbá a válasz, hogy az 1848-ik évben az egyenjogúság minden nemzetiségre és így az oláhra is egyaránt kimondatott, hogy kulturális tekintetben soha elnyomva nem voltak, sőt már a régi erdélyi fejedelmek mindég különös tekintettel voltak az oláhokra is. Hitvallási szabadságaikat, ki sem korlátozta, 1867. évtől egyházuk mindig állami pénzsegélyt kapott és az 1890-ik évi XXXIX-ik t. c. a gör. kel. román egyház felsegélésére 100,000 forintot rendelt.

Az iskolákra vonatkozó vádjára a memorandumnak, felhossa a válasz az 1868-ik évi XXXVIII. t. cikket, mely szerint a tanintézetek állami, községi vagy felekezeti, utóbbiakat mindenkinek és így az oláhoknak is szabad felállítani és a kormány csak a felügyeletet gyakorolja. De világosabban beszélnek a számok 1865. évben az összes görög kel. iskolák száma 824, a görög kath. 1295 volt, ezzel szemben állítván az 1890-iki állapotot, a kérdéses tanintézetek 1783 és 2157-re szaporodtak. A tisztán román tannyelvű népiskolák pedig 1890-ik évben 3289-re emelkedtek. Még nagyobb arányban növekedett a tanulók és a tanítók száma, ugy az iskola fentartási vagyion. Ezen iskolákban a tannyelv, mint minden egyéb, tisztán román, hozzá a tanítás, mint a közvetlen felügyelet is az ő kezükben van. A népiskolákon kívül van még román gymnásium Brassón, Naszódon, Nagy-Szebenben, Balázsfalván és Belényesen. Lehet-e ily viszonyok közt kulturális elnyomásról szólni? mert hogy a magyar nyelv tanítása kötelező, ez csak az állam kötelességéből folyik, és mindenkinek szükségét pótolja, mert az államnyelv tudása mindenkinek érdekében van.

A kiseddóvók intézménye a legnagyobb sérelmek közé tartozik a memorandum szerint, holott az csak valódi humanistikus intézet, mely a nemzetiségi kérdést alig érinti, főleg, mikor minden felekezet is állíthat fel óvodákat.

De társadalmi tekintetben is szabadon élnek román honfitársaink, a közművelődési, pénzügyi társulataik napról-napra szaporodnak. Politikai jogaik tökéletesen egyenlők a többi nemzetiségek jogaival, olyan hazai polgárok ők, mint a többi nemzetiségbeliek is. Az 1848-ik évi május 15-én gyűltek össze a román nép képviselői először Balázsfalván, hol már politikai jogokat és külön területet egész a Tiszáig követeltek; a jogokat az 1848-ik évi törvények már mind megadták és pedig megelőzőleg. Azonban 1849. után hamar fordult a kocka, mert Ausztria minden kérelmet mellőzött és az óhajtott önkormány helyett jött az új absolutistikus német kormány, minthogy pedig ettől mit sem nyerhettek, megkezdődött a visszavonulás és passzivitás, melyeket ismét a magyaroktól tanultak. A magyarok passzivitása Ausztriát az 1860—1867-iki eseményekre kényszerítette, és most homlokot változtattak a románok és a magyar állam ellen kezdték meg a passzivitást, mely azonban folytonos, többnyire kívülről szított izgatással van vegyítve, de az oláh nép alig vesz részt benne, látjuk ezt a választásokban, hol eddig a részvétel folytonos.

A memorandum állításai a censusra nézve, valamint hogy Erdélyben az oláhság 100 választó kerületben van többségben, merő hazugság, mert összesen csak 75 választó kerület van. És így az egész memorandum csak egy pamflet, melyet a gyűlölség sugalt. Mert tagadhatlan tény, melyet fájdalommal kell elismernünk, hogy a magyar és oláh faj között a politikai gyűlölség uralkodik, de nem annyira a különben szelid, saját oláh népünkben, mint inkább a serdülő külföldi ifjúságban. Ez adott szavakat a memorandumnak is.

Saját, jól felfogott érdekünk hozza magával, hogy az új Románia minden tekintetbeni gyarapodásán, mely I-ső Károly

uralkodása alatt oly szép haladóban van, csak örülünk, mert a románokkal csak ketten vagyunk nem szláv nemzetek Európa keletének pánszláv áradatában, de e feletti örömtől eltílt bennünket jelenleg az oktalan gyűlölség, a mely ellenünk oly lármásan lép fel déli határunkon túl. De ha a túl vérmes kapzsi vágy el is választ most bennünket, eljön az idő, mikor ez más-kép lesz. A gyűlöletnek nem a memorandumban felhozottak az okai, de inkább a félelem Magyarország felvirágzásától, mely útját állja az irredenta boldogulásának.

De ezen ádáz gyűlölség román és magyar közt természetellenes dolog, forrása a jelen nemzedék rövid látása. Földrajzi fekvésénél fogva soha sem volt két nemzet szorosabb barátságra és szövetségre utalva, mint ez a kettő. És eljövend az idő, melyben a jövő nemzedék csodálkozva fog arról beszélni, hogy volt olyan kor is, a mikor a kettő vak gyűlölettel állt egy mással szemközt.

Jó szolgálatot vélek tagtársaimnak tenni, mikor a jelen választ, melynek szövegében annyi, és oly világosan kifejezett igazság rejlik, tagtársaimmal megismertetem. Az ily igazságok terjesztése csak növeli öntudatunkat, és bátorít a jövő netalántáni harcainkban.

Grosschmid Gábor.

Jegyzőkönyv

felvétellett 1891-ik évi június 28-án Bács-Bodrogh vármegye történelmi társulatának közgyűlése részéről a vármegye székházában létező saját helyiségében Schmausz Endre megyei alispán, mint társulati elnök előülése alatt, Iványi István alelnök, Czirfusz Ferenc, Dudás Gyula, Gräfl Nikáz, dr. Lovász Márton, Mihályi János, Schlagetter Gyula társulati tagok, úgy Grosschmid Gábor titkár jelenlétében.

1. Az előülő elnök Schmausz Endre üdvözlővén az egybegyűlt társulati tagokat, mindenekelőtt felhívja a társulati titkárt, évi jelentése beadására.

— Mely felolvastatván, annak minden része kellő tudomásul vétetett, egyzsersmind mindazoknak, kik a társulat gyűjteményeit adományozás útján

szaporítani szíveskedtek, köszönet nyilvánított, miről az illető adományozók a titkár útján értesítendőek.

3. Tárgyalás alá vétettek a társulat mult évi zárszámadásai és a számvizsgáló bizottságnak azokra vonatkozó jelentése.

A bemutatott 1890-ik évre készített számadások szerint, a mult évi jövedelem kitett 300 frt 35 krt, a kiadás pedig 371 frt 27 krt, hozzáadván a bevételhez az 1889-ik évi maradékot 423 frt 44 krt és abból levonván az évi kiadást marad 1890-ik évre pénztári maradvány 352 frt 8 kr, mi tudatul vétetett. S miután a számvizsgáló bizottság felolvasott jelentése szerint a mult 1890-ik évi számadások helyeseknek találtattak, — a választmány javaslata alapján a szokott felmentvény a mult évi számadásokra nézve: Pozsonyi Béla pénztárosnak kiadatik.

A szükséges törlések után 519 frtra apadt hátralék beszédese iránt tett intézkedései pedig helyeslőleg tudomásul vétettek.

3. A titkárnak azon jelentése, mely szerint: a társulatnak alapító és tiszteletbeli tagjainak száma változatlan maradt, a működő tagok száma pedig egy taggal dr. Badics Ferenc felvétele által szaporodott, ellenben a pártoló tagok száma, a közbejött halálozások, és egyéb törlések, és csak Mokosai Mátyás felvétele által 107-re leolvadt, miáltal a társulat alapító, tiszteletbeli, működő és pártoló tagjainak száma 1891-ik évre 138 lett, szinte tudatul vétetett.

4. A választmány javaslata és tervezete az 1891-ik évi költségvetési előirányzatnak megállapítására nézve:

A választmány javaslata elfogadtatik és a költségvetés előirányzata 1891. évre a következőleg állapítottatik meg.

A bevétel a folyó évre 637 frt 8 kr, és pedig:

A mult évi pénztári maradvány	252 frt 08 kr.
Az évi tagdíjak fejében	270 frt — kr.
Hátralékos tagdíjakból	100 frt — kr.
Alapítványi és egyéb elhelyezett tőke kamatja	15 frt — kr.

Összesen: 637 frt 08 kr.

A kiadásra nézve:

Évkönyvi nyomtatásra	270 frt — kr.
Postaküldeményekre	20 frt — kr.
Titkári átalány	50 frt — kr.
Könyvek bekötésére	15 frt — kr.
Előre nem látott kiadásra	50 frt — kr.

Összesen: 405 frt — kr.

5. A választmány által felolvasásra benyújtott dolgozatok:

Különösen Grosschmid Gábornak emlékirati töredéke „Bácsvármegyének 1848-ik év előtti közéletéről“, úgy Iványi István közlése: „Pandur és Szeremle községek állapotáról a mult század elejéről“, végül Érdujhelyi Menyhértnek értekezlete: „Ujvidék város közművelődési történetéből“ köztetszés között felolvastattak és az „Évkönyv“ füzetébe felvételni rendeltettek.

6. A társulat titkárja bemutatja a társulati tagoknak ez évre készült új névjegyzékét.

A bemutatott névjegyzék újbóli átvizsgálása után a társulati pénztárnoknak kiadandó.

7. A társulati titkár indítványa, mely szerint dr. Lovászy Mártonnak, Katona ritka történelmi művének adományozásáért, úgy Budapest főváros tanácsának, „Budapest régiségei“ című II-ik füzetének átküldéseért, valamint Bittermann Nándornak az 1890. évi sajtóterményei adományozásáért, különös köszönet nyilvánítandó.

Elfogadtatván, annak eszközzésével Grosschmid Gábor titkár megbízott.

8. A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök által Gräff Nikáz és dr. Lovászy Márton társulati tagok kérettek fel.

Több tárgy elő nem fordulván, a jegyzőkönyv bezáratott és hitelesítve aláíratott.

Grosschmid Gábor,
titkár.

Titkári jelentés 1890-ik évről.

Tisztelt közgyűlés!

A lefolyt 1890-ik év, mint a vármegye történelmi társulata fenállásának hetedik, a harmadik három évi ciklus első éve nem volt kedvező a társulat vagyoni állapotjának, mert a pártoló tagok évi díja gyéren, a tetemes hátralékok pedig még gyérebben folytak be, úgy hogy azoknak beszedése tekintetéből szigorúbb intézkedéseket kellett életbe léptetni, nehogy a társulati vagyont kárt szenvedjen.

Úgyanis a bemutatott és átvizsgált számadások szerint az előző 1889-ik évi pénztári maradék volt 423 frt 44 kr, ehhez hozzáadván az 1890-ik évi jövedelmet 300 frt 35 krral az egész bevétel 723 frt 35 krra emelkedett, melyből ha levonjuk az évi kiadást 371 frt 27 krral, a mult évi pénztári maradvány volt: 352 frt 8 kr, melyhez hozzávén a hátralékok összegét 606 forintot, a társulatnak eselekvő vagyona az év végével kitétt összesen 958 frt 8 krt, minthogy azonban a választmány határozata szerint a dijhátralékból leiratni és kiadásba helyezetteti rendeltetett: a

megholtak után 33 frt, úgy a kitörölt pártoló tagok díjai után 42 frt nemkülönbén Pavlovics Simon tudor hátraléka 12 frttal, összesen 87 frt. ezen összegnek apadásba hozatala után marad beszedendő hátralék 519 frt, mely a 360 frt 44 kr pénztári maradvánnyal a társulat cselekvő vagyonát 871 frt 8 kr-ra szállítja le.

Azon hátralékosokra nézve, a kik a pénztárnoknak a hátralékokról kiállított fizetési postautalványát el nem fogadták vagy visszautasították, a válaszmány által határozottatott, hogy azok a társulati ügyész által záros határidő alatti fizetésre szólíttassanak fel, és nem fizetés vagy megtagadás esetére hátralékaik bírósági úton szedessenek be. Egyszersmind azokra nézve, kiknek az utalvány kellőleg kézbesítve nem lett, az újabb kézbesítés rendeltetett el.

A mi a társulati tagok számát illeti, a tiszteletbeli és működő tagok száma nem változott, ellenben 9 pártoló tag töröltetni rendeltetvén, maradt a társulatnak a tavali 115 pártoló tagjaiból 106, mely számhoz járul ezen évre Mokossai Máttyás, mint újonan felvett pártoló tag, és így a pártoló tagok száma 107. Összesen van tehát a társulatnak alapító, tiszteletbeli, működő és pártoló tagja 138.

Mi a társulatnak szellemi működését illeti, az, habár a társulat megfeszített törekvésének sem sikerült a nagyobb küzönség történelmi érzékét fokozni, mindamellettt kielégítő volt. A vármegyén kívül létező közművelődési és történelmi, valamint tudományos intézetek társulatunk iránt ez évben is jóakarattal és előzékenységgel viseltettek, és Évkönyveiket valamint kiadványaikat pontosan közölték. De vármegyénk határán belül is elismerést és figyelmet gerjesztett a társulat működése, mi különösen a millennium ünneplése alkalmávali szereplésére nézve nyilvánult.

A megye részére felajánlott vármegyei monografia megírásával megbízást illetőleg, a vármegye múlt év október 16-án tartott bizottmányi ülése alkalmával a benyújtott tervezet megbírálása és véleményadás végett Schmausz Endre alispán elnöklete alatt egy 9 tagból álló bizottságot küldött ki, a mely azonban jelentését mindekkoráig nem adta be.

Az Évkönyvnek rendes füzetei változatos dolgozatokkal megjelentek és szét is küldettek.

A társulat régészeti működése nem hanyagoltatott el. Különösen kiemelem a kolluthi leleteket. Ugyanis Rauschenberger Adolf, jelenleg prigl.-szent-iváni jegyző, szives volt Kolluthon lakott atyjának útmutatása folytán ajánlatot tenni, társaságában az általa kijelelendő helyeket vizsgálat alá venni. Ezen okból Kolluthra kirándulván, rövid értekezés után, elvezettek

bennünket a helybeliek a Dunának egy majdnem száraz medréhez, melyet jelenleg „Fischwasser“-nek hívnak.

Ezen jelenleg üres meder hajdan a Duna egyik nagy vagy ép főága lehetett, mert partjai tökéletesen kivehetők és így valószínű, hogy a Duna az előbbi századokban közvetlen a helység alatt folyt. Ezen most majdnem víznélküli mederbe főkint belenyúluk egy magaslat, melyet jelenleg „Locherer“-nek neveznek. Ezen magaslaton megállapodván, bevezettek bennünket a 9-ik szám alatti Kammerer József házába, ettől hallottuk, hogy az ő, valamint a szomszéd 10-ik számú házában kertjében szétszórva sok nagyobb-szerű épület-töredék, közöttük feliratos márványtáblák is, láthatók voltak, de azokat az idő folytán a nép széthordta, és valószínűen építésre felhasználta, sőt határozottan állította, hogy a szomszéd kertben egy nagy épületnek vastag kőalapzata jelenleg is könnyen feltalálható, körülötte pedig pincéhez és vermekhez hasonló üregekre is bukkantak, melyek között egy kútalaku mélyedés is létezett, tele esontrázzal és koponyákkal, de ezen üregek idővel földdel behányattak, hogy a felületet használni lehessen; állításai bebizonyítására, hozott egy 30 cm. magas faragott fővénykő töredéket, melyet megvizsgálva, azt egy nagyobb épület faragott párkányának lenni véltük, azonban Zomborban Pártos Gyula budapesti műépítész, jóbarátunk, mint szakértő által a követ újból vizsgálat alá vevén, Pártos határozottan állította, hogy a felmutatott kődarab egy góth ízlésű oszlopszatnak töredéke, melynek alakzata és méretei tökéletesen hasonlítanak a szegedi Mátyás-templom építkezéséhez, és így azon véleményben van, hogy a kérdéses kődarab egy nagyobb-szerű középkori góth ízlésű épületnek maradványa, és pedig a XIV. vagy XV. századból, lehetett az zárda, vagy templom, vagy nagyobb-szerű kastély is.

Innen tovább menve a Duna felé a most száraz rétségbe, az ugynevezett „Schlossriegel“ dűlőre értünk, hol, a lapályos rétségben távolról már megpillantottuk, a mintegy 6 méternyi kimagasló, a Duna felől mintegy 3 méternyi magas, Kolluth felé is elágazó töltéssel védett, most fűvel és fűzzel benőtt domb alakot, mely árokkal van körülveve, ezen magas partu sáncához hasonló árok most is tele van vízzel és náddal, úgy, hogy az nehezen közelíthető meg. Ezen rommal telt dombot Schwerer János ur már pár évvel ezelőtt lerajzolta. Az egész domb nagy téglá és kő töredékből álló halmaz, melynek közepe mélyedést mutat. Az egésznek alakja tojásdad, belhossza mintegy 90, szélessége 50 méter. Az egész körül van kerítve 3 méter mély és ugyan oly széles sáncal, illetőleg vízárokkal, melynek egy ágazata a Duna felé vezet, és valószínűen a Dunából vezette a vizet a sáncárokba; ezen csatornaszerű sáncok kettős szolgálatot tehetek, egyrészt

a vizet vezették az árkokba, másrészt védelmül is szolgálhattak, főleg a támadó ellenséges lovasság ellen. Maga a romhalmaz jelenleg menedékül szolgál a vadállatoknak, különösen a rókák össze-vissza fúrták lyukakkal. A kikapart téglá, mész és kődarabok szerte szét hevernek a lyukak körül, ezekből több példányt magunkkal vittünk. Mindannyi töredéket ismét Pártos bírálata alá boesájtottuk, a ki a téglá, de különösen a kövé vált mészdarabokat, noha azokon mi jel sem mutatkozott, határozottan római eredetűeknek állította, és pedig a téglákat kemény tömörségük miatt, melyeket csak a római légiók égettek, a kövesedett mészdarabokat pedig azért, mert a rómaiak cementnek oltatlan mészport használtak, mely későbbben kövé keményedett, egyike ezen utóbbi daraboknak, csiszoltnak látszik lenni, sőt némi színek is mutatkoztak felületén, ezen darab valószínűen fal vagy padlótöredék. A kődarabok baranyai mészköveknek látszanak.

A harmadik lelet, melynek Millich József földesgazda szivességéből birtokába jutottunk, egy magyar esákány alakú rozsdás vasdarab volt, melyet szántás közben találtak, ennek egyik oldala hegybe görbült, ellenoldala pedig kalapács alakba végződik. Ezen esákány alakja hasonlít a középkorban nálunk is szokásban levő páncéltörő, rövidnyelű fegyverül használt esákányokhoz.

A talált romok minden esetre figyelemre és alapos vizsgálatra méltók.

A mi gyűjteményeink szaporodását illeti, könyvtárunk egy különösen becses történeti művel, Katona történeti munkájával szaporzódott, melyet dr. Lovászy Márton ajánlott fel a társulatnak, a melyért a társulat különös köszönetét érdemelte ki. Szaporodott még a könyvtár Keleti Károly „Balkán“ című művével, melyet Czirfusz Ferenc tagtársunk ajándékozott, úgy Bittermann Nándor a „Bácska“ című lapnak 1890-ik évi folyamát, és a nyomdájában megjelent összes nyomtatványokat küldötte be a könyvtár részére, melyért a társulat köszönetét érdemlették ki. Végre Budapest főváros tanácsának is köszönettel tartozunk, „Budapest régiségei“ című mű II-ik füzetének átküldéseért.

A társulat gyűjteményének régészeti osztálya a következő adományokkal szaporodott:

Latinovics Géza küldött Hadriannak egy ritka példányu aranyozott bronzérmét, nemkülönben 10, 5, 2 és 1 forintosokból, továbbá 30 és 15 krajeárosokból álló magyar bankó gyűjteményt.

Kummerkramer András Zomborból adományozott 9 darab Prigl.-Szent-Ivánon talált réz római érmet, és pedig: Tetricus, I. és II. Constantius, Valeus és Gratian császároktól származó érmeket.

Husvéth István ifj. két darab byzanci görög éremmel és egy szép

kis, II. Constantin császártól származott éremmel gazdagította a gyűjteményt.

Thim József a következőktől származó adományokat küldötte be:

Rauschenberger Adolftól Prigl.-Szent-Ivánon a római sáncok oldalában talált egy nyak és egy közönséges gyűrűt, fülbevalókkal bronzból.

Mihálovics Kornéltól egy Titelben talált török szípkát és egy szeremben talált római érmet.

Vracсарics jegyző küldeményét: a esajkás kerületben talált két érmet, és Mária Theresia egy érmét.

Eremics Milán egy Mosorinban talált barbár edénytöredéket rovátkás díszítéssel.

Vége *Frey Imre* a következő római érmekkel gazdagította éremgyűjteményünket: Julius caesar, Antoninus pius, Licinius, Galienus, Gordianus, Valerianus és Aurelianus, ugy Agrippa és Salonina Galhénus neje ezüst érmeivel.

Grosschmid Gábor,

titkár.

Bács-Bodrogh vármegye történelmi társulata tagjainak névjegyzéke 1891-ik évre.

Alapító tagok: 1. Balla Pál ügyvéd, lakhelye Ujvidék. 2. Zichy Nep. János gróf nagybirtokos l. Budapest. — *Tiszteletbeli tagok:* 1. Oltoványi Pál prépost-plébános l. Szeged. 2. Szentklárai Jenő akadémiai lev. tag, plébános l. Török-Beese. — *Működő tagok:* 1. Dr. Badics Ferenc tanár l. Ujvidék. 2. Balázs Imre ny. tanár l. Szabadka. 3. Bieber Gyula pénzügyi fogalmazó l. Zombor. 4. Csirics Izidor patriárkai titkár l. Karlovic. 5. Drescher Rezső ügyvéd, lapszerkesztő l. Baja. 6. Dr. Donoszlovics Vilmos orvos l. Zombor. 7. Dr. Dudás Gyula tanár l. Zombor. 8. Erdélyi Gyula városi aljegyző, lapszerkesztő l. Baja. 9. Érdujhelyi Menyhért segédlelkész l. Ujvidék. 10. Frankl István ny. gimnáziumi igazgató l. Szabadka. 11. Fridrik Tamás tanító l. Ada. 12. Gräff Nikáz segéd-tanfelügyelő l. Zombor. 13. Dr. Gertinger Pál városi aljegyző l. Zombor. 14. Grossechmid Gábor ny. törvényszéki bíró l. Zombor. 15. Hubert Herman tanító l. Szabadka. 16. Iványi István tanár l. Szabadka. 17. Jung Ferenc tanító l. Batina. 18. Dr. Kanyurszky György egyetemi theologiai tanár l. Budapest. 19. Kuzmiák Sándor tanító l. Keresztur. 20. Dr. Lovászi Márton megyei árvászéki ülnök l. Zombor. 21. Dr. Moinár Gyula ügyvéd, lapszerkesztő l. Zombor. 22. Dr. Molnár István Lajos tanár l. Zombor. 23. Piukovics Ödön kir. táblai bíró l. Szeged. 24. Pozsonyi Béla megyei számvevő l. Zombor. 25. Scherer

János ny. pénzügyőrigazgató l. Zombor. 26. Stelizer Frigyes lelkész l. Kiszács. 27. Sziebenburger Károly tanár l. Szabadka. 28. Dr. Thim József megyei járásorvos l. Titel. 29. Tormásy Gábor plébános l. Katymár. 30. Városhy Tivadar gimnáziumi igazgató l. Ujvidék. — *Pártoló tagok*: 1. Ada község. 2. Dr. Alföldy Gedeon kir. közjegyző l. Zombor. 3. Armbruszt Péter plébános l. Német-Palánka. 4. Arnold Antal közs. jegyző l. Almás. 5. Barthal József takarékpénztári igazgató l. Zombor. 6. Bende Imre megyés püspök l. Besztercebánya. 7. Bende József apát-kanonok l. Kalocsa. 8. Breszlauer Lipót közs. orvos l. Német-Palánka. 9. Bittermann Nándor könyvnyomdatulajdonos l. Zombor. 10. Boromisza János polgármester l. Zenta. 11. Dr. Boromisza Tibor apát-plébános l. Jankovác. 12. Blumenthal János telekkönyvvezető l. Zombor. 13. Dr. Csihás Benő polgármester l. Zombor. 14. Cziráky József közs. jegyző l. Kis-Hegyes. 15. Czirfusz Ferenc kir. tanácsos és tanfelügyelő l. Zombor. 16. Csupor Gyula főszolgabíró l. Német-Palánka. 17. Dalmay József ny. pénzügyi tanácsos l. Zombor. 18. Deák Zsigmond főszolgabíró l. Almás. 19. Dömötör Pál kir. járásbíró l. Zombor. 20. Dudás Lajos városi jegyző l. Zenta. 21. Dr. Eremm György ügyvéd l. Német-Palánka. 22. Eigl József esperes-plébános l. Uj-Futtak. 23. Fischer Nándor közs. jegyző l. Gajdobra. 24. Dr. Fleischer Simon járásorvos l. Zsablya. 25. Fratricsevits János földbirtokos l. Kis-Hegyes. 26. Dr. Grüner Samu ügyvéd l. Zombor. 27. Dr. Guln György az ügyvédi kamara elnöke l. Szabadka. 28. Gyorgyovánszky György törvényszéki bíró l. Zombor. 29. Gimnáziumi könyvtár Szabadka. 30. Gimnáziumi ifjusági könyvtár Szabadka. 31. Harlikovits Károly gyógyszerész l. N.-Palánka. 32. Haverda Mátyás tanár l. Szabadka. 33. Dr. Hipp Antal orvos l. Uj-Palánka. 34. Dr. Holländer Adolf orvos l. Jankovác. 35. Hoffman Amália képezdei igazgató l. Szabadka. 36. Izraelita hitközség Szabadka. 37. Jankováci olvasókör. 38. Kamenitzky Sándor megyei járásorvos l. Ujvidék. 39. Karácson Gyula megyei főjegyző. l. Zombor. 40. Kármán József lelkész l. Uj-Verbász. 41. Krappenheim József plébános l. Veprovác. 42. Kelemen János földbirtokos l. Ada. 43. Keszler Mátyás plébános l. Bajsa. 44. Kleiner Adolf esperes-plébános l. Hajós. 45. Kiss Ábel birtokos l. Kis-Hegyes. 46. Kiskéri olvasó-egylet. 47. Koch József lelkész l. Kis-Kér. 48. Kolozsváry Sándor főszolgabíró l. Ujvidék. 49. Kovacevics István közs. jegyző l. Ó-Futtak. 50. Kovalszky Lajos gimnáziumi igazgató-tanár l. Uj-Verbász. 51. Korossy Emil lelkész l. Szabadka. 52. Kozma László ügyvéd l. Zombor. 53. Lajthay János plébános l. Ó-Kér. 54. Lakatos Péter közs. jegyző l. Temerin. 55. Latinovits Ernő orsz. képviselő l. Budapest (Árpád-utca 6.). 56. Latinovits Géza földbirtokos l. Borsód. 57. Lukásevics István városi tanácsnok l. Zenta.

58. Mallin Károly közs. jegyző l. Obrovác. 59. Mánits Péter ügyvéd l. Szabadka. 60. Matkovits Lajos főszolgabíró l. Zenta. 61. Melkay György birtokos l. Szabadka. 62. Mihájlövits Miklós ny. kuriai alelnök, a főrendiház tagja l. Zombor. 63. Mihályi János megyei árvaszéki elnök l. Zombor. 64. Mirkovits Lyubomir segédjegyző l. Kulpin. 65. Mokossay Mátyás plébános l. Szabadka. 66. Mokry Dezső megyei állatorvos l. Kula. 67. Müller Béla szolgabíró l. Hódságh. 68. Nagy István ügyvéd l. N.-Palánka. 69. Nikolics György alkapitány l. Zombor. 70. Nemzeti kaszinó Szabadka. 71. Ó-Morovica község. 72. Pap Antal városi tanácsnok l. Zenta. 73. Pártos Gyula építész l. Budapest. 74. Dr. Pávlovits Simon megyei járásorvos l. Zombor. 75. Payerle János közs. jegyző l. Bulkesz. 76. Polgári kör Temerin. 77. Báics Miklós nyug. főszolgabíró l. Ujvidék. 78. Dr. Rátay József megyei főorvos l. Zombor. 79. Rohonyi Gyula országos képviselő l. Ujvidék. 80. Rónay István c. kanonok, esperes-plébános l. Prigl.-Szent-Iván. 81. Sándor Béla megyei főispán l. Zombor. 82. Schlagetter Gyula megyei főügyész l. Zombor. 83. Schmausz Endre alispán l. Zombor. 84. Schenk Antal közs. közgyám l. Ada. 85. Schneeberger János lelkész l. Uj-Verbász. 86. Sigmund Göntér közs. jegyző l. Ó-Soóvé. 87. Dr. Spitzer Mór tb. megyei főorvos l. Zombor. 88. Széchényi József kir. törvényszéki elnök l. Zombor. 89. Szekfű György városi főjegyző l. Zenta. 90. Szemző Gyula földbirtokos l. Zombor. 91. Dr. Szemző Mátyás földbirtokos l. Desp.-Szt-Iván. 92. Szilágyi Mór ügyvéd l. Zombor. 93. Sztankovics Miklós k. vasuti mérnök l. Belgrád. 94. Tessényi István közs. jegyző l. Bulkesz. 95. Tipka Antal tanár l. Szabadka. 96. Ujvidéki kaszinó. 97. Ujvidéki magyar főgimnázium. 98. Ujvidéki magyar olvasókör. 99. Ujvidéki ifjúsági könyvtár. 100. Ujvidéki ipariskola. 101. Válies János c. kanonok-plébános l. Madaras. 102. Valihora Ágoston érseki titkár l. Kalocsa. 103. Városey Gyula kanonok, pappöveldei igazgató l. Kalocsa. 104. Vojnits Imre földbirtokos l. Szabadka. 105. Vujevich Zakár ügyvéd l. Zombor. 106. Zomboresevics Vince orvos l. Szabadka. 107. Zsigmond Gyula közs. jegyző l. Piros.

Bács-Bodrogh vármegye történelmének irodalma.

Történelmi munkák és cikkek.

(Folytatás.)

16. Geschichte der Bácska von Friedrich Stelzer Neusatz. 1883.
 17. Eugen herceg három hadjárata Bács-Bodrogh vármegyében, közli Rónai István. „Bácska“ 1890. évf. 32—36.
 18. Zentai ütközet. Irta Ugróczy Ferenc. Szeged 1816. (képpel). —

Ismertetés Bács-Bodrogh foly. ir. II. 33—41. — A zentai gimnázium értesítője. 1878.

19. A zentai csata 1697-ben. Monografia Zenta város történetéből. Irta Dudás Gyula. Zenta 1885.

20. A zentai ütközet és Szeged visszavétele 1686-ban. Irta Dudás Gyula. Zenta 1886.

21. A rákóczi-féle mozgalmak Bácsban (1703—1711.) Iványi István. „Bácska“ 1885. évf. 55. Ujvidék 1885. évf. 3. sz.

22. A Duna-Tisza-köz története II. Rákóczi Ferenc korában. Dudás Gyula. „Szegedi Híradó“ 1883. évf. 192. Tört. társ. évkönyv. V. évf. 179.

23. A tiszai határőrvidék eredeti forrásokból írta Iványi István. Hazánk tört. közlönye, 1884—85. I., II., III. kötetben. Egyes fejezetek: 1. Első intézkedések. 2. A rácok beköltözése. 3. A szervezési munkálatok, 4. A Rákóczi korszak. 5. A határőrvidék további sorsa, panaszok. 6. Feloszlata. Egyes részek „Ujvidék“ 1885. évf. 3. szám. „Bácskai Ellenőr“ 1885. 5—6. sz. „Bácska“ 1881. évf. 20—21. sz.

24. A bácsvármegyei katonai helységekről (1712—1745.). Iványi István. „Bácskai Ellenőr“ 1885. évf. 6. sz.

25. A pétervárad katonai sánc polgárosítása. Iványi István. Bács-Bodrogh várm. tört. társ. Évkönyve. I. kötet, I. füzet.

26. Egy részlet a volt tiszai határőrsegről. Stelzer Frigyes. Bács-Bod. folyóir. II. évf. 81. lap. Ujvidék 1879. 24. sz.

27. Adatok a bácsmegyei volt katonai helységek történetéből. Iványi István. Bácska 1881. évf. 20 sz. Ujvidék 1879. 23. sz.

28. A tiszai határőrvidék községei. Dudás Gyula. „Szegedi Híradó“ 1885. 50. sz.

29. A tiszai koronai kerület. Dudás Gyula. „Hazánk“ 1887. évf. VII. köt. 145. lap.

30. A tiszán inneni koronás kerületnek multja, jogviszonyai és a koronávali, mint földurávali dézsma pere. Dudás Endre. Szeged 1868 A distriktus vagyonának felszámolása „Bácska“ 1882. évf. 17. sz.

31. A esajkás kerület. Iványi István. Tört. társ. évkönyve IV. évf. 17. lap.

32. Délmagyarország önvédelmi harca. 1848/9-ben. I. kötet. Irta Thim József. Ismerteti Grosschmid Gábor. „Bácska“ 1887. évf. 33. szám. Lásd Horváth Mihály, Szilágyi Sándor, Tóvölgyi Titus, Rüstov Gelich és mások munkáit.

33. Okirattár 1848/49-ből. Gyűjtötte Iványi István. 1886. Egyes ok-

mány „Bácska“ 1885. évf. 43—56. sz. Török Sándor zombori térparancsnok levelei. „Hazánk“ VI. köt. 828. lap.

34. Szabadka 1848-ban és után. Malachovszky László. „Szabadkai hírlap“ 1890. 11. sz.

35. Az 1849. évi ápril 14-iki függetlenségi nyilatkozat. „Bácska“ 1885. évf. 7. sz.

36. A hatodik honvédszászlóalj Bácsmegyében 1848-ban. Szalkay Gergelytől, közli Dudás Ödön. „Bácska“ 1885. évf. 11—15. sz. „Hazánk“ 1887. évf. VIII. köt. 121. lap.

37. Jönnek a honvédek! Bajai epizód 1848/9-ből. Inezédi László. Dolinai „Hasznos mulattató.“ 13. évf. 1885. 305. lap.

38. Egy honvéd élményei. Szalay Józseftől. „Hazánk“ 1886. évf. 58. lap.

39. Az ó-futaki csata és diadala. Orsz. honvédelmi naptár II. 1868. évi 22. lap.

40. Szent-Tamás ostromai 1848/9-ben. Irta Thim József. „Hazánk“ törtk. 1884. évf. I. k. 391. lap.

51. Szent-Tamás ostroma. Csányi István. „Bácska“ 1885. évf. 27. sz.

42. Szent-Tamás ágyúzása. „Orsz. honvédnaptár“ 1869. évi 10. lap.

43. Nyolc órai ágyúzás Turiánál, Szent-Tamás és Földvárnál, ennek eredményéről. „Honvédnaptár“ 1868. évi 11. lap.

44. 1848/9-ik évi szerb támadás. Irta Vetter Antal. „Hazánk tört. k.“ 1885. IV. k.

45. Honvédek naplójegyzetei. Gyűjtötte Korányi Viktor. „Pest“ 1861. 79—164.

46. A titeli fensík a magyar szabadságharcban 1848/9. Thim József. „Bácska“ 1886. évf. 33. lap. „Hazánk“ III. köt. 375. lap.

47. Perczel tábornok szeghegyi levele 1849-ből. „Bács-Bod.“ I. évf. 77. lap.

48. A hegyes-feketehegyi csata. Thim József. „Bácska“ 1885. évf. 15. szám.

49. A hegyesi csata elnevezése. Jausz János. „Bácska“ 1885. évf. 30. és 33. sz.

50. Temerin és Járek elhamvasztása 1848. aug. 31-én. Jausz János. „Bácska“ 1885. évf. 25. sz.

51. A hegyesi csata. Temerin és Járek. Dudás Ödön. „Bácska“ 1885. évf. 28. sz.

52. Temerin és Járek. Válics János. „Bácska“ 1885. évf. 36. sz.

53. Temerin és Járek pusztulásának napja. „Bácska“ 1885. évfoly. 68. szám.
54. Három történeti tévedés Horváth Mihálynak „A magyar szabadságharc története“ munkájában. Jausz Jánostól. „Bácska“ 1885. évf. 63. sz.
55. A magyarok vitézsége Temerin és Járek alatt. „Orsz. honvédnaptár“ 1868. évi 32. lap. „Vén honvédnaptár“ 1868. évi 14. lap.
56. Még valamit a hegyesi esatához. Szárics Bertalan. „Bácska“ 1887. évf. 75. sz. — Jakab Elek „Szabadságharcunk“ 540—544. lap. „Bács-Bodrogh“ II. 186. lap.
57. A hegyesi csata. Kovács Ernő. „Bácska“ 1887. évf. 13. sz.
58. A hegyesi ütközetről. Jausz János. „Bácska“ 1887. évf. 28. sz.
59. Végszavam a hegyesi vitához. Dudás Ödön. „Bácska“ 1887. évf. 33. szám.
60. A hegyesi csata. Irta Zomboresevics György. „Bács-Bod. várm. törtt. Évkönyve“ VII. 81. lap. „Bácska“ 1887. évf. 57. sz. „Vasárnapi Ujság“ képpel.
61. Alkotmányos mozgalmak Bács-Bodrogh vármegyében 1860—61. évben. Irta Donoszlovits Vilmos. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ II. k. 65—67. lap.
62. A vármegye 1861. évi fölirata. „Bács-Bodrogh várm. tört. társ. Évkönyve“ I. foly. 174. lap.
63. Offenes Sendschreiben an der Patriarchen József Rajasics. Nikolics Isidor. Zombor 1860.
64. Az utolsó Kray báró a szerbek között. Grosschmid Gábor.
65. A szerb vajdaság keletkezése. Mind a kettő „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ III. évf., úgy külön lenyomat 1885.
66. Mohácestől Martinovicsig. Történelmi tanulmányok. Grosschmid Gábortól. Külön lenyomat 1888. „Varmegyei tört. társ. Évk.“ IV. évf.
67. Keresztur községének archeológiája. Kuzmiák Sándortól. „Tört. társ. Évk.“ VI. évf. 4. füz. 1890.
68. Zenta az Árpádok alatt. Dudás Gyulától. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ VI. évf. 4. füzet.
69. Bácsvármegye egy régi zászlója 1736. Grosschmid Gábor. „Bácska“ 1890. évf. 90. sz. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ 1891. évf. I. füzet.
70. Történelmi nyomok. Rónai István. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ VI. évf. 1890. 4. füzet.
71. Adatok Zombor város multjából. Iványi Istvántól. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ VI. évf. 1890. 4. füzet.

72. Eladásra szánt kamarai birtokok becslése 1740-ben. Iványi István. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ VI. évf. 4. füz. 1890.

73. Magyar László afrikai utazó története. Grosschmid Gábor „Bácska“ 1889. évf.

74. Kis-Köszeg (Batina). Monografia, írta Jung Ferenc. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ 1890. VI. évf. 1. 2. füzet.

75. Ujvidék város művelődési történetéből. Irta Erdújhelyi Menyhért. 1890. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ VI. évf. 2—3. füzet.

76. Podmaniczky József báró, Bács-Bodrogh egyesült vármegyék első főispánja. Grosschmid Gábortól. „Bácska“ 1889. évf.

77. Szent Miska története. Irta Bende József. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ VI. évf. 3. füzet.

78. A Tiszavidék ős történelme. Dudás Gyulától. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ 1890. VI. évf. 1. füzet.

79. A bulkeszi árpádkori lelet. Grosschmid Gábortól. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ 1890. VI. évf. 2. füzet.

80. Bácsvármegye Zsigmond király alatt 1431—1432. Grosschmid Gábortól. 1890. „Bács-Bod. várm. tört. társ. Évk.“ 2. füz. VI. évf.

VII. Okmánytárak, gyűjtemények és általános helyrajzi és történelmi munkák.

1. Anjoukori okmánytár. Nagy J. 1878. Budapest.

2. Bács-Bodrogh évnegyedes folyóirat. Dudás Ödön. Paesér, 1878—89.

3. Piringer M. Ungarns Banderien und d. gesetzliche kriegsverfolgung, 1810—1816.

4. Bel M. Notitia Hungaria Nova historico geographiaen, 1736.

5. Bombardus M. Topografia magistegni Hungariae 1718. Viennae.

6. Bonfinű historia panonica s. hungariae rerum decades 1690. & 1581.

7. Buday E. Magyarország históriája, 1833.

8. Topographie Statistisches archiv des König v. Ungarn, 1821.

9. Cserey Mihály históriája, 1852.

10. Marki Sándor. Dózsa György és forradalma, 1886.

11. Dugonics. A magyarok uradalmak, mind a régi, mint a mostani idökből, 1801.

12. Emlékek. Magyar történelmi 1. oszt. Okmánytárak, 1870. XV. k.

13. Engel G. Geschichte des ungarischen Kriegs, 1834.

14. Eus G. Rerum ungaricarum historia Colonne, 1604.
15. Fejér G. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac Civilis.
16. Fényes E. Magyarország- s hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota, 1839.
17. Fényes E. Magyarország birtokossága és topogr. szempontból. Pest, 1859.
18. Ferrarii G. De rebus gestis Eugenii principis a Sabaudies bello pannonico, 1750.
19. Fessler. Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsetzen 1825.
20. Fessler. Pannoniának Augustus császártól Géza hereceg haláláig s történelmi viszonyai, 1181.
21. Fraknoi V. Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV és XV. században.
22. Prescot C. Idea generale del regno d'Ungarie, Bologna, 1684.
23. Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legf. manifestumok és szózatoknak, 1849.
24. Horváth Mihály. Magyarország függetlenségi harcának története. Genf, 1865.
25. Rüstov W. Gesch. v. ungar. Insurrectionskriege. 1848—1849. Zürich, 1860.
26. Hazai okmánytár, I—VII. köt. 1865—1880.
27. Hazánk. Közlemények a nem történet és honismeret köréből. Török János, 1858—59.
28. Hornyánszky V. Geographisches Lexicon. 1858.
29. Horváth Mihály. Magyarország történelme. 6 köt. 1860—1863.
30. Jekelfalusi L. A magyar korona országainak helységnévtára 1873.
31. Katona H. Synopsis chronologia historiarum ad Sublevendam memoriam historiophilorum, 1771—75.
32. Katona H. Historia critica regum Hungariae, 1779—1817.
33. Katona H. Historia pragmatica regis Hungariae, 1782.
34. Keresztury G. De veteri institutores Militaris regni Hungariae speciatum de insurrectionis nobilium. 1790.
35. Korabinszky. Geogr. historisches produkten Lexicon von Ungarn, 1786.
36. Kovachich. Epierises documentorum diplomaticorum, 1817.

37. Krekvity Georg. Totius regni Hungariae superioris & inferioris anurata descriptio, 1684.

38. Kronis F. Ungarn unter M. Theresia und Joseph II. 1871.

39. Marczali. Magyarország története II. József korában, 1885.

40. Mészáros Lázár élettörténete. 1866.

41. Nagy B. és Sárvány E. Magyarország családjai. 12 köt. 1867. és 1868.

42. Nagy Iván és Nyári A. Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából. 1875—78.

43. Oklevéltár hazai. 1224—1536. 1849.

44. Okmánytár hazai. 1873—1880.

45. Okmánytár a hódoltság korából. 1868.

46. Orteliny Hieronis. Historische Beschreibung der Schlachten mit den Türken. 1603.

47. Ortway T. Magyarország régi vízrajza a XIII. századig, 1882.

48. Palma F. Notitia rerum hungaricatus. 1775. & 1785.

49. Pesty Frigyes. Az eltűnt régi vármegyék. 1880.

50. Pray G. Armalis regum Hungariae. 1764—1767.

51. Pray G. Historia regum Hungariae. 1801.

52. Thaly Kálmán. Botthyan János levelezései.

53. Thaly Kálmán. Rákóczy-tár. 1866.

54. Schönhart Gy. A bécsi udvari kamara levéltárának Magyarországra vonatkozó oklevelei.

55. Schwartner M. Statistik v. Königreichs-Ungarn. 1798.

56. Schwartner M. Scriptorum rerum testori ac gemini. 1766.

57. Ungarisches Städtebuechlein, in welchem die vornehmsten Städte, Festungen und Schlösser des Königreichs-Ungarn, wie auch der Antiquitäten, Belanger und Erberungen enthalten ect. 1684.

58. Szalay László. A magyar nemzet története. 1852.

59. Podhraczy József. Szent-László király és viselt dolgainak históriája. 1836.

60. Történelmi-tár, kiadja a m. t. akadémia, 1855. 12 kötet.

61. A tatárjárás története IV. Béla alatt, Rosty Zsigmondtól. 1856.

62. Bohne L. Geschichte des temeser-banat, 1861.

63. Szentklárai Jenő. Száz év uj Délmagyarország történetéből.

64. Thakóczy. A kamara története. 1879.
65. Timon. Tibisci fluvii Hungariae notio. 1787.
66. Fraknoi. Tomori Pál élete. 1881.
67. Tuberonia. Lud. Commentariorum de rebus in illa Europa parte quam Pannoniae Turca eorunque finitinis in colmut, gestae sunt. 1603.
68. Verancsics Antal összes munkái. 1857—60.
69. Wagner Joh. Delinatio provinciorum Pannoniae & imperii turcici in oriente. 1685.
70. Engel Gusztáv. Árpádkori új okmánytár. 1874. 12 kötet.
71. Windisch K. G. Kurzgefolgte Geschichte der Ungarn. 1784.
72. Zeiller M. Beschreibung des Königreichs-Ungarn und die dazu gehörigen Länder. 1690.
73. A gróf Zichy család okmánytára. 1874—1888.
74. Dr. Acsády Ignác. Magyarország pénzügyei. 1526—1564.
75. Gelich Richard. Magyarország függetlenségi harca.
76. Pesti Frigyes. Magyarországi várispánságok.

Iványi István és Grosschmid Gábor.

Tartalom.

	Lap.
I. Bács-Bodrogh vármegyei élet 1848 előtt. Töredék emléklapjaimból. Irta Grosschmid Gábor	51.
II. Pandur és Szeremlye a mult században. Közli Iványi István . . .	65.
III. Ujvidék művelődési történetéből. Vége. Irta Érdujhelyi Menyhért	69.
IV. Tárea. A magyar románok és a magyar nemzet. Közli Grossshmid G.	76.
V. Jegyzőkönyv az 1891. évi június 28-án tartott társulati közgyűlésről	81.
VI. Titkári jelentés 1891. évről. Grosschmid Gábor titkártól . . .	83.
VII. Bács-Bodrogh vármegye tört. társ. tagjainak névjegyzéke 1891. évre	87.
VIII. Bács-Bodrogh vármegye történelmének irodalma. Összeállította Iványi István és Grosschmid Gábor	89.

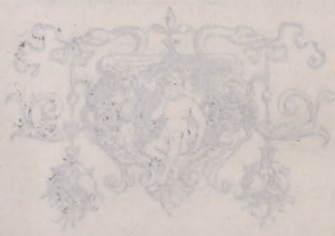

1871. évi törvény a Magyar Királyságban a
 1871. évi törvény a Magyar Királyságban a
 1871. évi törvény a Magyar Királyságban a
 1871. évi törvény a Magyar Királyságban a
 1871. évi törvény a Magyar Királyságban a

Tartalom

139	I. Bács-Bodrog vármegyei évi 1818 évi. Törvény a közigazgatásról
51	II. Pásztor és Székely vármegyei a múlt században. Képz. Társ. Társ. Társ.
65	III. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
69	IV. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
70	V. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
71	VI. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
72	VII. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
73	VIII. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
74	IX. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
75	X. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
76	XI. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
77	XII. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
78	XIII. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
79	XIV. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.
80	XV. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.

Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ. Társ.

A péterváradai apátság.

Irta: **Érdújhelyi Menyhért.**

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

A szerémi hegyek ormán, dús tenyészetű gerezdek milliói között pompázó magaslatok által környezve, állott hajdan az ezüst fényű Duna fölött Bácska rónáival átellenben szűz Máriának szentelt bélakuti apátsága. Mintha a környék istenáldásában bővelkedő népének hálás áhítatát akarná jelképezni a jámborság e szentelt helye, melyet a fejedelmi vallásosság épített a vidék közép pontjára Virágzó falvak fölött emelkedett a ciszterciendű apátság temploma a mai pétervárad fellegrár helyén. A kolostor, mint a vidék művelődésének centruma és hordozója, bőségesen el volt látva javakkal, melyek a civilizáció munkáját hathatósan elősegítették. — Ki és mikor alapította az apátságot, ez iránt eltérők voltak régibb iróink vélekedései. Némelyek 1152-öt tartották az alapítás évének. Mások összetévesztve az untavölgyi apátsággal, 1198-ra tették az alapítás évét.* Péterffy két péterváradai apátságot is említ; egyiket 1152. másikat 1203. évről;*** mire nézve egyszerűen ki kell jelentenünk, hogy Péterváradon két apátság soha sem létezett. Timon 1203-ra helyezi az alapítás korát.**** Mindezen véleményeket halomra dönti IV. Bélának 1237. évről kelt alapító oklevele.

Az országos levéltárban***** őriztetik azon királyi oklevél-másolat, melyet a kőí káptalan 1385. évben hitelesített s mely magában foglalja a péterváradai apátságnak IV. Béla által 1237. évi június 24-én kelt alapítólevelét, azon záradékkal együtt, melylyel azt IV. László 1279-ben újra megerősítette. A levél homlokán előadja a káptalan, hogy István péterváradai apát küldöttei bemutatták IV. László király szabadalom levelét, mely a kolostort a IV. Béla által adott javak és szabadalmak birto-

* Fuxhoffer-Czinár. Monasterologia regni Hung. Tom. II. Pag. 76.

** Concilia Eccl. Rom. Cath. in Regno Hung. Tom. II. Pag. 275. (E tévedés különben onnét származhatik, hogy irónk a bélakuti apátságot a péterváraditól különbözőnek tartja).

*** Imago antiquae Hung. Cassoviae Anno 1733. Pag. 48.

**** Dipl. Nr. 216. Pergamen lap, fehér selyem zsinóron a káptalan pecsétjével.

kában megerősíti. Egyuttal kéri a káptalant, hogy e levelet lemásolva, pecsétjével hitelesítse.* A káptalan azután leírja László király megerősítő szavait, melyekkel Bertrand szépkuti apát kérésére az általa bemutatott eredeti oklevelet helyben hagyja. Ezután következik IV. Béla alapítólevele egész terjedelmében, melyről alább bővebben fogunk szólni. Végül a káptalan szokásos hitelesítő záradéka.** Ezekből minden kétséget kizárólag kiderül, hogy az apátságot IV. Béla 1237-ben alapította.

Az alapítólevél elején említi Béla király, hogy a kolostor építésére a Szerémségben levő Ukurd (Ökörd) nevű helyet jelölte ki. Ökörd falu valaha ott terült el, hol ma Pétervárad Major nevű két külvárosa (Ludwigsthal és Rochusthal) fekszik. E község a kolostor alapítása folytán Bélakut vagy Szépkut nevet nyert. (Locum, ubi monasterium est constructum, qui antea Ukurd, sed modo Belefons appellatur.) Mint a név mutatja, e helyen forrás volt, s minthogy a szerémi hegyek ölében elterülő völgyekben számos forrás esörgédezik, e körülményből azt kell következtetnünk, hogy a kolostor a péterváradi hegy tövében elterülő völgyben volt építve; tekintve a vidék helyrajzi viszonyait, nem is lehetett máshol, mint a mai péterváradi Major helyén. Az apátság temploma a Fellegvárban volt. Ezt kell

* „Religiosus vir Frat. Johannes cellarius Mosty Belefontis de Monte Varadini petri et Petrus filius Jacobi de Sancto Petro familiar. Dni Fratris Stephani Deti Monasty Abbatis Exhibuerunt nobis quoddam privilegium Regale Dni Ladislai olim illustris Regis Hung. confirmans privilegium Dni Belae quarti Regis Hung. sub magno pendente eiusdem Dni Ladislai Regis sigillo emanatum. In psona et nomine ipsius Dni Steph. Abbatis et sui conventus Monasty eiusdem humiliter eum instantia nobis supplicarunt, ut quia in executionibus et quosdam suas et sue Eccle. causas ppter obligentia discrimina quae periculose ac fordabilia sibi videntur. pftum privilegium in specie originali secum deferre pro eius copia pui sub suo sigillo de verbo ad verbum transcribi faceremus.“ — Orsz. Levéltár. Dipl. Nr. 216.

** „Nos igitur Capitulum de Kw Dignis et justis petitionibus eiusdem Dni Fratris Stephani Abbatis pfati Monasty Belefontis et ipsius Conuentus pnotati fav. orabiliter acquiescentes prescriptam cartam non abrasam non cancellatam, integram et omni vitio pproximum contentem, ad tutelam majoremque securitatem de orbo ad orbem transcribi fecimus.“ Ezt megelőzi IV. László jóváhagyása, melyvel IV. Béla oklevelét megerősíti: „De verbo ad verbum psentibus trsebi facientes, auctoritate petium confirmamus.“ Dipl. Nr. 216.

következtetnünk Burgio pápai nunciუსnak 1526. évi aug. 5-én kelt leveléből, melyben leírva Pétervárad ostromát, említi, hogy a várban egyedül a templom maradt épen a török ágyuk rombolásától.* — Ökörd azelőtt Péternek, Turwey fiának birtokát képezte, kit a király felségsértés bűne miatt javaitól megfosztott. Péter megölte Béla király anyját, s miután javai a koronára szállottak, Béla megölt édes anyja iránt való kegyeletből alapította az apátságot és Péter javainak egy részét a kolostornak adományozta.**

Az apátság roppant gazdagságát eléggé megítélhetjük az alapítólevélből. U. is a Duna jobb felén huszonöt faluja volt, melyek minden hozzátartozandóságaikkal: szőleik, erdeik, mezeik, kaszálóik és szántóföldjeikkel s az ezeken át folyó Dunának megfelelő részével a királyi diploma értelmében a kolostor birtokába szállottak. E falvak nevei következők: Comoneh (Kamonecz, ma Kamenica), Chuda (Csuda), Achad (Acsád), Németi (villa Theutonicorum), Bratach (Bratács), Inend (Ünöd), Lázárfalva (villa Lazar), Ukurd (Ökörd), a két Monorous (Monyorós), Lesemer (Lesemér), Luaz (Lovász), Chervez (ma Cserevic), Erdeol (Erdőalj), Warolea (Váralja), Furny (Fűrj?) a szigetekkel együtt: Perben (Perbény), halászatával és husz halászkunyhóval, Scepioln (Cseppfalu), Oziun (Asszonyfalva), Haranch (Haráncs), Pokoy (Pokoj), Bratyche (Bratince?) Comolous (Komlós), Stene (Sztena) és Oyfolln (Ujfalu).

Ezenkívül a kolostornak adta a Szerémségben fekvő Narad (Nyárad) nevű földterületet, minden jövedelmével, t. i. mívelt földjeivel és parlagaival, vizei- és rétségeivel, Petenden nyole vincellérházat a mellette levő földterülettel és öt szőlővel; továbbá egy a dombói apát birtokán levő szőlőt, melyet a király

* Theiner. Vetera momenta hist. Hung. sacr. illustr. Tom. I. Pag. 793.

** „Licet enim pro remedio anime Karissime matris nostrae omnes possessiones pfati Petri cuius detestabili crimine fuerat interfecta, Dei Ecclesius conferri ydoneum extitisset racionabiliter, has tamen in perpetuam elemosinam pro redemptione peccatorum anime fam ipsius, quam nostre dedimus Ecclesie supradicte.“ Orsz. Levéltár. Dipl. Nr. 216

saját pénzén vásárolt Botez Mihálytól.* — Ezután azon falvakat sorolja el a királyi oklevél, melyeket a Duna bal felén adott az apátságnak s melyeket túl a Dunán fekvőknek mond, (ultra Danubium.) E kifejezés akkép magyarázandó, hogy az apátság a Duna jobb partján feküdt s mivel a király az adományozott birtokok elősorolásában innét indul ki, az azokkal átellenben, a Duna bal felén a Bácskában levő falvakat Dunán-tuliaknak mondja.

Első sorban Peturwáradot említi az otlevő királyi palotával. Erre vonatkozólag mindenképp előtte meg kell jegyeznünk, hogy ezen Peturwárad (Pétervárad) azonos a későbbi Vásáros-Váraddal. Itt volt a felségsértés miatt kegyvesztett Petur kastélya (Peturwarad et Regale palacium ibidem constitutum), s mint Petur várkastélya, Peturwáradnak neveztetett. Idővel a Bácskában fekvő eredeti Pétervárad Vásáros-Várad nevet nyert, de régi nevét akkor is megtartotta s Ó-Péterváradjának is neveztetett.

Egy a Verancsics család levéltárában valaha létezett okirat tanúsága szerint ezen község még a XVI. században is Ó-Péterváradjának neveztetett. Az említett okirat Nándorfehérvár elestéről szólva, egyebek közt ezeket mondja: „Báthory István nádorespán mintegy tizönhét vagy tizönnyoé ezer emberrel az Ópéterváradjánál, az Dunaparton Péterváradja ellenébe szállott vót háboruba“.** Világos ebből, hogy Ópéterváradja a Duna partján Pétervárad átellenében feküdt s ez magyarázatul szolgál IV. Béla adománylevelének azon szavaihoz, melyekben a Duna balpartján levő községet Péterváradnak nevezi. Hogy e falu közvetlen a Duna közelében feküdt, onné is világos, mert a fönnemlített oklevél a bélakuti apátságnak adományozott falvak elősorolásában a Duna mellől fokozatosan megy a távolabbiakra. Különben a török háborúkban is megtartotta e község Pétervárad nevét. Így az 1665. évi összeírás Péter-Váragyát Bod-

* L. a királyi alapító levélben. Orsz. Levéltár. Dipl. Nr. 216.

** Magyar Tört. Emlékek. Kiadja a magy. tud. akadémia II. o. III. köt. 183. lap.

rog megyében a kalocsai érsekség területén említi,* az 1675. évi összeírás szerint Pétervár bácsmegyei község a kalocsai érsekség joghatósága alá tartozott.*** (Félreértés elkerülése céljából megjegyzem, hogy a mai Pétervárad 1701-ben már a szerémi püspökség joghatósága alá tartozott.) Az is kétségtelen, hogy Péterváradon dunai rév volt, melyen által történt az apátság birtokát képező falvak vízi közlekedése. Kiolvasható ez az alapítólevél azon szavaiból, melyek szerint az apátság bácskai jobbágysai természetben fizetendő tartozásait kötelesek Váradra szállítani, de a Dunán átvinni nem tartoznak. (Haec omnia tenentur portare in Warod in elycium Ecclesie, sed non tenentur transire Danubium.) Ugyanezt bizonyítja V. István adománylevele, melyben a Duna mindkét partján lévő pétervárad-i révről és vásártérről történik említés. (Cum portu de petruarada utrisque partis Danuby cum foro.) Ekkor már ugyanis a bácskai Pétervárad neve átszármazott a tulsó részre is s e rév képezte egyuttal a környék piacát, vagy vásárterét. Innét a Vásáros-Várad elnevezés.***

Fölmerül még az a kérdés: ki volt a királyi oklevélben említett Petur, kitől Peturwarad elnevezését nyerte? IV. Béla oklevele csak annyit mond, hogy Péternek Turwey fiának örökös javait adja a kolostornak, (de possessionibus haereditariis quondam Petri filij Turwey). Egy későbbi okiratból megtudjuk, hogy Péter főispán volt. Ugyanis V. István 1267-ben András királyi ajtónállónak adta a kolostort a Duna mindkét partján lévő révvél s Aranylábu faluval együtt; mely utóbbiról azt mondja, hogy hajdan Péter főispáné Turey fiaé volt, kitől azonban hűtlensége büntetésül elvétellett, (quae fuit Petri Comitiss filij Turey, quae ab eodem propter notam infidelitatis suae manifestam, quae nota toti etiam regno fuit alienata et ad

* Orsz. Levéltár. Eccl. Fasc. 6. Nr. 9.

** Orsz. Levéltár. Eccl. Fasc. 6. Nr. 12. Pétervár possessio ad dominium bácskense pertinens.

*** Orsz. Levéltár. Dipl. Nr. 630.

manus nostras devoluta).* Ebből immár megállapíthatjuk, hogy a péterváradai apátság javai hajdan Töreý Péter (alkalmasint szerémi és valkoi) főispán birtokát képezték, kitől felségsértés miatt elvették. Ezen Pétertől nyerte nevét Pétervárad.

Lássuk most az apátság bácskai jószágait, (ultra Danubium). IV. Béla — mint fönnebb emlitém — az apátságnak adta Péterváradot az ott lévő királyi palotával, minden hozzátartozandóságával, erdeivel, vizeivel, halastava- és szigetével, művelt és parlag földjével s három faluval, melyek ketteje Zoylnak, harmadika Bywolosnak nevezetik, ezeket is minden javaikkal, melyek a fön említett büntény miatt elítélt Péter birtokait képezték.** Zoyl, helyesebben Zajol a mai Ujvidék határában feküdt, nevét maig megtartotta, melyet azonban a később bevándorlott szerbek szláv kiejtés szerint Szajlovora változtattak. Ma is két Szajlovo van: alsó és felső; az alsó Szajlovo Futakkal, a felső Pirossal határos. Ezen két község t. i. alsó és felső Zajol értendő a fönnidézett alapító levélben említett két Zoyl alatt, (quarum due vocantur Zoyl). Bywolos (Bivalyos) a felső Zajollal volt határos, szintén az ujvidéki határban volt: Csenej, Piros és felső Zajol közt feküdt. Ugyancsak az ujvidéki határban volt Chemey (Csenej) falu, melyet a király saját pénzén vásárolt Andrástól, Mihály fiától. Továbbá Báta, melyről mint-hogy a későbbi időkben több Báta, vagy Both nevű községet találunk, meg nem állapítható, hol feküdt? A kolostornak adományozta még a király Sawar, Oronati, Coochka és Piros falvakat. Sawar (talán Sárvár?) Bácsmegyében feküdt (a castro Bachyensi exemptam); Oronati (ez elferdített név, talán Oront, vagy Oromhát?) Coochka (Kocska?) és Pyros (Piros) Bácsmegye területén feküdt, de a bodrogi várhoz tartozott, (tres

* Orsz. Levéltár. Dipl. Nr. 630.

** „Item contulimus eidem Ecclesie ultra Danubium possessionem, que vocatur Peturwarad et Regale palacium ibidem constitutum cum omnibus pertinenciis suis, scilicet silvis, aquis piscinis et insulis, terris cultis et incultis cum tribus villis, quorum duv vorantur Zoyl, et tercia Bywolos.“ Orsz. Levéltár. Dipl. Nr. 216.

villas in Comitatu Bachyensi constitutas, sed ad castrum Bud-
ruginense pertinentes, que propter locorum distanciam eidem
quasi inutiles habebantur; quarum una vocatur Oronati, alia
Coochka, tertia Pyros.) Piros ma Ujvidékkel határos község.
A szerémi jobbágyok bort, a Bács- és Bodrogh megyeiek gabo-
nát, tyukot s készpénzt tartoztak fizetni a kolostornak. Végül
Borica nevű falut emliti az oklevél, mely hajdan Dénes nádor-
ispán birtoka volt, de hűtlensége miatt javait elvesztette.*

Magától érthető, hogy mindazon kiváltságokat és mentes-
ségeket, melyekkel azon korban egyéb kolostorok birtak, a
péterváradi egyház is megnyerte. A jobbágyok peres ügyeinek
elintézése, valamint a kolostor ügyes-bajos dolgaiban való bíró-
választás ugy történt, mint egyéb kolostoroknál, mire nézve
az alapítólevél szintén tüzetesen intézkedik. Sőt a szegedi királyi
sóházból kapott a kolostor.** Patronátus tekintetében a péter-
váradi apátság közvetlenül a király joghatósága alá tartozott.
(Volumus eciam et statuimus, quod supradictum monasterium
Belefontis quoad jus patronatus immediate ad Regem pertineat).

Végül kiváló figyelmet érdemel az apátságnaak pesti kegy-
urasága. IV. Béla két pesti plébániát adott a péterváradi apát-
ságnak patronátusi jogokkal együtt. (Contulimus insuper eidem
Ecclesie de conseum venerabilis patris Roberti Strigionientis
Archiepiscopi plebanis utriusque Pesth cum patronatibus et
omnibus proventibus in decimis maioribus et minoribus et
capellis.) Ezen jog gyakorlata később kellemetlen perekbe ke-
verte az apátságot. Már 1291. év előtt voltak villongások a
veszprémi püspök és a bélakuti apát közt a kelenföldi és sas-
sági egyházak miatt, mely vita a Lodomér esztergomi érsek

* „Item contulimus eidem Ecclesie villam, que vocatur Borica, que fuit Dyonisy
Comitis Palatini, qui de Regni dilapadacione et infidelitate enidenter, est conuictor, cum
terris, aquis, pratis, piscinis et insulis ad eandem villam pertinentibus.“ Orsz. Levéltár-
Dipl. Nr. 216.

** „Item consulimus eidem Ecclesie quin que tynnos salium soluendos in Seeg.
ned.“ Ibid.

által 1291-ben kiállított oklevél szerint Benedek veszprémi püspök és Vilmos péterváradai apát kölcsönös megegyezése folytán csakhamar véget ért* 1297-ben azonban újra kitört a viszálykodás. A mondott évben u. is Benedek veszprémi püspök VIII. Bonifác pápánál panaszt emelt, hogy a bélakuti apát szt. Gellértnek Kis-Pesten (in minori Pest) fekvő s a veszprémi püspökséghez tartozó egyházát elfoglalva, ugyanakkor a püspök tizedszedési jogát megsértette.** A pápa a feleket utasította, hogy az illetékes forumnál keressenek jogorvoslatot. A felek újra Lodomér érsekhez fordultak, ki meggyőződván arról, hogy Hermann a veszprémi püspök tizedszedője erőszakosan járt el, ítéletében a péterváradai apátnak adott igazat, s elrendelte, hogy a püspök adjon elégtételt a nevezett konventnek, (tenetur satis facere Abbati et Conventui supradicti).*** Ez ítélet folytán a következő évben egyezsége léptek a püspök s az apát, (sub vinculo et poena centum marcarum argenti.)****

(Folyt. köv.)

Egy bácskai eltűnt községről.

(A Javor 1891. 30. számából.)

Az Ujvidéken megjelenő és dr. Ognyanovics által szerkesztett „Javor“ 25. számában „Boksinováč“ eltűnt községről egyet-mást olvashatunk. A névtelen író sorait híven következőkben közöljük:

„Ismeretes Sztapáron, hogy őseink Apatin tájáról költöztek jelenlegi lakó helyükre, Boksinovórol és Vranysesevórol. Sztapár egy részét ma is Boksinovónak és Vranysesevónak nevezik; VI. Károly alatt a Duna mellett lakó szerbek leginkább éhin-

* Fejér. Cod. Dipl. IX. P. 7. Pag. 706.

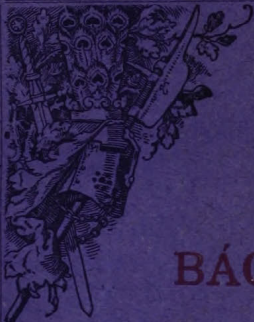
** Fejér. o. e. VI. P. 2. Pag. 349. Quod abbas et conventus Belae-fontis Ecclesiæ am t. Gerardi in minori Pest habitam et ad Episcopum Vesprimiensem spectantem occupaverint et una etiam super decimis eundem Episcopum iniuriaverint.“

*** Fejér o. e. IX. P. 7. Pag. 726.

**** Fejér. o. e. VII. P. 5. Pag. 542.

ség miatt a dunai hajókat kezdték fosztogatni. Mária Terézia alatt azonban a kormány sietett ezen rablásoknak elejét venni, melyről Boksinovó híres volt. 1747—48-ban Apatinban 2—3000 főnyi katonai őrséget szerzett, hogy a Boksinovó és Vrauyesevó lakóit elűzzék és Telecskán letelepítse. Ezen katonai csapat keményen megtámadta őket, és ezek eleinte elkeseredett küzdelmet folytattak, közülök különösen Lázics Athanáz tűnt ki. Egy alkalommal Popovics Trifun szerb papot a császáriak foglyul ejtik és a mai Sztapár helyére burcolták, ott házat építettek neki és megtiltották neki azt elhagyni. A két szerb községet aztán felgyújtották, lerombolták, a nép pedig a rétekbe menekült, de éhinség ütvén ki közöttük, meghódoltak a császári csapatok előtt. Ezután letelepítettek a szerb pap háza körül. — A két község régente 300—350 családot tett ki, ma pedig csak 100-at, mit tanusít a község neve is, t. i. „szto pár“ (száz pár) innét Sztapár. A település a szerb évkönyv szerint 1750-ben tavasszal történt. A Sztapárral tényleg a boksinovóiak utódai; a közölt családnevek maig fenmaradtak. — Lázics Athanáz nem telepedett le, hanem katonai szolgálatba lépett Bécsben és részt vett a francia hadjáratban. Hazatérve öfelségétől szép, arannyal himzett komarnikot (szunyogháló) és drágakövel kirakott kardot kapott emlékül, mely ma is megvan. — A község legtekintélyesebb családja a „Mikovics“-ok voltak, de csak egy telepedett le, a többi Szerémségbe és Szent-Tamásra hurcolkodott. Később a prgl.-szt.-iváni szerbek Sztapárra vándoroltak, ugyszintén a bresztováciak is, és a mai Sztapár lakossága ily módon 5800 lélekre rug. A boksinovóiak a „Popin zid“ (a pap fala)-tól délre, a vrauyesevóiak északra laknak a faluban. Popovics Trifun lelkész utódai Popovics Mojszilo és Miliszáv, sztapári lelkészek és Popovics István a Tökolianum felügyelője.

Közli: *Dr. Thim József,*

BÁCS-BODROGH
VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:
GROSSCHMID GÁBOR
TÁRSULATI TITKÁR.

VII. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.
NYOMATOTT HETTERMANN NÁNDORNÁL.
1891.

Bács-Bodrogh vármegyének meghirdetett nemessége a meghirdetés évével.

Mikor Bács vármegye 1699-ik évi december 14-én Széchenyi Pál kalocsai érsek elnöklete alatt Baján első megalakuló közgyűlését tartotta, bizonyára igen csekély lehetett a megjelent nemességnek száma, mert a régi nemesség végkép elpusztult, és hogy mily csekély volt a menekültek, és az országba elszéledtek száma, leginkább bizonyítja azon körülmény, hogy még a régi okmányokból ismert régi vármegyei családoknak nevei sem maradtak fen az országban a most élő családok között. Sőt még a szokásos praedicatummal bíró családokból csak az egy Miskolczy családot ismerjük, melynek ómorovica-i előneve Bács vármegyéből származottnak látszik, de minthogy több Morovica létezik az ország déli részeiben, ez is kétes, és így fel kell tennünk, hogy a régi vármegyei nemes családok mindannyian vagy kihaltak vagy elpusztultak, és tudtommal a régi nagy családok ivadékai közül csak a Czoborok lehettek jelen a bajai alakuló gyűlésen, de ezt is bizonyosan nem állíthatjuk, mert a régi közgyűlési jegyzőkönyvek is elpusztultak.

1712. évi december 1-én Kalocsán gróf Csáky Imre érsek és főispán elnöklete alatt, a Rákóczy felkelése által újból elpusztult vármegyére nézve új alakuló közgyűlés tartatott, melyen báró Pejacsevics György és Skvárus János választottak meg alispánoknak.

A vármegye köznemesség nélkül nem szervezkedhetett, és így idegen nemességre volt szüksége, hogy fennállhasson. Nagy contingenst szolgáltak bizonyára a kiszolgált szerb és bunyevác nemzetiségű katonák; de már I-ső Lipót, főleg pedig III-ik Károly király és Mária Terézia királyné is bőven osztogatta a donatiókat és armalisokat, hozzá a hivatalt kereső külnemesség is számosan vándorolt be az üres vármegyébe, mutatja ezt a XVIII-ik és a XIX. század elején tartott közgyűléseiben meghirdetett nemes levelek jegyzéke.

Ezen jegyzéket kívánjuk a nyilvánosságra hozni, mely nem csak a vármegye történetére, de az egyes családokra nézve is egyaránt érdekes.

Grosschmid Gábor.

1712—1798.

<p>Azimars József Antal 1719.
 Adamovits Bálint 1732.
 Antonovits Jamich 1751.
 Abrahamovits Velimir 1751.
 Adamovits Mihály 1756.
 Adamovits Gábor és Imre 1766.
 Adamovits Antal 1778.
 Alföldy Tamás 1780.
 Alföldy Imre Jakab 1781.
 Anderkó István 1790.
 Antsan Konstantin, Imre és
 Pintye 1790.
 Arady Sándor 1791.
 Axi-Markovics Döme 1792.
 Athanasievits Jeftin 1793.
 Axi-Markovics János 1793.
 Axi-Markovics-Péter 1795.
 Allaga Péter 1797.
 Bernyakovits János 1730.
 Billard Mihály 1733.
 Bukovits Illés 1742.
 Bolla János 1747.
 Burza István és Tamás 1748.
 Baranyai Zsigmond 1749.
 Brestyánszky János 1749.
 Branovácsky Mihály 1752.
 (Szubotha, Pál és Simon)
 Botka András 1752.</p> | <p>Balogh Ferenc 1752.
 Balla János 1753.
 Balogh Ferenc 1753.
 Boderlicza János és Száva
 fia 1751.
 Blessics Miklós és József 1756.
 Bitzó Istv. Imre és Ignác 1759.
 Boczor István és Dániel 1760.
 Botlik István 1763.
 Benyovszky Imre 1763.
 Baranyai Miklós 1767.
 Bagy Ferenc, Andor és Já-
 nos 1768.
 Bösnyák József 1770.
 Bátsmegyey Mihály (Zemp-
 lén) 1771.
 Barta István 1773.
 Barits Béla 1775.
 Bernyákovics Ferenc 1776.
 Babics Dániel 1779.
 Berkó György 1780.
 Berkó László 1780.
 Ballun Sándor 1781.
 Boros László 1784.
 Besey-Béra Mihály 1790.
 Bük Sándor 1790.
 Bobák György 1790.
 Bielek Ádám 1791.</p> |
|--|--|

- Boldog Bálint 1792.
 Bunyik Benjamin 1793.
 Balogh János, István és Sa-
 mu 1793.
 Bordás István 1794.
 Bognár János 1773.
 Babócs András és József 1795.
 Barits Mihály 1737.
 Bogits Vocskovics 1750.
 Bogor Ádám 1796.
 Bük József 1796.
 Balás Mihály 1797.
 Botka-Vince János 1797.
 Bordás István János 1797.
 Comet József 1713.
 Csupor Ádám 1732.
 Csernovits János, Illés, Ádám
 1745.
 Csókits György és János 1751.
 Csanádi Gyula 1751.
 Csiba Gáspár de N. Abony 1754.
 Csemovits Lázár 1761.
 Csaplovits Mátyás 1764.
 Csinér György 1771.
 Csernevits József 1776.
 Chegel János 1779.
 Csokás János 1783.
 Cseh Mihály 1784.
 Csernyánszky József 1790.
 Csáti-Szabó István 1790.
 Császár János 1791.
 Csokits Jakab 1792.
 Csernus Mátyás 1792.
 Cseh János de Dobrony 1793.
 Czekus András 1793.
 Csák Albert 1794.
 Csokits Miklós 1796.
 Czibere László 1797.
 Csonka Béla 1797.
 Dimitrovics Gergely 1715.
 Dudvarszky Miklós 1752.
 Dosa Albert 1766.
 Dancs Márton 1775.
 Dóka József 1784.
 Duka Mihály 1793.
 Dancsó József 1793.
 Duka Konstantin 1703.
 D-oszdk Ádám 1794.
 Dósa József 1795.
 Dózsa-Molnár Mihály 1796.
 Deák János 1797.
 Egry János 1751.
 Eremics István 1752.
 Egyed Pál 1780.
 Fodor József 1750.
 Fehérváry László 1751.
 Forián Antal 1754.
 Földváry Miklós 1755.
 Fábián Péter 1772.
 Fonyó János 1777.
 Fischer Pál 1780.
 Frankovics Antal 1791.
 Frank Gábor 1791.
 Fratricsevits Jakab 1791.
 Farkas János 1794.
 Farkas István 1794.
 Golub György 1751.
 Gruba-Csanády György 1751.

- Gyukity Lázár 1752.
Gyuristry János 1752.
Galéta Xiván 1752.
Glos László 1763.
György István 1766.
Grotzky József 1768.
Galinovits György 1772.
Guganovits Pál 1784.
Gombos Antal 1790.
Gálffy József 1791.
Gozdanovits József 1792.
Gécsy Imre 1792.
Györy-Ambrus Ferenc 1792.
Gavanszky Simon 1793.
Gbelányi József 1793.
Gerdelits Ádám 1793.
Gábrly László 1795.
Georgevits Diván 1795.
Gyalokay János 1795.
Gáspár Károly 1795.
Hammerschmidt Ferenc 1719.
Heyl Ignác 1742.
Hernyakovics János 1751.
Hajnal Ferenc 1753.
Horváth József 1767.
Höbling Ferdin 1775.
Hollosy Pál 1779.
Horváth Mihály 1782.
Horváth József 1795.
Hegyí János 1796.
Ivankovics Miklós 1744.
Illies Gábor 1752.
Jancsó Mihály 1771.
Jankovics Antal 1772.
John Henrik 1776.
Jukics Lázár 1775.
Ivanits József 1780.
Izekutz Mihály 1780.
Ivanity József 1790.
Jankovits Theodor 1792.
Jancsó Ferenc 1793.
Illés János 1794.
Jurkovics János 1784.
Jeszenszky Ferenc 1796.
Imerech János és György 1797.
Körmendy István 1745.
Kubura Osztója 1752.
Karapanesits Miklós 1752.
Karakesevics Dragier 1751.
Karapanesics Száva 1751.
Kanaesavim János 1751.
Kossich Péter 1752.
Klempay Pál 1754.
Koszta János 1755.
Kovács József 1756.
Köröskényi Károly 1766.
Kocsis Ferenc 1766.
Kányó Mihály 1766.
Kank-Gegács István 1771.
Kunzabó Ferenc 1773.
Kászonyi Ferenc 1774.
Kosztolányi András 1774.
Karácsonyi Pál 1776.
Kiss Miklós 1777.
Kovács György 1777. (Nyitra).
Késmárky János 1777.
Kruspér Pál 1779.
Kubovits Mihály 1780.

Kubusa Ignác 1780.	Lehotkay-Bornemisza Tamás
1797.
Körmendy István 1783.	Markovics György 1713.
Klégl József 1783.	Miskolezy István 1747.
Kiss József 1783.	Matzekov János 1750.
Késmárky János 1783.	Mirillovics Maxin 1752.
Koits Jefta 1784.	Medjanszky Lázár 1752.
Kanyó György 1785.	Milinovits Neca 1752.
Kalapaty Mihály 1790.	Mátyus Márton 1752.
Körmendy Simon 1791.	Magassy József 1756.
Kapronezay Pál 1791.	Magyar Antal 1763.
Ksengel Ferenc 1791.	Molnár Sándor 1765.
Kopunovits Gergely 1791.	Mlinszky Ferenc 1771.
Kiss József 1791.	Miskolezy Farkas 1772.
Kanyó István 1791.	Mészáros János 1774.
Kalmár Ferenc 1792.	Mészáros András 1776.
Künstlern Vince 1792.	Markulin János 1776.
Kanyó János 1792.	Martinkovics Ferenc 1778.
Klajesányi Pál 1793.	Markovits Béla 1787.
Klinovszky Mátyás 1793.	Menezskovics - Putnik István
1791.
Kardos György 1794.	Márffy Lipót 1791.
Kossik Sándor 1794.	Miroszavlevits Száva 1791.
Kroner-Koronay Ferenc 1795.	Milassin Miklós 1791.
Karácsony Lázár 1795.	Mattyasovszky János 1792.
Kovács Gergely 1797.	Mirillovics Elek 1792.
Latinovics Dániel 1733. 1742.	Mihajlovics János 1792.
Lazarovits Mittár 1751.	Markovics Arzen 1743.
Lipkay László 1758.	Márkus András 1794.
Laczkó István 1766.	Markovics Pál 1795.
Littvay László 1766.	Mrazovics Ábrahám 1715.
Lázár János 1766.	Milivoin György 1796.
Lucsits András 1778.	Maizik Mihály 1797.
Lukács Ignác 1778.	Nikoletics János 1735.
Laczkó György 1780.	

- Nikolits Miroszáv 1743.
Nikolits Zsiván 1751.
Ninesicsevits Maxim 1751.
Nagy István 1759.
Nagy Mészáros János 1762.
Nagy János 1766.
Neszmér Antal 1784.
Nagy Márton 1785.
Némethszeghi István 1790.
Nedeczky György 1790.
Nagy János 1794.
Nikolits Mánuel 1791.
Nagy János 1794.
Novakovics István 1791.
Neszméry István 1796.
Neszmér György 1797.
Oblacsics Radoszáv 1752.
Odry Gergely 1752. (Pest.)
Odry János 1765. (Hont.)
Odry Gergely 1776. (Hont.)
Orecsics Mátyás 1776.
Ördög György 1779.
Olle György 1791.
Osztoics Vazul 1791.
Osztoics Joachim 1793.
Putnik Atbert 1736.
Pilaszanovits Jakab 1742.
Piukovics János 1742.
Pocskay György 1743.
Póka István 1744.
Pusztai Rác Konstantin 1744.
Popovics Zsivkó 1751.
Popovics János 1751.
Papazetovics Attanaz 1751.
Popovics György 1752.
Piukovics János 1752.
Pruzsinszky Ferenc 1752.
Péchy András 1753.
Parcsetich Márton 1754.
Péssity Miató 1752.
Pécsey Ferenc 1756.
Polyák Antal 1757.
Percsics Jakab 1758.
Papp János 1764.
Pál János 1766.
Paulovics József de Kis Jese-
szen 1770.
Pap-Kökényesdi István 1770.
Pap István 1772.
Petrovics András 1780.
Pocskay Sándor 1791.
Parcsetich János 1791.
Pápay József 1791.
Popovics Papházy Eftun 1791.
Paulovics János 1792.
Popovics Illés 1793.
Prodanovics Mihály 1793.
Petes András 1775.
Rubesich Lázár 1742.
Rebényi András 1749.
Rajkovics Péter 1751.
Runics Simon 1752.
Radicsics Márk 1752.
Rozmisz Elek 1753.
Rudics Keresztély 1755.
Radics Mátyás 1766.
Rombányi Imre 1771.
Rojesányi Ignác 1777.

- Rakovszky Ferenc 1782.
 Reisner Gáspár 1792.
 Rogány György 1792.
 Staunics Fülöp 1715.
 Szucsich Lukács 1718.
 Szalgáry Ferdinand 1742.
 Sverteczky József 1744.
 Szárics István 1751.
 Sztanojevits Arsen 1751.
 Stepanovics Gáspár 1752.
 Szudarovits Gaja 1752.
 Soky István 1766.
 Szaploneczay Illés de eaden
 1767.
 Szent-Andrássy Imre 1773.
 Szalay Péter 1775.
 Spissics György 1776.
 Szigethy Imre 1777.
 Stepanovics János 1780.
 Stepanovics Gáspár 1780.
 Szeiff Erzsébet 1780.
 Simándy Gábor 1781.
 Sorok András 1782.
 Sakabent - Joannovics János
 1785.
 Szerviczky Márk 1784.
 Szabó-Csáky Ferenc 1790.
 Sztrilics Antal és Péter 1791.
 Szecsanasz Jakab 1791.
 Sztanyó János 1791.
 Stromajer Szalmásy Ferenc
 1791.
 Simon Imre 1792.
 Somöskey István 1792.
 Stanisavlyevits Döme 1792.
 Szaboczký Pál 1794.
 Székely Mihály 1768.
 Stetina Pál 1781.
 Szalay István 1795.
 Somogyi Mihály 1796.
 Szántó István 1797.
 Szabó Vajda István 1796.
 Tar György 1744.
 Tessits Mihály 1752.
 Tompos Márton 1753.
 Tajnay Mihály 1754.
 Tatay István 1772.
 Tomasics János 1778.
 Tarnay Mihály 1783.
 Trattnyaky Miklós 1790.
 Tarnay János 1790.
 Tapolesányi Pál 1793.
 Tomesányi András de Tom-
 esány 1793.
 Tapolesányi János 1794.
 Tomassich Márk 1794.
 Toth András 1797.
 Urbanecz Mátyás 1713.
 Vidákovics György 1718.
 Varghay Ferenc 1736.
 Volekmann János 1742.
 Vojnics István 1742.
 Vueskovics Zsvikó 1752.
 Voyes László 1746.
 Voceties Jovó 1752.
 Vusics Ignác 1752.
 Vojnovics Vuja 1752.
 Vuits Maxim 1752.

Volarich István 1753.
Vermes László 1755.
Vukovics Hyeronim 1756.
Vasamies László 1759.
Vermes László de Nagybu-
dafa 1763.
Vályi János 1770
Vajnoveczky Szakács Ferenc
1776.
Vidakovics Delits And. 1780.
Vojnovics Lázár 1780.
Varga Visky Sándor 1790.
Virágh Mihály 1790.
Vukovics Száva 1791.

Vollfort György 1791.
Verzár Márton 1795.
Vass József 1796.
Vajday Szabó István 1796.
Zbiskó Mihály 1746.
Zákó István 1751.
Zádeeczky János 1765.
Zorád István 1765.
Zarnóczay Ferenc 1767.
Zombori Imre 1784.
Zavodszky János 1742.
Zsámbokréthy János 1795.
Zelenka Mihály 1796.
Zombory István 1797.

1798—1808.

Áldásy Ignác 1798.
Allaga János 1798.
Allföldy Imre 1802.
Antunovich János 1807.
Berkó István 1798.
Barásevics Márk 1798.
Burza István 1798.
Bajtsy Márton 1799.
Balogh Gábor 1799.
Botka Ádám 1799.
Baross György 1803.
Beneze Mihály 1803.
Buzás János 1804.
Bajtsy János 1807.
Csernus Pál 1798.
Czintula János 1748.
Czigány György 1799.
Chery Imre 1801.

Csejtey Péter 1801.
Csillag Lipót 1801.
Csomor János 1802.
Császár János 1893.
Csernyánszky József 1806.
Csizma Márton 1807.
Dancs Márton 1798.
Demkó-Belyanszky János 1803
Dömötör Pál 1805.
Deissl Antal 1806.
Funták Mátyás 1801.
Forián János 1804.
Földváry János 1805.
Fábián István 1806.
Gyelmis János 1798.
Gégács Lukács 1802.
Géczy Pál 1804.
Gyürky Mátyás 1806.

Görög János 1807.
Guganovits Simon 1807.
Gregus Tamás 1808.
Horváth András 1798.
Hajnal Ferenc 1798.
Heinrich Jakab 1801.
Holics Tamás 1807.
Ivankovich Tamás 1798.
Klinovszky József 1800.
Közép Ajtay Nagy Ferenc
1808.
Komholez János 1808.
Lovrencsics Lőrinc 1798.
Laczkó István 1798.
Lukács Gábor 1800.
Lucsich János 1801.
Lehoczky János 1806.
Mándies János 1801.
Morencsics Balttazár 1804.
Polinberger József 1799.
Plachy György 1800.
Pavicsich Miklós 1801.

Petkó József 1802.
Perczel Sándor 1805.
Paresetich Antal 1807.
Rattessics Pál 1807.
Sólyom Károly 1801.
Sebustek Manó 1802.
Somogyi József 1806.
Sándor István 1807.
Szudy László 1808.
Sztrokay Antal 1808.
Tar Mihály 1798.
Török Musztafa Ferenc 1804.
Tomasics Lukács 1804.
Török Sándor 1804.
Tóth Mihály 1805.
Thurszky András 1805. (Zala).
Toldy András 1806.
Treiber Ignác 1807.
Tompos Péter 1807.
Vujevits Antal 1798.
Vörös István 1800.
Vörös Kovács István 1801.

1809—1821.

Avakumovics Dávid 1811.
Asboth János 1818.
Bedő Ferenc 1811.
Baghy János 1813.
Balázs József 1814.
Benyovszky Imre 1814.
Berkó Sándor 1819.
Berkó László 1820.
Constantinus Gábor 1810.
Csernyanszky József 1817.

Czigány Balázs 1820.
Csonka György 1821.
Dömötör Ferenc 1810.
Dienes János 1814.
Endrődy Ferenc 1821.
Fazekas Mihály 1817.
Furó Dániel 1817.
Guganovics Antal 1810.
Grabarits Antal 1810.
Gellér György 1812.

- Gregurics Péter 1814.
Győry János 1821.
Haill Zsigmond 1821.
Joannovics János 1811.
Jankovics János 1812.
Jaczkovics János 1814.
Jakobesics Simon 1816.
Istenes István 1816.
Köhler Károly 1809.
Kassnár Balthazar 1809.
Kliegl Márffy Károly 1811.
Kiss András 1816.
Kállóczy József 1812.
Komáromy Sülle Sándor 1812.
(Veszprém.)
Kovacsics Antal 1813.
Kardos János 1814.
Komáromy Mihály 1814.
(Vasm.)
Kolhammer János 1815.
Koller Ferenc 1816.
Koller István 1817.
Koósz Tamás 1816.
Kopunovics Máté 1818.
Késmárky József 1820.
Khepics Nestor 1821.
Kecskeméthy Csapó János
1821.
Kajtár Jozefa 1821.
Leitner József 1810.
Lövey János 1812.
Lazarevits Mihály 1813.
Lucsics Pál 1816.
Ledineczky Galkó József 1817.
- Lipsesey István 1821.
Milecz András 1810.
Markulin Tamás 1811.
Mlinszky István 1811.
Makkai János 1812.
Móricz László 1818.
Markos Pál 1817.
Nenádovics Moyzes 1809.
(1758. am.)
Okruczky János 1819.
Orecsics Mátyás 1820.
Palenik Mihály 1809.
Preradovics György 1810.
Pauss József 1810.
Pyrker Imre 1811.
Pruzszinszky Horváth István
1816.
Pelyák Péter 1817.
Péter Zsigmond 1807.
Pál Kristof 1817. (Vasm.)
Prodanovics Mihály 1818.
Reesky Szamosköy Péter 1819.
Rajesányi György 1821.
Szent-Iványi János 1809.
Söröss János 1810.
Stvertcezky Antal 1814.
Szomor György 1816.
Sztepanovics Lajos 1817.
Tomasics János 1817.
Tratnyáky János 1817.
Uhlarik József 1821.
Vrana Mihály 1809.
Vermes Mihály 1810. (Po-
zsonym.)

Vöröss István 1814.
Vass János 1817.
Varga János 1819.
Vargay Gáspár 1821.

Zalka Mihály 1811.
Zsuffa András és Mátyás 1812.
(Árva).
Zombory Gáspár 1819.
Összeállította: *Dudás Gyula*,

Bunyadi Mátyás király.

Fraknói Vilmostól.

Történelmi ismertetés.

Ismerteti: **Grosschmid Gábor.**

II. Folytatás.

Az európai politika kezdete 1464—1471.

Mátyásnak koronázása után csakhamar alkalom nyílt az európai politikabani beavatkozására. Ugyanis a cseh király *Podiebrád György* különösen hussitai üzelmei miatt tartván a római pápától és *III. Frigyes* császártól, hatalmának megtarthatása tekintetéből szövetségeseket keresett. Figyelme mindenekelőtt Franciaország felé vezette, hol *XI. Lajos* magát a pápaságtól függetleníteni törekedett; mellette Cseh, Lengyel és Magyarországot Velencével szövetség útján egyesíteni akarta, a törökök elleni harcot tűzvéni ki ürügyül; ez irányban mindekelőtt *Mátyás* királyt óhajtotta megnyerni, kit, mint vejét könnyebben rá beszélhetni vélt. De *Mátyásnak* más céljai voltak, hasztalan csábitották őt a francia király leányávali egybekelésével, mert ő mindenekelőtt saját, valamint az ország függetlenségét kívánta fentartani, mi miatt a szövetkezési ajánlatot nem fogadta el, és inkább óhajtotta a császárali viszonyt szorosabbra fűzni; egyszersmind általa egy német herceg aszszony kezét megkérteni.

A szent-székkal fenálló viszonya sem volt soha sem bensőbb, mint ez időben, hol II-ik *Pius* pápa minden áron töre-

kedett a keresztény hatalmakat részvétlenségükből felrázni és a törökök elleni harera egyesíteni. Ezen okból, dacára előrehaladt korának, *Pius* pápa elhatározta az olasz hadi flotta vezetését átvenni.

Mátyás hadereje ekkor 14,000 lovasból és 8000 gyalogusból állott; de az ügy nem haladt előre, a pápa késedelmeskedett, és ezért augusztus havában 1464-ik évben *Mátyás* már annyira elkeseredett, hogy a szent-széknak világosan kijelentette, hogy az ő hadereje tetemes segítség nélkül nem képes a török erőt megtörni, mert a törököt saját fészékében Konstantinápolyban kell megtámadni, ha sikert akarnak aratni, keserű szemrehányásokkal illetván a pápát késedelmeskedéséért, a szent-széket okozván a mulasztásért, mert tudta, hogy a szultán már nagy hadsereggel Jajca előtt állott.

De *Mátyás* ily körülmények között is eltökélette az ellenállást. *Székely János* vránai perjel hősiessége a szultánt Jajca ostroma felhagyására kényszerítette; a pápa is végre Anconába ment a hajóhad átvételére; a legjobb remények közepette jött a szomorú hír, hogy *II-ik Pius* pápa meghalt. A pápa elhunytával minden megváltozott, a hajó hadvitel elejtetett, ezáltal *Mátyás* vállaira nehezedett az egész hadivállalat, és e végett a pápa hagyatékából el is küldetett *Mátyás*nak a 42,000 darab arany.

Mátyás nem habozott, habár belátta erejének elégtelenségét, Boszniának még török kezekben levő részét akarta meghódítani.

Hadjáratát október 8-án kezdte meg, a Dráva partján haladva, 19-én már *Zwornik* előtt ütött táborn, egyszersmind a hatalmas erőd ostromát azonnal megkezdte és *Zápolya Imre*, a szent györgyi gróf és mogyorókereki *Elderbach Bertholdra* bizván a vár ostromát, maga Szrebernik vára alá sietett, melyet rövid idő alatt meghódított, és ismét *Zwornik* alá tért. De ekkor már bekövetkeztek a novemberi esők, azonfelül a

szultán közeledte is tudomására jött a királynak, mi miatt kénytelen volt az ostromot abba hagyni, és az országba visszatérni, de egyuttal követség útján biztosította az új pápát *II-ik Pált*, hogy dacára a sikertelenségnek sohasem fog megszűnni a kereszténység ügyéért életét és mindenét feláldozni, igérvén, hogy a jövő évben nagyobb erővel szándékozik a hadjáratot megkezdeni, ha a keresztény hatalmak is őt ígéretük szerint istápolni fogják. *Pál* pápa elhalmozta őt kegyekkel, egyszersmind segély fejében 57,500 arany forint kifizetését el is rendelte. Mindehhez átküldötte még a Konstantinápolyból menekült *Mahomed* szultán testvérét, hogy a herceget a szultán ellen felhasználhassa. A velenceiek a pápa példáját követve, a folyó évre szinte 50,000 arany forint kifizetését ajánlották fel.

A szultán értesülvén mindezen készülődésekről a békét Szerbia és Bosnyákország átengedése által vélte megnyerhetni, mely ajánlatot azonban *Mátyás* visszautasított, és egész erélyvel folytatta hadikészülődéseit. 1465-ik évi szeptember 9-én Budáról megindulván, több hetet Pécsen töltött és csak október első napjaiban ért a Dráva partjára. A pápa nyugtalanul szemrehányásokkal siettetta a hadjáratot, *Mátyás* ingerült hangon válaszolt, kijelentvén, hogy a nyert csekély segélyvel nem kívánhatják tőle, hogy a Balkánon túl a fekete tenger partjain hadakozzék, mert kudarca csak az ellenfelet bátorítaná, és a kereszténységnek inkább ártalmára lenne, ismételve hangsúlyozván, hogy a török hatalmat csak saját fészkeben Konstantinápolyban lehetne megsemmisíteni, mi csak kellő hatalommal, különösen hadihajók közreműködéssel történhetne. Nem is gondolt többé *Mátyás* újabbi hadjáratára, annál kevesebbet, mert az európai segély kimaradt, sőt Velence is az 50,000 forint helyett csak 15,000 frtot küldött és így a Száva partjáról visszatért Budára.

Keserűn érezte *Mátyás* a két évi csalódást, mely majdnem kudarcral végződött, még nehezebben vette, hogy 8 évi uralkodás után még a belbéke sem volt az országban biztosítva,

mert az ország egy része *Frigyes* császár, a másik zálogkint a Lengyelek kezében volt, azonfelül a csehek folytonosan nyugtalanították az ország felső részét, de azért mindez nem kedvetlenítette el, noha mindig jobban meggyőződött, hogy mióta a törökök Konstantinápolyt meghódították, Magyarország dús erkölcsi és anyagi ereje dacára, — beékelve a nyugati és keleti császárságok közé, egymagában elszigetelve nem állhat meg és történeti küldetését nem töltheti be. Ezen tudat vezette már *Nagy Lajost*, ugy a nemzetet is, mikor *Zsigmond* királyt választották meg, és *Albert* és *V-ik László*, a Habsburg házból királyok lettek.

Mátyás választásánál ezen eszme nem szerepelt, de *Mátyás* hamar belátta helyzetét, és országa istápolására kereste mindenfelé a lehető szövetkezést. *III-ik Frigyesben* csalódott, mert ez nem volt képes, de nem is akarta Magyarországot istápolni. Ezen ok hozta *Mátyást* arra a gondolatra, hogy maga foglalja el a császári trónt. A német császári trón világhatalmi tekintélye minden ambíciónak központja lett, ki szerit tehette utána esengett.

Mátyás királynál is felébredt az ambíció és a vágy a császári trón után, már azért is, mert csak ezután vélte törekvéseit a kereszténység ellenségei, a törökök vadereje ellen érvényesíthetni, hozzá elegendő öntudattal birt, hogy az eszközök megválasztásánál a koncepció merészségének színvonalán álljon.

De a császár még aránylag fiatal kora nem adhatott a császári trón elfoglalására nézve korai reményt, azért római királylányá kívánta magát megválasztatni, mi azonnal részt nyújtott volna neki a kormányzásban: ezen okból kívánta a császárnak kegyét mindenáron megnyerni. Ezzel változott némileg nála a nemzeties politika is, a mely addig függetlenül a kül befolyástól önerejére támaszkodott. Ezen felfogásban támogatták őt *Vitéz János* esztergomi érsek, ugy a püspökök egy része, valamint az Ausztria és Stiriával határos birtoku főurak. De velük szemközt a magyar főpapok, valamint az urak tulnyomó

része hű maradt a nemzeti önálló irányhoz, azért a császári frigyét, valamint minden egyebet, mi a királyt a törökök elleni hadakozástól elvonja, ellenezték. Élükön állott: *dengelegi Pongrácz János* erdélyi vajda, unokaöccse a királynak és *Zápolya Imre* bosnyák kormányzó, támogatóul szolgált a király anyja és a nemesség zöme.

Az első összeütközésre szolgált a király újbóli házassági terve. A király német hercegnőt óhajtott volna nőül venni, de a magyar urak annyira ellenzették ismét ezen tervét, hogy kénytelen volt Olaszország felé fordulni. Első sorban Miláno hercege *Sforza Ferenc* udvarához fordultak. *Thuroczy Benedek* királyi lovászmester Milánoba utazott, ajánlatát szívesen fogadták és megküldötték, *Ippolita* hercegasszony arcképét. Ezen terv nem tetszett ismét a velencei signoriának. Az akkor magyarországba küldött pápai követ *Lando Jeromos* segítségével meggyűsítették a tervet, és a milánói hercegasszony nem kéretett meg. Ez történt 1465. év telén. *Mátyás* most ismét a császár felé hajlott, és újból szövetkezett vele, egyszersmind a császár nővérének leányát kívánta magának eljegyezni, hanem ezt is meggyűsítették a magyar urak. De most egy nagyobb esemény támadt közbe.

A szentszék és *Podiebrad* között, a *Husziták* ügyében nagy vita keletkezett, és *II-ik Pál* pápa a cseh királyt maga elébe idéztette, egyuttal a hatalmakat segélyezésre kérte fel. *Mátyás* is kapott ily felhívást, ki azonnal kész is volt a pápai kívánatot teljesíteni. A magyar uraknál azonban ujonnan a legnagyobb ellenszegülésre talált, de *Mátyás* most a leghatározottabb eréllyel torolta meg a viszálykodókat, *Zápolyát*, *Thuroczyt* és *Pongráczot* megfosztotta méltóságaiktól, és merő új embereket nevezett helyükbe.

Mátyásnak ez által szabad keze nyilván, mindenekelőtt a németek hajlamát akarta megnyerni, és őket a magyarok iránti barátságra birni, e végett 20,000 emberből álló sereget bízott

német vezérletre, sőt a legfontosabb végvárakba is német őrséget bocsátott.

A cseh ügyek ezalatt pihentek, a pápa vonakodott elfogadni *Mátyás* ajánlatát, mert a cseh koronát inkább a lengyel királyra akarta ruházni: *Mátyás* nyíltan nem szakított *Podiebráddal*, de a köztük folytatott levelezés tanúsága azon ingerült hangulatnak, mely közöttük uralkodott. Ezen ingerültséget elősegítette, hogy a csehek nem szüntek meg az ország felső részeit nyugtalanítani. Így *Svehla János* cseh kapitány vakmerően hatalmaskodott Nyitra megyében, úgy hogy *Mátyás* 1466-ik év őszén személyesen kénytelenített ellene fellépni, legyőzése után *Svehlát* 150 követőivel felakasztatta. Az ily események csak növelték a cseh és a magyar nemzet között a gyűlöletet.

Ily nyugtalan körülmények között *Mátyásnak* nem maradt más tenni valója, mint állandó fegyelmezett hadsereg felállításáról gondoskodni, mert a bizonytalan nemzeti haderőre nem támaszkodhatott. De erre nem rendelkezett elegendő pénzerővel és azért egyelőre az ország pénzerejének emelésére kellett törekvését fordítani; mely az előbbi királyok alatt szomorú állapotba jutott, *Mátyás* bőkezű költekezései folytonos pénzzavarokat okoztak, de a rendezés, a főurak és az országos rendek ellenkezése következtében nehéz feladat volt. Terve volt a királynak szabályozott kincstári adót és korona vámot létesíteni, egyuttal a sok kiváltságot megszüntetni, és a szigorú kezelést rendszerezíteni.

A nehézségek dacára sikerült *Mátyásnak* ezen reformjavaslatot az országgyűlés által elfogadtatni. Ez által a közös államteherviselés, a mennyire az a középkorban lehetséges volt, ki volt mondva. Azonban a szokatlan új adózás több helyütt zavaroakat idézett elő, melyeket *Mátyás* szokott igazságszeretettel rendezett, különösen az erdélyi szászok és a szlavóniai egyházi nemesek között. Zala vármegyében szigorubban járt el. Csak Erdélyben nem követte törekvését siker, mert az új adónemek

behajtása általános elégtelenséget okozott. *Podiebrád*, ki a pápa által kiközösítéssel sújtatott, felakarta az elégtelennel egyesülve ezen állapotot használni, de különösen a lengyel király volt az, a ki *Bogdanovics István* moldvai vajdát *Mátyás* ellen felzudította. A szentgyörgyi grófok számos előkelő főúr és főpappal nyílt lázadásra vetemedtek.

A király, ki 1467-ik évben Budán tartózkodott, augusztus közepe táján határozta el magát ellenük kellő szigorral fellépni, és seregét Erdélybe vezetni. Éppen elindulása napján tartottak gyűlést az erdélyi elégtelének Kolozsvárt, és a kolozsmonostori convent előtt egy nyilatkozatot vétettek fel, melyben elégtelenségüknek kifejezést adtak, egyszersmind *Szentgyörgyi János* és *Zsigmondot*, *Elderbach Bertoldot* és *Zápolyi István* és *Imre* grófokat igazgatóikká és előljáróikká választották, kötelezvény magokat adófizetésre és a táborba szállásra, minek következtében mintegy 50,000-en *János* gróf táborában fegyveresen összesereglettek. De *Mátyás* meglepő gyorsasággal Kolozsvár előtt termett, és a fegyelmezetlen sereget megtámadva, szétverte; a király a vezetőknek ugyan boesánatot adott, de megfosztá őket méltóságaiktól, *Pongrácz Jánost* és *Csupor Miklóst* nevezvén ki Erdély kormányzóinak. A többi összeesküvőkre nézve pedig kellő szigort alkalmazva, többeket száműzött, néhányat pedig kivégeztetett. A magyarországi elégtelének, valamint Szlavóniában is *Mátyás* kapitányai által gyorsan leverettek és így most a rakoncátlankodó *Moldovai István* vajda ellen vonulhatott, az eltorlaszolt gymesi és osztosi hegyszoroson áthatolva, pusztítva haladt egész Szucsava vidékéig, de itt december 15-én meglepetve és elárulva vereséget szenvedett, sőt maga is egy nyíllövés által megsebesült, azért sietve elhagyta Moldovát és Brassóig visszavonult.

Bosszut forralva, Nagyváradra hívta össze tanácskozáásra az ország rendeit, hova 1468. évi január második felében meg is érkezett, de csakhamar a beállott újabb európai viszonyok következtében másfelé fordult határozataival.

Mig *Mátyás* Erdélyben volt elfoglalva, addig II-ik Pius pápa *Podiebrád Györgyöt* trónvesztettnek nyilvánítván, a cseh koronát a lengyel királynak ajánlotta fel, ki *V. László* nővérének férje volt. De *Kazimir* inkább akart várakozni *Podiebrád* halálára és felszólítására (augusztus végén) kitérő választ adott; mire a cseh katolikus rendek, *Veronai Gábor* pápai követ tanácsára *Mátyás* felé fordultak, minek következtében a pápa *Mátyás* előbbi ajánlatát igénybe véve, követei által a cseh katolikus rendeket arra bírta, hogy decemberben Boroszlón tartott gyűlésükből követeket küldöttek *Mátyáshoz* azon kérelemmel, hogy a cseh korona alatt élő katolikusokat védnöksége alá fogadván, a szent hit ellenségeinek leküzdésére fegyvert ragadjon.

Veronai Gábor, *Ereleus Péter* és a híres *János Pannonius* ékesszólása hamar megragadták *Mátyás* fenkölt szellemét, hozzá *Podiebrád* minden szerencsétlenséget *Frigyes* császár befolyásának tulajdonítván, hadat üzent a császárnak, ki védtelen állapotjában kénytelen volt segítségért *Mátyáshoz*, mint magyar királyhoz fordulni és őt a legtovább menő ígéretekkel maga részére megnyerni törekedni, sőt a római királylá történeendő választását is kilátásba helyezni. Ehez járult még, hogy a Nagyváradon időző király előtt a szultánnak fényes követsége jelent meg, hosszabb fegyverszünet megkötését kérvén. De *István* moldovai vajda sem késett Lengyelország közbejárása mellett bocsánatot kérni, nemkülönb *Zápolya Imre* is merényletéért kegyelmet kért, úgy hogy most *Mátyásnak* mi sem állt útjában, hogy minden tartózkodás nélkül politikájával nyugat felé fordulhasson. Mindezen körülmények következtében elhatározta magát *Mátyás*, *Podiebrád György* ellen a hadjáratot megindítani.

Hogy tervét titokba tarthassa, Váradról lassu menetben haladt Eger felé, de azért megiepő gyorsasággal hadkészen állott már két hónap mulva Nagy-Szombaton. A főrendek nagyrésze még a szentgyörgyi grófok és *Zápolya Imre* is, valamint a cseh katolikus rendek vezére *Sternberg Zdenko* a király seregéhez csatlakoztak, de *Mátyás* a királyi címet nem

fogadta el, megelégedett a védnöki címmel, ezzel akarván engesztelni mellőzése miatt a lengyel királyt. A hadüzenetet *Mátyás* mint frigyese a császárnak, annak megtámadójához *Podiebrád* fiához, *Viktorin* herceghez intézte. *Podiebrád* engesztelőleg lépett fel *Mátyás*nál, emlékeztetvén őt a császártól szenvedett sérelmekre. *Mátyás* nem vette figyelembe észrevételeit és Pozsonyból manifestumot bocsátott közre, melyben Csehország elleni hadjáratának, hasonló hitvallási jelleget tulajdonított, mint a törökök elleni háborunak.

Mátyás egy 5000 főből álló hadsereget már ápril elején *Eridrik* védelmére Ausztriába küldött, minek folytán *Podiebrád* seregének egy része kivonult, másik része pedig Stokeraunál körülrátott. Ápril 14-én *Mátyás* maga is megindult Pozsonyból 16000 emberrel, többnyire zsoldosokból álló sereggel és 50 nagy ágyuval, számos főúr és főpap kíséretében; gyorsan haladt előre, Znaim vidékén találkozott *Podiebrád* seregével. Erre május elején *Podiebrád* visszavonult Csehország felé. *Mátyás* messziről követte és elsáncolta magát, onnan Trebicsét szállotta meg és elégette, itt *Viktorin* herceg ismét elzároltatta magát és csak véres csaták után menekülhetett meg. Innen *Mátyás* Brünnebe, onnan Olmütz felé sietett, hová július 4-én érkezett meg, azután Hradisch és Magyar-Bródba ment, innen ismét Olmützbe, hol az ország rendivel tanácskozott, és a közbejárást ajánló lengyelköveteket a pápa és a császárhoz utasította, egyszersmind a meghódított tartományok igazgatása iránt intézkedett, végre szeptember havában visszatért hazájába.

Az ezután Budán tartott országgyűlésen sikerült *Mátyás*nak új adózást nyerni, és eljárását Csehország irányában helyb hagyni. A megkísérlett lengyel házassági szövetség nem sikerülvén, ismét Bajor és Szászország fejedelmi házaikhoz fordult, így gondolván a német római királyság elnyerését előmozdítani. *Frigyes* császár Rómába utazván, *Mátyásra* bizta tartományainak oltalmát. Minthogy *Mátyás* Morvaországot már egészen meghódította, most Csehország ellen vonult.

Brünnből február 13-án indult Chrudim városa elébe, hol fogságba esett, de ügyessége által kiszabadult. Ez alatt *Podiebrád* is elindult seregével, és a téli zord idő segélyével nehéz helyzetbe szoritotta a magyar sereget. Rómából is rossz hírek érkeztek, *Frigyes* császár fondorkodásai napvilágra jöttek, és a regensburgi birodalmi gyűlésen *Mátyás*, mint római király, szóba se hozatott, mert a római királyságot illetőleg a burgundi hereg hozatott ajánlatba.

Mindezen események arra birták *Mátyást*, hogy most ismét *Podiebrád* felé forduljon, azért a vele kieszközölt találkozásban új frigyét kötöttek egymás között, mi annál könnyebben sikerült, mert a német heregnöveli összekelés elmaradt és így minden külföldi ajánlat meghiusulván, *Mátyás* magát minden ígéretei alól felmentve érezte.

Február 27-én Anbrov közelében találkozott a két uralkodó és több órai tanácskozás után elhatározták a fegyverszünetet, és az olmützbeni további tanácskozást, a tárgyalások valószínűen *Mátyásnak* a császári trónra jutása körül forgottak, mert *Podiebrád* mint választó fejedelem, hozzá mint a bradenburgi és szász fejedelmek barátja, nagy befolyást gyakorolhatott a római király választására. *Podiebrád* nagyon előzékeny volt *Mátyás* irányában, ki különösen a bradenburgi őrgróffal óhajtott személyesen találkozni, *Mátyás* a választ Brünmben kívánta bevárni, hova most a pápa és a császár követei is megérkeztek. A találkozási hely a két uralkodó között Olmütz volt, hol a két uralkodó a szabad ég alatt találkozott. *Podiebrád* hozott híre a badenburgi őrgróftól illetőleg kedvezőtlen volt.

Ezen hír bizonyára újabb terveket ébresztett *Mátyásnál*, melyeket nem csak nem árult el, de mindenkép palástolni igyekezett, hanem azért *Podiebrádot* és pártját mindenre nézve megnyugtanni törekedett, mit a katolikus cseh főrendek nem szívesen láttak.

E közben *Sternberg Zdenko* ápril 12-ére az Olmützben idéző cseh, morva és sziléziai rendeket tanácskozásra hívta össze,

mely alkalommal minden tartózkodás nélkül előadta, hogy *Mátyásnak* hatalmas pártfogását csak úgy tarthatják meg, ha őt csehország királyának választják meg, mit az egész gyülekezet egyhangulag elfogadott és arról azonnal *Mátyást* értesítették is, ki tartózkodólag fogadta az üzenetet, de megköszönve a bizalmat, csehország koronáját csak úgy vélte elfogadhatni, ha a pápai követ és a katolikus rendek őt biztosítják, hogy a német birodalom 12,000 lovast, vagy évenként harmadfél százezer forintot boesát rendelkezésére; *Sternberg* ennek kieszközlését lehetetlennek nyilvánítá, végre alkudozások után *Mátyás* követelését évenkénti kétszázezer forintra szállította le, de ezen összeget sem vélték lehetségesnek a pápa és császár követői biztosítani.

Három napi hasztalan tanácskozás után ismét megjelentek a katolikus rendek *Sternberg* vezetése alatt *Mátyás* előtt és újból felajánlották neki csehország koronáját. *Mátyás* a válaszára halasztást kért.

Mátyás Podiebráddal végezni akart, minekelőtte válaszát tudatná a rendekkel, azért március 20-ára újabb találkozást kért Podiebrádtól, mely alkalommal a befejezett értekezlet után vig lakoma következett, csak két bohóc tréfái következtében jött közbe kis felindulás, mely *Mátyásnak* ürügyül szolgált az értekezletet abban hagyni, melyre többé vissza nem tért.

Vége *Mátyás* május 3-án felhagyott a halogatással, mely napon a cseh rendek az olműtzi székesegyházban összegyűlvén, egyhangulag megválasztották *Mátyást* Csehország királyának. *Mátyás* ünnepélyesen fogadta el a felajánlott koronát és az esztergomi érsek és a boroszlói püspök kezébe esküt tett le. Pazar lakoma és általános öröm követte a választást; innen Szilézia fővárosába vonult, az ottani rendek hódolatát fogadni, hol hasonló ünnepélyek következtek.

De az örömnépek között sem feledkezett meg *Mátyás* céljairól. Megválasztatása után leginkább érezte a brandenburgi

örgróf szövetségének szükségét, kit most, mint uralkodó, fővárosában ünnepélyesen meghívott.

Frigyes örgróf *János* örgróf örökösével, készségesen jelent meg május utolsó napján Boroszlón; másnap Urnapja lévén, soha nem látott pompát és fényt fejtett ki *Mátyás* udvara a körmenet alkalmával.

Frigyes herceg egészen el volt ragadtatva *Mátyás* bájos vendégszeretete által; e közben *Mátyás* újból megkérte leánya kezét, hangsúlyozván a közöttük oly szükséges szövetséget. *Frigyes* kitérőleg válaszolt, mindkét kérelemre nézve. *Mátyás* sértve érezte ugyan magát, de nem mutatta, és vendégét azután is elhalmozta kegyeivel, mit azonban *Frigyes* nem fogadott el, de elutazása után *Mátyás* a felajánlott évdíjből 2000 darab aranyat lovas által utána küldött, melyet *Frigyes* köszönettel elfogadott.

Frigyes után *Margit* főhercegnő a császár huga, és *Frigyes* szász választó fejedelem özvegye jelent meg udvarában, kérvén csehországi hűbérének megerősítését, mit *Mátyás* készséges örömmel teljesített. Nemkülönb a bajorhoni *Vitelsbach* család uralkodó tagjai minden alkalmat megragadtak, *Mátyás* iránti hódolatukat és elismerésüket nyilvánítani, úgy hogy északi, mint déli Németország egyesült hódolatában. De azért jól tudta *Mátyás*, hogy ezen vívmányai mind kétes értékűek voltak és az illetők támogatására alig számíthatott.

Sokkal komolyabbak voltak a lengyel bonyodalmak. *Mátyás* Boroszlóról két követet küldött *Kazimir* királyhoz, kik előadták okait *Mátyás* megválasztásának, egyszersmind értesítették, hogy *Mátyás* a pápa kívánságára mindenkor kész a cseh koronáról *Kazimir* javára lemondani, végül megkérték a király egyik leányának kezét *Mátyás* számára. Azonban a király kitérőleg válaszolt, mert *Podiebrád* több előnnyel kecsegtette, mint *uátyás*, ugyanis a prágai júniusban tartott cseh gyűlésén megválasztották a lengyel király fiát a cseh trón örökösének, nemkülönb *Podiebrád* követei mindenféle működtek a lengyel

király érdekében. Összeköttetésbe lépett egyszersmind Podiebrád a magyar elégedetlenekkel is, fiát *Henrik* herceget ajánlván nekik királyul. De leginkább számitott *Podiebrád* a császárra, ki Mátyást nem kedvelte és a szövetségre hajlandónak mutatkozott. Különben *Viktorin* a morvaországi haretéren működött, míg *Henrik* herceg Magyarországra készült betörni. Erről értesülvén *uátyás* Morvaországban maradt, hol Hradisch mellett véletlenül sikerült *Madács László* és *Jánosi Gáspárnak* *Viktorin* herceget foglyul ejteni, kit azután *Mátyás* Visegrádon tiszteségesen őriztetett. Ennek ellenében *Henrik* herceg *Mátyás* seregét megvervén, magyar földön a Vág völgyét dulta fel.

Hogy mindennek útját állja *uátyás* ismét *Frigyes* császárt kívánta mindenáron maga részére biztosítani, azért hajlandó volt a császár hat éves leányát *Kunigundát* a maga részére megkérni, noha az örökös születését nagyon is távolba helyezte. Ezen okokból *Mátyás* személyes összejövetelt kért, de feltételei már előre eléggé terhesek voltak, mindazáltal február 11-én *Mátyás* fényes kísérettel jelent meg Bécsben, hol nagy pompával fogadta az Olaszországból visszatérő követeket. *Frigyes* személye iránt a legnagyobb tiszteletet tanusított és nem volt vége-hossza a sok mulatságnak; a tárgyalások folyása is kedvezőnek ígérkezett, *Frigyes* maga részéről mindent megígért, de azért az egész csak csalékony délibáb maradt, mert a császár mindinkább halogatta az egyezmények szentesítését, *Mátyás* végre elveszítvén türelmét március 11-én minden bucsu nélkül hajón Pozsonyba utazott és ezzel végeszakadt minden alkudozásnak.

A császár *Mátyás* boszujától tartván, szövetkezett a lengyel királyljal; a burgundi hercegnek megígérte a római királyságot, végre julius havában Willachban az egybegyült német fejedelmekkel *Podiebrád* hatalma fentartását határozták el.

Ezalatt Morvaországban folyt a háboru és a két sereg Brünn előtt szemközt állott. *Podiebrád* ekkor ügyük eldöntése tekintetéből párbajt ajánlott, *Mátyás* elfogadta ugyan a párbajt,

de egyuttal a pápa és császár békebiróságát ajánlotta. A párbaj nem jött létre és *Mátyás* kénytelen volt augusztus havában Csehországból Morvaországba visszavonulni, szeptembert Znaimban tölté, októberben pedig visszatért Magyarországba.

Mátyás a willachi határozatok után magát egyedül elszigetelve találta, csak a szentszék volt egyedüli támasza. Sőt a lengyel király *Podiebrádnak* Róma kibékülését is kilátásba helyezte. Hogy ezen törekvéseket meghiusithassa *Mátyás Rozgonyi Jánost* a császárhoz küldötte, ugy Rómába is küldött követeket.

A pápa kész volt *Mátyást* mindenkép megnyugtatni, *Podiebrád* támogatását pedig megtagadta, *Mátyásnak* segélyül 15000 aranyat küldött, egyszersmind a császárt is a magyar király segélyezésére felhívta. *Mátyás* azonban látván, hogy célt nem érhet sem a császárnál, sem a lengyel királynál, most *Podiebrádot* akarta tőlük elvonni, még nagyobb előnyöket ígervén neki, mint előbbi frigyesei. Ugyanis *Podiebrádnak* élethossziglani csehországi királyságát, *Viktorin* fiának hazabocsátását s Morva és Szilezia fejedelemségét ígérte meg, *Podiebrád* halála után a cseh korona szálljon ugyan *Mátyásra*, de ennek örökös nélküli elhunytá esetére a cseh korona szálljon vissza *Podiebrád* fiaira.

1471-ik év elején *Polnán Sternberg* házánál folytak a tárgyalások, de *Podiebrádot* *Mátyás* iránti gyűlölete, annak ellenségeihez vonzotta, most már nem elégedett meg a cseh koronával, de Magyarhon uralmára vágyott, ismeretes mondata: *ő velünk cseh sört ivott, mi majd vele magyar bort iszunk*. Ezt március 9-én írta, két hétre már eltemették. Ennek hírére *Mátyás* Morvaországba utazott és a Kutenbergbe összehívott királyválasztó gyűlésre követeket küldött. De félvén *Mátyás* erős kezétől a rendek a nagy ígéretekett tett lengyel király 15 éves fiát *Ulászlót* egyhangulag megválasztották királynak. Ennek ellenében *Mátyás* a szentszék tekintélyét akarta latba vetni, azért kérel-

mére II. Pál pápa *Mátyásnak* Olmützben történt királylyá választását erősítette meg. Most következett:

A küzdés a nemzeti és európai visszahatással 1471—1476-ig.

Még *Mátyás* a külföldi koronáért küzdött, addig az országban benn nagy veszély fenyegette, és éppen legközelebbi hívei részéről, mint voltak: *Szilágyi Mihályon* kívül *Zápolya Imre* és *Zrednay Vitéz János*; 12 évig birta utóbbi *Mátyásnak* határtalan bizalmát, ez tartott egész 1470-ik év tavaszáig. Politikájuk alapja a császárrali szövetség volt, mely által Csehországot és a császári koronát legbiztosabban megszerezhetni vélték, de hasztalan volt *Mátyás* törekvése a császárnál, úgy mint a német fejedelmeknél annyira, hogy *Podiebrád* halálakor *Mátyás* egészen elszigetelve állott.

Az esztergomi érsek, mint a pécsi püspök is belátta, hogy végre ez uton nem boldogulhatnak. Ezt a király nem akarta beismerni, ezért elidegülve *Vitéztől* a vele egyetértő *Bekensloer* egri püspök felé hajolt, ki rövid idő alatt *Mátyás* bizalmában *Vitéz* helyét foglalta el, és csakhamar, különösen a kinevezésekben tökéletes hatalmát gyakorolta. Ez mélyen keserítette *Vitézt*, mint primást; heves jelenetek játszódtak le a király és előbbi kedvence között, melyek annyira mentek, a külföldi nem egészen bizonyított hírek szerint, hogy a király a primást az államtanács alkalmával állítólag arcon ütötte. *Mátyás* erélye, szigora és igazságossága sok érdeket sértett; ezért az elégületlenség növekedőben volt, végre annyira ment, hogy a régi, leghivebb barátokat is magával ragadta; az idők áramlata, mely mindenfelé Európában a személyes uralomnak kedvezett, nem volt kedvező a magyar nemesség ősi jogainak sem. *Mátyás* sem tett máskép önkénnyel rendelkezett ítéletek és magánjogok felett, számos törvény ellenes intézkedések egymást követték.

A külföldről érkezett biztosítások csak szították a mindenfelé emelkedő elégületlenséget, vezetőikül most *Vitéz János*, ugy a pécsi és a zágrábi püspök *Thuz János* léptek fel, *Zápolya*

Imre és *Rozgonyi Rajnald* pedig csakhamar hozzájuk csatlakoztak. Okulván az előbbi összeesküvések sikertelenségein nagy elővigyázattal jártak el; mielőtt a lázadás zászlóját kitűznék, a lengyel király segélyét óhajtották megnyerni, azért fiának a 13 éves *Kázmérnak*, ki az előbbi magyar királyokkal közel rokonságban állott, felajánlották a magyar koronát, ki azt nem csak elfogadta, de atyja intézkedett is, hogy őt egy nagyobb sereg kísérelje az új hazába; a legnagyobb titok lepte az egész mozgalmat.

Mátyás ezen idő alatt Iglóban tartózkodott, és csak egy-két esztergomi kanonok által értesült az egész eselszövényről. Értesülése után rögtön visszatért az országba és az olműtzi püspököt a lengyel udvarhoz küldötte megfigyelés végett; itthon nem is sejtették, hogy *Mátyásnak* kellő tudomása van minden eseményről. Az olműtzi főpap július első felében terjesztette elő *Krakkóban* *Mátyás* ajánlatait, mely szerint *Kázmér* király fiának biztosítja az örökösödést.

Az elbizakodott lengyel király, ki már fiát *Kázmért*, biztosan magyar királynak lenni hitte, visszautasított minden ajánlatot.

Mátyás július második felében váratlan Budára érkezett, ki sem sejtette, hogy mit akar tenni, és hogy tudomása van a veszélyről, mely környezi. Sietve hívta össze Budára a hű, valamint az ellenséges főpapokat és főurakat mindannyit, egyenlően a legszívélyesebben fogadta, így *Ujlaki Miklóst*, hogy őt lekötélje, Bosnyákország királyának tette. Egyuttal a szeptember elején tartott országgyűlésen hűségesen teljesítette a rendek kívánatait. A rendek tökéletesen ki voltak elégítve és a király kérelmére minden porta után háromnegyed forint adót vetettek ki. A legnagyobb veszedelem közepette egész lelki nyugalommal foglalatoskodott *Mátyás* a tudomány és művészet embereivel.

De csak hamar fegyver zöreje váltotta fel a közcsendet. Szeptember első napjaiban bocsátotta ki a lengyel udvar azon manifestumot, melyben az ifjú *Kázmér* herceg magát Magyarország természetes és törvényes urának, *Mátyást* pedig törvény-

telen bitorlónak nevezi, kinek, valamint követőinek is felmondja a békét. A rendek még együtt lévén a manifestumra ők feleltek, kifejtvén, hogy a leányág a magyar törvény szerint a trónra számot nem tarthat, egyszersmind az elégedetleneket nyíltan pártütőknek bélyegezték, *Kázmér* válaszában fentartja a leányági jogot, és tudatta az országbai bevonulását.

Kázmér október 2-án 12,000 főnyi sereggel indult el Magyarország elfoglalására. Lassan haladt előre, várván a hozzá csatlakozást, de ez nagyon gyéren történt. November 3-án Hatvanba ért. Mátyás nem sietett elibe, nem akarván a sikert kockára tenni, Nyitrát a hűtlen pécsi püspök hamar átadta nekik. *Vitéz Jánost Mátyás* Esztergom várában körülrögzeltette, a legelőkelőbb főurakat küldvén hozzá békülés kieszközlése végett, mi sikerült is; most *Mátyás* Nyitra alá sietett, körülrögzeltetni akarván a várat *Kázmér* herceggel együtt; de *Kázmér* december 2-án elmenekült, csak 4000 embert hagyván hátra a várban, de ezek is hamar megadták magokat. *Kázmér* nem is háborgatta többé az ország nyugalalmát.

Vitéz rövid időre kibékülése után ismét gyanussá tette magát, mire Mátyás parancsára elfogatott és Visegrádon tisztességes őrizet alatt *Bekensloer* felügyelete alá helyeztetett. A sok szerencsétlen izgalom megtörte végre lelkét, és 1472-ik évi augusztus hó 9-én meghalt, öcsese a pécsi püspök pedig Horváthországban a zágrábi püspök egyik várában elbujdosott. Utánna ment csakhamar a kegyelmet kapott *Rozgonyi* is. És így Mátyás elleneseitől szabadulva ismét nyugodtan tekinthetett a jövőbe.

De *Mátyás* sem kerülte ki a nagyság és szerencse átkát, a túlbizakodást. Hasztalan ígérte az országgyűlésen 1471. évben a sérelmek orvoslását, azok ismét újabb erővel visszatértek. A honfiak mellőzése a fő sérelmek közé tartozott, a külföldi *Bekensloer* lett esztergomi érsek, hozzá a nagyváradi püspökséget is neki engedte át, *Veronai Gábor* pedig mint új kegyence, előbb

erdélyi, később egri püspök lett. Ezek lettek a tényezők Csehország meghódítására, és a szentszék támogatására nézve.

Pál pápa halála után 1471. évben *IV. Sixtus* emeltetett a szentszékre, ki *Mátyást Barbó Márk* látogatása által hamar megnyugtatta és közbenjáróképp lépett fel ellenei irányában. *Barbó* előbb Neisse, később Troppauban kongresszusra hívta össze *Mátyást, Kázmért* és a cseh rendeket; *Mátyás* előbb tett ígéreteit a lengyel király irányában ismételte, egység nem létesülése esetére a döntést illetőleg békebiróságot ajánlott, de a lengyel király visszautasítván az ajánlatokat, a kongresszus meghiúsult.

A következő 1474. évben Ó-Falun a magyar határon ismét értekezlet tartatott, melyen az egyetértés Magyarországra nézve végre létre is jött, de ugyanazon időben *Kázmér Frigyes* császárral is egyességet kötött, melynek célja *Mátyás* mindenároni megbuktatása volt. Ez történt Nürnbergben március 11-én. A császár ezuttal is közönyös maradt, de annál jobban készültek Cseh és Lengyelországban.

Októker havában *Mátyás* ellen 60,000 lengyel és 20,000 cseh Boroszló felé, hol *Mátyás* időzött, közeledett. *Mátyás* alig rendelkezett 10,000 emberből álló sereggel, de nevelte bizalmát *Ernö* választó fejedelem közbenjárása. *Mátyás* hamar felismerte egy nagy csata veszedelmét, azért felosztotta seregét és guerilla harcot vivott, tudván, hogy így a nagy sereg sokáig nem élélmezheti magát, sőt, hogy az élélmezést Lengyelországból megakadályozza, oda is becsapott, megsemmisítve mindenfelé az élelmi szereket, úgy hogy az ellenség táborában rövid idő múlva a legnagyobb szükség uralkodott, végre *Kázmér* kényszerítve volt békealkudozásért folyamodni.

A személyes találkozás a lengyel királylyal Boroszló közelében meg is történt. November 15-én *Kázmérral*; másnap *Ulászlóval* is, több óráig tanácskoztak, végre megállapodtak, hogy a tárgyalás Boroszlóban folytattassék. A szerződés december havában iratott alá, mely szerint mindkét uralkodó megtartja

a kezében levő birtokát egész 1477-ik évi pünkösöd ünnepéig, a mely időre a fegyverszünet is megkötöttet; a sereg gyorsan visszatért lengyel földre. Ez alkalommal az akkori szokás szerint *Mátyás* szövetségeseit is fölemlítette, kik között a császár ellensége *Károly* burgundi fejedelem is megvolt nevezve.

Mátyás célja az ily hosszú időre kötött fegyverszünettel bizonyára az volt, hogy végre kelet felé fordulhasson. Szándékában megerősítették az 1475-ik évi események. *István* moldovai vajda január 17-én a törököknek egy nagy seregét verte meg. De egy másik török seregnek sikerült magyarhonba betörni, és a védtelen vidékeket feldulva február 7-én egész Váradig jutni és azt kirabolni. *Mátyás* e hírre elbagyta Boroszlót, és 1478-ik év Szt.-György napjára összehívta az országgyűlést Budára, hol a rendektől minden porta után ismét egy forintnyi adó szavaztatott meg, de kizárólag a török elleni hadviselésre. E felett a perzsa király valamint *István* moldovai fejedelem is önkényt szövetségeseeknek ajánlkoztak. *Mátyás* örömmel fogadta az ajánlatokat, Moldovát biztosította jó akaratával, végre készületeit nagy mérvben megkezdette, értesítvén a velencei követet, hogy seregét 60,000 főre emeli.

11-ik Mohamed Sultán értesülvén a készülődésről, fényes ígéreteket tett a fegyverszünet kinyerése végett, de *Mátyás* minden ígéretet visszautasított, és október 12-én utra kelt Pétervárad felé. *Mátyás* mindenekelőtt a törökök legnagyobb rablófőszékét Szabácsot tűzte ki célul, és 1476-ik év első napjaiban meg is kezdte az ostromot, körülzáratta a várat, és új ostromgépeket állított fel. Az őrség elszántsággal védelmezte a várat, végre kimerült és február 15-én megnyíltak a vár kapui. *Mátyás* elfoglalván a várat visszatért Budára.

Haza érkező nagy meglepetés várta. *Bekensloer* az ország primása, a király első tanácsosa hűtlenül elhagyta egyházát, állását és ellensége *Frigyes* császárhoz szegődött. *Mátyásnak* ellensége volt *Frigyes*, ki soha sem szünt meg ellene ármánykodni. *Bekensloer* is a császár elcsábított áldozataihoz tartozott,

ugylátszik, hogy módnélküli dicsvágya ragadta el, és *Frigyes* a pápai trón kilátásba hozatala által csábította el, mert épp ekkor egy coalitio létesült a császár, *XI. Lajos* és burgundi *Károly* között, mely a zsinát összehívását és új pápa választását célozta. *Mátyás* mindenkép ellenszegült a kitűzött szándéknak. Felajánlotta *IV. Sixtusnak* karját és szolgálatját. Mindenekelőtt *Mérész Károly* burgundi fejedelmet akarta a szövetségtől elvonni. Őszintén hozzá intézett levelében elmondotta *Frigyes* ármányait, és figyelmeztette a schweicczali háború veszélyére. Az események igazolták jóvendöléseit. Junius 22-én a murteni csata megsemmisítette a burgundi hatalmat.

A császár és a francia király ellen a pápa vezérlete alatt *Mátyás* egy ellen-coalition dolgozott, itt a főhelyet aragoniai *Ferdinand* nápolyi király volt hivatva elfoglalni, ki hatalmas összeköttetéssel bírt, ennek második leányát akarta most *Mátyás* nőül venni. *Mérész Károlyt* is beakarván ezen frigybe vonni, *Ferdinand* másod szülött fiának, burgundi *Károly* egyetlen leányát és örökösét *Máriát* szánta nőül, akit a császár fiának *Miksának* akart eljegyezni.

Mindez meghiusult, *Károly* fejedelem 1477-ik évben január 6-án nyílt csatában elesett, leányát pedig *Miksa* főherceg nyerte el, ellenben *Mátyás* házassága a nápolyi király leányával *Beatrix* hercegnővel létre jött.

Mátyásnak özvegysége tizenhárom évig tartott, minden igyekezete a körül levő dynastiák sarjaiból nőt nyerni meghiusult. *Ferdinand* már régebben felajánlotta leányát *Mátyásnak* ki azonban inkább akart politikai célokkal más házasságot kötni, csak mikor minden más reménye eltűnt, 1474-ben fordult a nápolyi királyi családhoz kellő komolysággal. *Ferdinand* király második leánya *Beatrix* kezét kérette meg. *Mátyás* 1474. év nyarán, az esztergami érsek és *Bánfy Miklós* követei által, a kedvező válasz *Mátyást* a boroszlói táborban találta. Október 30-án nagy öröm ünnep követte a jó hirt, melynek zaja egész az ellenséges táborig hatolt.

Ugyancsak Boroszlón fogadta *Mátyás*, a nápolyi király követét a nagy ajándékokkal, zajos farsangi ünnepélyek követék megérkezését. Május közepén a szerződés Nápolyban megkötöttet, jegyajándéku Ferdinand király 200,000 aranyat ajánlott, de a török hadjárat miatt az egybekelés a jövő évre halasztott. A páratlan fényvel megtartatni óhajtott menyegzőre *Mátyás* 1476-ik év május elején küldötte szét a meghívókat, egyszerűsmind egybeállította azon küldöttséget, mely *Beatrixot* új hazájába kísérendi, a kíséret 800 lovasból állott, közöttük Magyarország ugy Csehország és Szilézia főurai. *Pongrácz János* képviselte a királyt, szeptember elején érkeztek meg Nápolyban, azon hó 15-én tartatott meg a szertartás, a legelőkelőbb olasz főurak jelenlétében.

Beatrix tengeri útja kedvezőtlen volt, a háborgó tenger ideoda vetette a hajót, de még viszontagságosabb volt szárazföldi útja Stirián át, értesült török csapatok törtek be pusztítva mindenfelé, kirabolt, leégett falukon keresztül jutott a kíséret december első napjaiban a határra Pettáuba, hol *Mátyás* anyja özvegy *Hunyadiné* fogadta fia aráját, innen kísérte őt Székesfehérvárra, hol a legnagyobb fény és pompa között fogadta őt a király, körülvéve a fejedelmek és követeik által, ily fényes kíséretben vonultak a városba. A köszönő isteni tisztelet után harmadnapra december 12-én tartatott meg a koronázási ünnepély, a király Szt. István koronájával a fején jelent meg a szertartáson, hol *Beatrix* egy külön e célra készült koronával koronáztatott meg. Ezután következett a szokásos királyi ebéd, és utánna lovagjátékok látványossága mulattatta a királyi párt és vendégeit. December 15-én tartatott meg a legfényesebb pompával a bevonulás Budán a királyi lakba. A király, mint a királyné, fehér paripán ülve, a legpazarabb drága öltözetben, a kíséret után nyole aranyozott hatfogatu fehér lovas díszkocsi zárta be a menetet. Büszkén vezette *Mátyás* király a legrégebb ősi családok egyikéből származott királynéját, fényes királyi palotájába.

Beatrix ekkor mintegy 23 éves volt — ki az érett érzéki szépség csábjaival, egyesíté a jeles szellemi tehetség és a sokoldalú műveltség varázsát. A tudomány és művészet szeretete hagyományos volt családjában, azért *Mátyás* boldognak érezte magát ily nő oldalán, mert ő is uralkodásának gondjai és fáradalmi között sohasem felejtkezett el a tudomány és művészet szeretetéről és annak nagymérvű pártolásáról. A tudomány és az akkori irodalom minden rétegében otthonosan érezte magát, a világiakban, úgy mint a hittani tudományokban. Ismeretes vitatkozása a híres *Gatti* olasz theologussal azon kérdés felett: miért adott Krisztus elsőséget az őt megtagadó *Péternek* a szűzies és hűséges Szent *János* felett: mindenkit meglepett.

Ismeretes folytonos könyvek gyűjtése, mely a középkor egyik leghíresebb könyvtárának nőtte ki magát. Szerette *Mátyás* az építészet is, 1467-ik évben már a bolognai *Fieravanti Aristotelest* hónapokig foglalkoztatta, mint építész, 1473-ik évben keletkezett Budán az első nyomda az ő pártfogása alatt. Mindenki csodálta királyi palotájának berendezését, melynek gazdagsága és fénye mellett, izlését és meglepő szépségét mindenki magasztalta. A palotának fénypontja az étterem volt, melynek pompás disze felülmúlt minden addig látottat. Ezen palotában töltötte *Mátyás Beatrix-szel* egybekelésének első évét.

Mérvőzés a császárral 1477—1488.

Mátyás nőülése reá nézve nagy örömöknek lett kútfeje, nem úgy a császárnál és a lengyel királynál.

A szileziai kudarc után nem szűnt meg *Ulászló* király szövetségeseit Magyarország ellen uszítani. De a császár csak úgy ígérte meg őt segíteni, ha ő és atyja közreműködnek a császár fiát *Miksát* a magyar trónra emelni. *Kázmér* ezt elfogadni vonakodott, inkább lemondott saját igényéről. Pedig egy másik szövetséges is akadt, ki önként ajánlkozott, ez volt *II. Mahomed* török szultán, ki európai hódítását *Mátyás* által folyton fenyegetve látta. Maga nem tartotta tanácsosnak *Mátyás*

ellen fellépni, azért a lengyel királynak Mátyás elleni szövetséget ajánlott fel.

Kázmér becsületére mondhatni, nemcsak ellenállott, de kész volt a császártól elválni és a törökök ellen *Mátyással* szövetségre lépni, ha az *Ulászló* fiát cseh királynak elismeri és elismerését a pápánál kieszközli, hozzá összekötését a német lovagrenddel felbontja. *Mátyás* nem bízott *Kázmér* ígéreteibe, különben is 1477-ik év elején megjelentek *Mátyás* előtt a német lovagrend követei, kik a rend birtoka területének védnökségét *Mátyás*nak felajánlották. *Mátyás* elvállalván a védnökséget a szerződés megkötöttet, mire az újonnan választott nagymestere a rendnek, a hódolati esküt a lengyel királynak megtagadta.

A míg *Mátyás* a *Jagellok* ellenségeit pártfogásába vette, másfelől szövetségeseikkel érezte hatalmát. Ezek között első helyet foglalta el *Albrecht* brandenburgi örgróf, kivel *Mátyás* már előbb nemcsak szövetséget kötni óhajtott, de leányának kezét is megkérte, azonban az egész terv nem sikerült és az örgróf csak semlegességi ígéretet tett, de híven ragaszkodván a császárhoz, részese lett azon szövetségnek, mely *Kázmér* és *Ulászló* hozzájárultával *Mátyás* ellen kötöttet. *Mátyás* ismervén a fejedelmek közötti frigyek lazaságát 1476-ik évben új szövetségi kísérletet tett. *Albrecht* egyik leánya *Borbála* glogai hercegnő volt, a hercegség Csehország hűbéreihez tartozott, a herceg magtalan halála esetére, nejét tette örökösévé, holott az magvaszakadása esetére *Mátyást*, mint cseh királyt illette volna. Ezért *Mátyás* értesülvén a glogai herceg nagy betegségről, értesítette az országrendeit, hogy a herceg halála esetére az ő rendelkezését várják be. *Henrik* herceg halála bekövetkeztén, *Mátyás* felajánlotta *Albrecht*nek a hűbért, ha előtte eskü tételre megjelenend. De *Albrecht* szorosán ragaszkodott *Ulászló*hoz, nem akart *Mátyás*nak hűbéri esküt tenni, azért ajánlatát visszautasította és *Borbála* leányát eljegyezte *Ulászló*val. *Mátyás* e felett felháborodva a hercegséget *János* sagai

hercegnek adományozta és kész volt azt fegyverrel is támogatni, mi meg is történt; *Mátyás* serege az ellenséget egész Frankfurtig űzte. Ezen eljárás a császár egyik szövetségese ellen még feszültebbé tette a viszonyt *Mátyás* és a császár között, főleg mikor a császár *Ulászlónak* ígéretet tett, hogy őt Csehország királyának elismeri, minek következtében *Ulászló* 6000 fegyveressel a császár oltalmára Bécsbe vonult. *Mátyás* erről értesülvén 1477-ik évi január 12-én kibocsátotta hadizenő levelét, egyedül a császár ellen, és nem az összes német fejedelmek ellen.

De a háboru megkezdése előtt már a császárt nagy csapás érte, mert *Ulászló* nem lévén képes serege zsoldját fizetni, serege szétbomlott, úgy hogy csak pár száz emberrel vonulhatott vissza szégyentelve Prágába. *Mátyás* ez alatt Ausztriába hatolt, Hainburgot több várossal elfoglalta és serege pusztítva haladt előre. Ekkor a pápa és a többi fejedelem követei ismét közbe léptek, minek következtében a béke tárgyalások Kremsben augusztus elején megkezdődtek. A magyarok mindenképp előtt a sok sérelemért kárpótlást követeltek, ennek összege 754000 frtra rúgott. Egyébaránt *Mátyás* nem vette komolyan az alkudozást és mikor az összejövetel felbomlott, azonnal Bécs ostromához fogott, csakhamar egymásután hódította meg a Bécs körül fekvő kisebb erődívényeket, a várost pedig körülzárta.

Augusztus 25-én serege Matzleindorf felé vonult, honnan egész kő- és golyózápor hullott a külvárosokra; ez alatt *Mátyás* hadihajói egészen a város alá jutottak, és az összekötő hidat elfoglalták, úgy hogy a lakosság éhenhalásnak volt kitéve, körülzárva az őrség nem mozoghatott, *Mátyás* ellenben körülzárva a városok és várak hosszú sorát hódította meg. Ekkor a pápai követ vetette magát ujonnan közbe. *Mátyás Friggyest* már eléggé megalázva vélte és hajlandónak mutatkozott nemcsak békekötésre, de szövetkezésre is, mit fel is ajánlott a császárnak. Ennek első feltétele volt, hogy szakítson a Jagellókkal és vonja vissza az *Ulászlónak* adott csehországi felava-

fási okiratot; továbbá, hogy a császár tagadja meg a hűbéri megerősítést a kiskoru *Sforza* milánói fejedelemtől és a hercegséget a nápolyi király második fiára *Frigyes* hercegre ruházza, egyszersmind neki nőül adván *Kunigunda* leányát; ez által összeköttetést akarván elérni a Habsburg házzal; *Milano* egyszersmind támpontul szolgálhatott volna Velence irányában. Hogy a császárt ezen frigyre könnyebben reá bírja, a pénzkérdést majdnem elejtette. A császár engedett a kényszer helyzetnek, és az ajánlatokat és feltételeket színelg elfogadta. A december első napján aláírott szerződés szerint a császár *Ulászló* felavatási okiratát visszavonta és egy hasonlót *Mátyás* részére állított ki. *Mátyás* most mint cseh király hódolt a császárnak, kijelentvén egyszersmind Magyarország függetlenségét a német birodalomtól, mindazáltal mint cseh király felajánlotta a császárnak a lengyelek támadása esetében a segítséget. A támadás lengyel részről nem következett be, mert *Kázmér* békében maradt; *Mátyás* 1478-ik évi március folyamán *Kázmérrel* Brünben alkudozván, oly feltételek alatt, hogy *Mátyás Ulászlót* fiának fogadja és Cseh királynak elismeri. De Morvaországot, Sziléziát és Lausitzot négyszázezer forint erejéig zálogként megtartja, egy egyességi javaslat készült, azonban *Mátyás* a tervezetet nem akarta szentesíteni, minek folytán új egyesség jött létre, mely szerint *Mátyás* és *Ulászló* Csehországnak kezeik között létező területeit megtartják. A lengyel király a szerződésben egészen mellőzve volt. Nemsokára *Mátyás* az ermelandi püspök megtámadása miatt, haddal fenyegette *Kázmért*, végre mégis 1479-ik évi ápril 2-án a béke *Mátyás* és *Kázmér* király között enyhe feltételek között végkép megkötetett.

Alig, hogy *Mátyás* kibékült a Jagellókkal, most *Albrecht* brandenburgi fejedelemmel gyült meg baja, ki a glogau hercegséget 1478-ik évi július végén hadaival elárasztotta, *Mátyás János* herceg segélyére sereget küldött, egyszersmind követői által a német fejedelmeket és városokat *Albrecht* részére elvonni igyekezett, végre beleegyezett, hogy az őt Budán felkereső *Kris-*

tof később *Ottó* bajor herceg a szász herceggel *Albrecht* és *Mátyás* között közbelépjenek, *Albrecht* a glogauai kérdés elintézését a császárra akarta bízni, *Mátyás* azonban személyes összejövetelt kívánt, végül közös állapotás szerint az ügy az olmützi kongresszus alkalmával volt eldöntendő. Az összejövetel 1479-ik évi februárra volt kitűzve, de *Mátyás Beatrixel* csak azon évi júniusban érkezett Olmützbe, *Mátyás* bevonulása eddig alig ismert fényvel és pompával történt. A gyanakodó *Ulászló* szabadég alatt sátorban kívánta a tanácskozást, de mikor *Mátyás* őt kíséret és fegyvertelenül meglátogatta, bizalmasabb lett. Olmütz színhelye lett mindennemű multságoknak és lovagjátékoknak, *Mátyás* a piacon egy pazarfényű ebédlőt építtetett. A két fejedelem között ez alkalommal a legbarátságosabb viszony fejlődött. Mikor *Ulászló* július 30-án búcsút vett, *Mátyás* barátsága jeléül egész gazdag olmützi házi felszerelését *Ulászlónak* ajándékozta.

Mátyás hatalma és befolyása a császár megalázása után nemcsak némethonban a bajor, phalzi és a szász udvarnál, de Franciaországban, ugy a szentszéknél is csak növekedőben volt, Schweitz, Velence szinte szövetségesei voltak, csak *Albrecht* örgróf állott ellen. Végre ő is meghajolt és leánya nevében 50,000 frt kárpoztlásért lemondott a glogauai hercegségről.

Azonban hasztalan volt *Mátyásnak* mindannyi törekvése a császárral való valóságos kiegyezésre, nézve; minden kötés, minden szerződés csak írott malaszt maradt, a mélyebben lappangó ellentétes érdekek mindent meghiusítottak. A német-római császári hatalom sohasem szűnt meg törekedni, hogy Magyarországot hatalma körébe belevonhassa. Már habsburgi *Rudolf* császár feljogosítva érezte magát a magyar koronát *IV. Ulászló* halála után, *Albrechtnek* adományozni, és dacára a magyarok ellenzésének, *Albrecht* utódai folytonos igényt tartottak a magyar koronára. *Frigyes* császár szívós természete mindent megkísérlett célja elérésére, azért *Mátyást* őszintén támogatni soha sem érezte magát hajlandónak.

Mátyás mindent elkövetett a császár megnyerhetése tekin-

tetéből. 1478-ik év tavaszán *Miksa* hercegnek németalföld elfoglalására seregét ajánlotta fel, sőt a francia király elleni fellépést is kilátásba helyezte. A császár bizalmatlanul visszautasította minden ajánlatát és így ezen kiegyezési tervei is meghiusulván, *Mátyás* felmentette a császárt minden kötelezettségtől, csak a kikötött 100,000 frt kárpótlás lefizetését követelte. És most kénytelen volt *Mátyás* ismét irányt változtatni. Sógora *Frigyes* arragoniai herceg a francia hercegnővel a király leányával lépett házasságra, *Mátyás* pedig *XI. Lajos* királyal tárgyalásokat indított meg és a vitéz schweitzzi néppel szövetséget kötött 1479. évi március 26-án, hozzá, a hol csak lehetett lekötelezni igyekeztvén az egyes schweitzzi polgárokat is.

Mátyásnak nagyon is feszült viszonya a császárral hamar szakadásra vezetett. Ugyan is a császárhoz szökött *Bekensloer* szalzburgi érseknek neveztetett ki, a lemondásra birt *Rohv Bernát* volt érsek most 1478-ik év őszén *Mátyás* pártfogását vette igénybe. *Mátyás* fenyegető levelet írt a császárhoz, egyszerűen a szalzburgi érsekségnek, Stiriában levő várait oltalmába vette. Minthogy pedig a császár kárpótlás fejében még 50,000 frttal tartozott, zálogul a szerződés értelmében a radkersburgi várat elfoglalta. A császár ezt békeszegésnek véve, az ausztriai rendektől segítséget kért, kik nem hallgatván *Mátyás* békítő szavára, a császárnak segélyezését szavazták meg, mire *Mátyás* parancsára *Zeteni János* pusztítva tört be Ausztriába, *György* Bajor és a többi német fejedelem békítési követeket küldtek *Mátyás*hoz, egyszersmind 1480-ik év őszén a nem sikerülés esetére elhatározták 15,000 fegyverest bocsájtani a császár rendelkezésére. *Mátyás* a pápa unszolására fegyverszünetet kötött, de ennek tartama alatt *Bekensloer* betört Stiriába és onnan Magyarországra, hozzá 1481-ik évi júniusban a német birodalmi gyűlés megtagadta *Mátyás* követeinek a kért menedék levelet.

A háboru erre megújult, a császári sereg Mauerlingnél

vereséget szenvedett; St.-Pölten és Mautern is Mátyás hatalmába került; a császár pedig hasztalan sürgette a német fejedelmeket az ígért segélyért. Csak a szász herceg küldött 1481. évben egy gyenge csapatot, mely Merkenstein visszafoglalására küldetett.

A Pozsonyban idéző király csak vadászkiérőit küldötte a város oltalmára, kiknek közeledtére a szászok eltávoztak.

Mátyás békehajlandósága dacára, a császár alkudozást húzta halasztotta, végre *Mátyás* türelmét veszítve megüzente a háborút. Hainburgnál kezdette meg a hadjáratot, de itt *Zápolyai István* megveretett és *Mátyás* Pozsonyba visszavonult. A király nagykeszülődéssel folytatta az ostromot, végre a vár szeptember 30-án megnyitotta kapuit. *Mátyás* Hainburgból a körüllevő helyeket: Sant-Veitot, Badent, Enzersdorfot vívta meg, de ez évben Bécs megmenekült. A következő 1483. évben a háboru lanyhán tovább folyt. A nyár végén *IV. Sixtus* pápa legatusa lépett közbe, a császárnál hasztalan, azután *Mátyás*hoz fordult, ki kincseit, mint hadi felszerelését, mutatta meg a pápai legatusnak, ki azonban a béke érdekében minden reábeszélést és hízolgést felhasznál *Mátyás*nál, ki hajlandó is lett a békére, ha a császár a hátralékban levő 50,000 frtot lefizeti, és 10,000 lovaszt állít a törökök ellen. *Mátyás* hangos kacajjal fogadta a legatus *Frigyest* dicsérő szavait. A német fejedelmek összejövetele is meghiúsult, valamint a személyes összejövetel is, a legatus figyelmeztetése, hogy a császár macakosságát a fegyver hatalma nem képes megtörni, hatástalan maradt *Mátyásra*, a legatusnak pedig igaza volt; mert csakugyan *Frigyes* odahagyta kincseivel Bécsset és Tirolba menekült. *Mátyás* ekkor 1484-ik év elején hozzálátott Bécs megszállásához, egymásután foglalván el a körülfekvő helyeket, ápril 15-én hatalmába ejtette a Bécs felett uralkodó Kahlenberget; *Dávidházi* vezérének megveretése után, *Mátyás* személyesen vette át az ostrom vezetését, 1485-diki év első napjaiban Bécsset teljesen körülfogta. Január 29-én kezdődött meg a lö-

vetés. *Mátyás* kémjei utján megtudta a város szorongatott állapotját. A lakosság sürgette már az alkudozást, hasztalan biztatták a csüggedőket.

(Vége köv.)

A vármegye monografiája.

Bács vármegyének folyó évi október 6-án tartott közgyűlése alkalmával tárgyalás alá vétetett a vármegye monografiája megírása tárgyában 1890-ik évi 1096. k. gy. szám alatt kiküldött bizottság jelentése, melynek alapján elhatározta a vármegye közönsége, 142 szavazattal egyhangulag, hogy a monografia költségeinek fedezésére $\frac{1}{3}\%$ -nyi pótdót vett ki; egyuttal pedig egy 7 tagu monografiai bizottságot küldött ki, mely felügyelő és szerkesztő bizottságot alakítand, ellenőrzendi az összes munkálatokat, melyeknek a milleniumra készen kell lenniök. E bizottság tagjai Schmausz Endre, Karácson Gyula, Mihályi János, Czírfusz Ferenc, dr. Molnár István Lajos, dr. Boromisza Tibor és Szabó Péter.

A benyújtott tervezet szerint a monografiának III része lenne, és pedig: földrajz, történelem és a műveltség történelme a legrégebb időtől a jelenkorig. Minden rész ismét többrendű szakaszra osztatna fel, melyeknek megírása külön írókra és szakértőkre bízna.

Végre beterjesztette a bizottság a költségvetés tervezetét is, mely szerint az összes költségek 1000 példányban 70. ivre terjedő kiadásban 10,000 frtra rúgnának.

A költségek egyhangu megszavazása mindenesetre az összes jelenlevő bizottsági tagoknak, általában a tudomány, különösen pedig a történelem iránti élénk érzelmeit és szeretetét tanusítja, és mindenesetre méltánylást érdemel, de főleg elismerés és köszönet illeti a vármegye vezetőit, kik között e tekintetben a vármegye főispánját Sándor Bélát, ugy annak alispánját Schmausz Endrét, a kik tapintatos eljárásuk által oly sikerteljes eredményhez juttatták az egész monografiai ügyet.

Grosschmid Gábor.

BÁCS-BODROGH
VÁRMEGYEI

TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

GROSSCHMID GÁBOR
 TÁRSULATI TITKÁR.

VII. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ZOMBOR.
 NYOMTATOTT BITTERMANN NÁNDORNÁL
 1897.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat 1883-ban alakult azon célból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történet- és régiségkedvelő, aki ez iránti szándékát írásban egyik elnöknél vagy a titkárnál személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 3 forint tagdíjat fizet. A kötelezettség három évre szól. Aki ennek lefolytával a titkárnál nem jelenti be írásban kilépését, az további három évre marad e kötelezettség alatt.

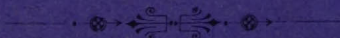
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, felolvasásra munkálatokat küldenek be. S e címen a tagdíjak befizetése alól felmenthetők.

Alapító tag egyszer mindenkorra legalább 50 forint alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagjai fel vannak jogosítva az őket megillető társulati címek használhatására.

A társulat elnöke Schmausz Endre vármegyei alispán Zomborban, al-elnöke Iványi István főgymn. tanár Szabadkán, titkára Grossechmid Gábor Zomborban, pénztárnoka Pozsonyi Béla Zomborban.

A társulat tagjai tisztelettel kéretnek, hogy folyó és mult évi tagdíjaikat **Pozsonyi Béla** társulati pénztáros úrhoz mielőbb beküldeni szíveskedjenek, hogy a következő füzetben nyugtáztathassanak.

A péterváradai apátság.

Irta: Érdújhelyi Menyhért.

(Folytatás.)

A kolostor tekintélyét leginkább megítélhetjük azon fontos megbízatásokból és diplomaciai kiküldésekéből, melyekkel annak apátjait mind az egyházi, mind a világi felsőbbség kitüntette. Ily előkelő szerep jutott János apátnak 1277-ben, midőn IV. László magyar király kényes politikai ügyek elintézése céljából Sziciliába küldötte. A Registri Angioini megőrizte azon okiratot, melyben I. Károly meghagyja embereinek, hogy János fráter szerzetesnek, az egykori bélakuti ciszterci rendű apátnak, mint a magyar király követének hazautazásra hajót adjanak.* Ugyanönnét megtudjuk, hogy Jánost ez alkalommal a sziciliai király is nagy fontosságú misszióval látta el: „János szerzetest, előbb bélakuti apátot . . . igen sok, a király és az ország érdekeit és méltóságát illető ügyekkel különösen megbizzuk.”** E diplomaciai misszió bizonyítéka azon tekintélynek, melynek a kitüntetett férfiú és a ciszterci rend örvendett. — Épp úgy élvezte a kolostor az egyházi felsőbbség kegyét és bizalmát. Kitűnik ez azon pápai levélből, melyben VI. Ince pápa 1357. aug. 7-én meghagyja a váradi püspöknek, valamint társainak a péterváradai monostor apátjának és az avignoni szt. Agrikola egyház dékánjának, hogy László kalocsai érsek peres ügyében eljárjanak s a pápai iratot az érsek megyéjében kihirdetvén, az egyház elidegenített jogait szerezzék vissza, a bitorlókat pedig, ha netalán ellenszegülnének, sujtsák egyházi büntetésekkel.***

* Magyar Történelmi emlékek. IV. oszt. I. köt. 53 l.

** „Cum religiosum virum Johannem quondam Abbatem Bellifonti dilectum . . . super quam pluribus negotiis contingentibus statum et honorem tam Regis, quam regni, specialiter destinemus.“ U. ott. 54 lap.

*** Innocentius episcopus etc. Venerabili fratri . . . Episcopo Varadiensi et dilectis filiis . . . Abbati Monasterii de Varadinopetri, colocensis diaecesis ac . . . Decano ecclesiae sancti Agricolae avignonensi salutem etc. . . Mandamus . . . quatenus faciant omnia et singula bona et jura . . . Archiepiscopo Colocensi, qui et pro tempore sine diminutione restituat, eisque in pace dimittat, detentores eorum, et dimittant ea libere, et super eisdem bonis dictis Archiepiscopum et ecclesiam pretextu alienationum huiusmodi quocumque modo

Nagyon jó hirneve lehetett a pétervárad kolostornak Rómában, hogy a pápa ily kényes ügyben annak apátját küldte ki. Hasonló kitüntetés érte a pétervárad apátot 1334. évben, midőn a pápa a titeli préposttal együtt segédkezéssel bizta meg a János szerémi prépostnak adott Kalocsa megyei javadalom konferálása ügyében.* Ily megbizatásról olvasunk a vatikáni magyar okiratárban, mely szerint IX. Bonifác pápa 1391-ben Benedicti Brictiusnak a kalocsai egyház prépostságát konferálván, ez ügyről a tudó püspököt, a pétervárad apátot és a háj-szt-lőrinci prépostot értesíti.** Habár ezen okiratban semmi különleges utasítást nem ad a pápa a fönnevezett egyházi férfiaknak s csak egyszerűen értesíti őket a javadalom adományozásáról, mindazáltal, mivel egyenesen ezekhez intézi levelét, ebből következik, hogy az értesítés a javadalomba való bevezetésre s a rendelet végrehajtására vonatkozik. — 1449-ben V. Miklós pápa a váci püspököt s a pétervárad és a kolozsmonostori apátokat megbizta, hogy az esztergomi egyháztartomány pap-ságától az esztergomi székesegyház restaurálásához szükséges kétezzer aranyat hajtják be.*** Ugyanezen pápa 1454-ben a váci püspököt, a pétervárad apátot, a pécsi és titeli egyházak prépostjait kiküldi Rafael kalocsai érsek peres ügyében.**** Az érsek ellen igen súlyos vádak emeltek, ezért a vizsgálat fölötté kényes természetű volt. A megbizottak tehát a legnagyobb mértékben bizalmi emberei voltak az egyház fejének. — Mind ezen ismételt magas kitüntetések nyilvánvaló jelei azon becsülésnek és tiszteletnek, melyben a ciszterci rend általában és különösen a pétervárad konvent, mely a hazai cisztercita kolostorok legelseihez tartozott, mindaddig állott, míg az eredeti állapotában, institucioi alapján megmaradt. Apátjai előkelő

ulterius non molestent. Contradictores auctoritate nostra per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Theiner. o. c. Tom. II. pag. 32.

* Theiner Tom. I. pag. 599.

** Monumenta Vaticana. Ser. I. Tom. III. pag. 148. Anno 1391. 23. Apr.

*** Theiner Tom. II. pag. 253. Anno 1449. 25. Apr.

**** Theiner Tom. II. pag. 268. Anno 1454. 19. Oct.

szerepet vittek egyházi és világi téren, a rend tagjai tudományosak, a kolostor vagyonos volt.

Pétervárad azon szerepet, melyet a középkorban játszott, kétségkívül az apátságnak köszöni. Mint kulturális középpont, előkelő hadászati pozíció és politikai fontosságú hely, ennek révén jutott hírnevéhez. 1237 előtt hiába kerestük nyomát e helynek; a magyarok bejövetele óta a jelzett időpontig pusztaság volt, melyen a földmivelő és pásztor népek lassu telepedése folytán apró falucsák keletkeztek. A szegény jobbágy türelmesen ballagott ekéje után, pázsitos legelőn andalogva barangolt nyájával a pásztor; a faivak egyszerű népe országos dolgokkal nem ügyes-bajoskodott. De egyszerre jelentős hely lett Petervárada, a mint a szépkuti monostor, megkezdte civilizatorius munkáját. Az ország előkelőségei ide zarándokoltak a tudós szerzetesek békés hajlékába. Most a nádort, majd a királyt várják el szent Bernárd fiai. Érdekes az 1295. évi királyvárás, midőn III. András itt járt Péterváradon. Ez alkalommal a király egy adománylevelet állított ki, melynek alján ez olvasható: Kelt Péterváradján.* Ez aláírás a mellett tanuskodik, hogy azon időben Pétervárad volt a vidék legfontosabb helye, mert a keltezés helyét nem említve, Péterváradot jelzi, mint a vidék legkiválóbb helyét, melynek közelében történt az aláírás. — Mátyás király, Mihály nádor, Miklós vajda, macsói bán, Frangepán István horvát bán stb. jelenlétében itt kötött szerződést 1463. évi szeptember 12-én a velencei köztársasággal.** Ez okiratból az is kitűnik, hogy Mátyásnak palotája volt Péterváradon; mert a szerződést „a fönséges és nagyméltóságú király udvarában irták alá.“ — Különben ekkor már Pétervárad ha-

* Fejér. Codex Diplom. Tom. VI. vol. I. pag. 345.

** Aláírva: „Actum in Sirmio in Varadino Petri in aula Serenissimi et excellentissimi Domini Regis praedieti, anno Domini 1463. die 12. Sept. praesentibus reverendissimis et dignissimis Dominis Michaelae Dignissimo Comite Palatino regni Hungariae, Nicolao Vajvoda, Bano Machoriensi, Comite Stephano de Frangepanibus, Bano Crootiae Pamano Comite Zagoriae, Bano Selavoniae, ac Maquifico Domino Emerico Zapoli regis Hesanriario diquissimo“. Timon, o. c. pag. 64.

dászati jelentősége a délről fenyegető veszély közeledte folytán nagyban növekedett. Mátyás azért tartózkodott itt sűrűn, mi okleveleiből kitűnik. Igy 1463. évi szeptember 28. levelet ír Péterváradról a pápának.* Itt kelt azon levele, melyben értesíti a pápát, hogy a török ellen hadat fog vezetni.** Itt tartották 1454. évi november 29-én gyűlésöket a fejedelmek és a hatalmasságok követei a török háboru ügyében.***

Még jelentősebb, mondjuk: országos történeti fontossággal bír Róbert Károlynak 1308. évi szeptember 1-én Péterváradon kelt oklevele, mely világot vet egy hazánk történetében még mindeddig nem tisztázott kérdésre. Az Árpádház férfiágának kihalta után, midőn az idegen uralkodók hatalmi aspirációival nemzetünk nagyjai a haza függetlenségeért ritka nemes önérettel szállottak szembe, Magyarország történetének ezen forduló pontján, a péterváradi apátság szolgált közvetítőül azon kérdés megoldásában, melynek gondviselészerű kimenetele annyi fényt árasztott e hazára. Értem: Róbert Károlynak királyvá választatását, ki fiával, Nagy Lajossal együtt, nagy vállalatokra vezérelte a nemzetet s megnyitván a kulturális fejlődés korszakát, a dicsőség nimbuszával övezte István koronáját és tiszteletet szerzett Európában a magyar névnek. Mint ismeretes, VIII. Bonifác pápa, a vaskezü diplomata, ez alkalommal királyt akart adni Magyarországnak. Félre nem ismerhető a pápának nemes intenciója, ki ismerve Károly ellenfeleinek képtelenségét, a fejedelmi tulajdonokkal bíró Károlyt óhajtotta látni szent István királyi székében. Ámde e törekvés nemzetünk jogaiba ütközött, hazánk politikai függetlenségét veszélyeztette s azért az ország színe-java a leghatározottabb oppozíciót fejtett ki ellene. S hogy az ellenállást, melyet a nemzet évek során által tanusított, nem követte jogfeladás, hanem az ország rendjeinek független elhatározásán alapuló választási aktus, ez onnét következtethető

* Monumenta Vaticana. Ser. I. Tom. VI. pag. 25.

** Monumenta Vaticana, ibidem. pag. 101.

*** Raguza és Magyarország összeköttetéseknek oklevéltára 566. lap.

leginkább, hogy Károly a válság idején nyolc éven át a péterváradon lakott, az ország határán tartózkodott, a nemzet előkelőségeivel személyesen érintkezett s velök megismerkedett. Midőn Károly átlépte az ország határát, a főurak nagyobb része tiltakozott ellene. Pártfelei jobbára Dalmáciában, Horvátországban és a Szerémségben voltak, hol már 1303-ban Magyarország királyának címezték.* S mielőtt az ország királyának törvényesen megválasztották volna, Zágrábban, Szlavóniában és a Szerémségben időzött, mit*** a jelzett helyeken kelt levelei tanusítanak. Különben, hogy közvetlenül a választás előtt Péterváradon lakott, ezt kétségtelenül tanusítja azon oklevele, melyet 1308. évi szeptember 1-én egy peres ügyben kiadott; az oklevél Péterváradon kelt 1308. évben szent Egyed napján,**** mint ez az aláírásból olvasható. Annyit már konstatálhatunk ezekből, hogy Károly megválasztatása előtt a társországokban lakott, s miután épp a válság napjaiban, midőn óráról-órára várta a választási mozgalomról érkező híreket, valószínű, hogy Pétervárad volt ideiglenes otthona. Ezek után tehát nincs okunk kételkedni Henthalernek, a lilienfeldi cisztercita apátság történetírójának, azon határozott állításában, hogy: „Róbert Károly, Magyarországnak kinevezett (!) de a rendek egyrésztől el nem fogadott királya, habár a szent koronával (?) régen felavattott, majdnem kilenc évig, midőn Cseh Vencel és Bajor Ottó voltak vetélytársai, ezen bélakuti ciszterci-rendű kolostorba időzött, sok bajt és kellemetlenséget tűrt, míg végre ellenei hatalmának bukása után 1308-ban az ország kormányzását diadalmasan elnyerte.“***** Tény tehát, hogy azon közel kilenc év

* Katona. Historia critica. VIII. Tom. I. pag. 58.

** Ibidem pag. 134.

*** Anjoukori okmánytár I. köt. 155. lap.

**** Carolus Robertus institutus (!) Rex Hungariae, sed a plurimis non receptus, tametsi diademate sacro (?) dudum inauguratus esset, novem propemodum annis, quibus acmulos Venceslaum Bohemum et Ottonem Bavarum ferre debuit, in hoc Cisterciensi Belae Fontis Coenobio degebat, sustinens aspera plurima et adversa: quousque decrescente adversariorum potentia Regnum potentialiter anno 1308. est adeptus.“ Cfr. Fuxhoffer-Cinár, o. e. Tom. II. pag. 78.

alatt, míg az ország rendei Károlyt királynak el nem ismerték, a péterváradi kolostorban volt állandó lakása; itt tartózkodott a magyar délvidék közelében, az ország határán, honnét érintkezett a főurakkal és előkészítette megválasztatását. A főrangnak, kiknek ez idő alatt alkalmuk volt Károly nemes jellemét, kormányra termettségét megismerni, lassankint pártjához szegődtek s ily módon mind általánosabb lett hazánk oszloposai közt azon meggyőződés, hogy a szörnyű zűrzavarból, mely az országban eláradt, csakis oly férfi képes kivezetni közügyeinket, ki kormányzási képességeivel és előkelő műveltségével imponálni tud minden téren, a milyennek ismerték a péterváradi kolostor lakóját, Róbert Károlyt. Gentilis diplomaciai simaságát szívesen elismerjük, de egyuttal védelmeznünk kell a nemzetnek Róbert Károly királylány választásában nyilvánuló szabad elhatározását, melyet a következtetlenség vádjától csak úgy menthetünk meg, ha elfogadjuk azon föltevést, hogy Károly nyolc évnél tovább itt lakott az ország határán, a szépkuti kolostorban, mely idő alatt híveket szerzett magának, kik fölismerve a nagy tehetségű ifjuban az ország zavaros közügyeinek rendezésére hivatott kormányzási erőt, őt, kit előbb elfogadni vonakodtak, Gentilis biboros ajánlatára királylány meg is választották. Ez ügyben tehát a péterváradi kolostor a nemzet válságos napjaiban kiválóan fontos közvetítő szerepet vitt.

A történet fürkészője előtt fölmerül a kérdés: miért szerepel az apátság oly okiratokban, melyek autenticitásához kétség nem fér, vegyest hol a kalocsai, hol a pécsi egyházmegye területén? E kérdésre azért vagyok kénytelen közbevetőleg reflektálni, mivel a fönnebb idézett okiratokban a két egyházmegye variál és így idézetem helyessége iránt támadhat kétség. Ez ingadozást azon bizonytalanságnak kell betudnunk, mely e korban a területi beosztások körül mindenütt észlelhető. Innét azon ellenmondó és téves állítások, melyeket a későbbi századokban irt földrajzi munkákban találunk. Timon, ki földrajzi kérdésekben elég jól ítél, a péterváradi apátságot a pécsi püs-

pökség területére helyezi.* Theinernél és a vatikáni oklevéltárban jobbjára a kalocsai egyházmegye területén szerepel, mindazáltal elvétele itt is a pécsi egyházmegyébe kerül. V. Miklós pápa 1454. évi oklevelében a pétervárad apátságát határozottan a pécsi egyházmegyében említi.** Egy fönnebb idézett levélben, melyben az esztergomi székesegyház restaurációja felől intézkedik, szintén a pécsi megyéről tesz említést.*** Némely adatokból nem állapítható meg, vajjon a pétervárad vagy pécsvárad apátságra vonatkoznak-e, mert egyszerűen várad apátságról történik említés a pécsi egyházmegyében; már pedig elvétele a pétervárad apátság is a pécsi egyházmegye területén szerepel, a várad monostor tehát jelenthet pétervárad és pécsvárad apátságot.**** E vizátság okát a kalocsai és pécsi egyházmegyék határainak bizonytalanságában kell keresnünk. Katona 1247. évről egy határpert említ, mely a két egyházmegye közt lefolyt.***** Pesty Frigyes szerint nem tudjuk, hogy a Szerémség mely részei tartoztak a pécsi püspökség és melyek a kalocsai érsekség alá.***** Nem csoda tehát, hogy e korban, midőn a két egyházmegye határai nem voltak egész pontossággal megállapítva, a pétervárad apátság majd a kalocsai, majd a pécsi egyházmegye területén említettik. Ebből azonban korántsem következik, hogy az apátság valaha nem tartozott volna a kalocsai érsek főhatósága alá, bizonyos, hogy minden időben ennek a területére volt beosztva, sőt az is történelmi tény, hogy nem volt az érsekség jurisdikciója alól kivéve. A fönnemlített variációkat tehát egyszerűen geográfiai

* O. e. pag. 61. „Abbatia vero Petrovaradiensis longo post tempore anno inquam 1203. fundata finibus provinciae Valcoviensis continebatur, atque adeo pertinebat ad jurisdictionem Quinqueecclesiensem.“

** Theiner o. e. Tom. II. pag. 268. Abbati monasterii Petro-Waradiensis Quinqueecclesiensis diocesis.

*** Thiener. o. e. Tom. II. pag. 253.

**** Theiner. Tom. I. pag. 148.

***** Katona. Hist. Metr. Eccl. Colocensis. Pars. I. pag. 294.

***** Eltűnt régi vármegyék. II. 168. lap.

tévedéseknek kell tartanunk, melyek onnét származtak, hogy a két egyházmegye területi beosztása idők folytán változásokat szenvedett s az örökös geográfiai zavar közepett egyes tévedések ezen fontos oklevelekbe is becsúsztak. Mindazáltal legrégebb okleveleinkben rendszerint a kalocsai egyházmegyében szerepel; a XV. században pedig oly világossá vált az illetékség, hogy az iránt kétség soha fönn nem forgott.

Az apátok közül következők neveit őrizték meg régi okirataink:

János 1277. előtt.

Bertrand 1279.

Vilmos 1291.

Egyed 1332.

Jodok 1351.

István 1385.

Körülbelül e század végeig kormányozták ciszterci rendű szerzetesek az apátságot; úgy látszik, István volt az utolsó szerzetes-apát; utánna ciszterciekkel többé nem találkozunk. A XIV. század végén már világi pap az apát; később a kalocsai érsekséggel lett a javadalom egyesítve.

A XV. században az egyházba betolakodott a politika s a politikával együtt becsúsztott visszaélések bénítólag hatottak a kolostori életre. Az idegen befolyások, melyek e korban az egyházi javadalom betöltésénél érvényesülni kezdetek, kiforgatták azok intézményét eredeti jellegéből, lazították a fegyelmet s az egyházi rendeltetésű javadalmakat kegyhajhászások céltáblájává tették. A péterváradai apátság gazdag jövedelmei szintén martalékul estek a politikai érdekeknek. Kegyelt emberek kapták a beneficiumot, a kolostor kormányzását pedig helyettesek végezték. Ludányi Tamás szerémi püspök volt az első, ki a szépkuti apátságot megkapta. Midőn pedig a szerémi püspökségről az egeri egyházmegye élére helyeztetett, IX. Bonifác pápa 1400. évi március 23-án kelt bullájában megengedte neki, hogy az apátságot, melynek javadalma it előbb élvezte, továbbra is megtarthassa,

miről egyuttal a konvent szerzeteseit is értesíti.* Ezzel végkép megszűnt az apátság, mint ilyen szerepelni. Hogy Ludányi után ki nyerte el a javadalmat, nem tudjuk, csak itt-ott merül fel egy-egy előkelő javadalmasának a neve, jobbjára peres ügyekben, midőn a beneficium elnyerése vagy elvétele ügyében viaskodtak a hatalmasak. 1483-ban már a kalocsai érsek-séghez volt forradva, mint ez Mátyás királynak IV. Sixtus pápához intézett leveléből kitűnik, melyben a király jókora túlzással azt állítja, hogy a péterváradi apátságot jóformán mindig a kalocsai érsek birták kezdettől fogva, és hogy az némileg kiegészítő részét képezi az érseki javadalomnak, holott láttuk, hogy 1385-ben még szerzetes volt a kolostor apátja. Annyi azonban bizonyos, hogy már régebb idő óta, valószínűleg Ludányi után azonnal a kalocsai érsek birták.** — E levélben, mely 1482-ben kelt, kéri Mátyás a pápát, hogy az apátságot a kalocsai érsekre ruházza és őt annak kormányzásával megbizni kegyeskedjék. Kérését azzal okolja meg a király, hogy a kalocsai érsek az ország déli vidékén, honvédelem céljából, fegyveres csapatot tartani köteles, és ez okból van szüksége az apátság jövedelmére.*** — Ezen hazafias uzust később törvény is szentesítette, t. i. az 1498. évi XX. törvénycikk elrendeli, hogy a péterváradi apát 200 lovast tartozik állítani a haza védelmére, ugyanannyit, mint a győri, veszprémi és a váci püspök; a szerémi püspök csak 50-et, ugyanannyit a nyitrai püspök, valamint a bácsi káptalan. Miből egyuttal a

* „Volentes tam dicto monasterio (beatae Mariae Virginis de Waradino Petri Cisterciensis ordinis Colocensis diocesis) de gubernatore ydoneo . . . quam tibi de alicuius subventionis auxilio, — providere, ipsum monasterium, sic vacans per te tenendum, regendum, possidendum . . . usque ad nostrum beneplacitum tibi tam in spiritualibus, quam temporalibus plenarie commendamus . . . ita quod de fructibus . . . ad mensam abbatialem pertinentibus libere et licite disponere valeas.“ — Monumenta Vaticana. Ser I. tom. IV. pag. 181.

** „Abbatiam Waradini petri, quam fere omnes archiepiscopi Colocenses tenebunt.“ — Monumenta Vaticana. Ser. I. tom. VI. pag. 199.

*** Ibidem, pag. 199. „Pro defensione regni in partibus illis inferioribus gentes tenere habet.“

vagyon arányára is következtelhetünk; a péterváradi apátság-
nak annyi jövedelme volt, mint akár a győri, veszprémi vagy
váci püspöknek, több mint a szerémi és nyitrai püspöknek,
vagy a bácsi káptalannak.*

Mátyás kérésének volt foganatja: a pápa 1483. évben a
péterváradi apátságot a kalocsai érseki javadalomhoz csatolta**
s így Mátyás kedvelt embere, Váradi Péter, jutott az apátság
birtokába. Az érsek nem sokáig élvezhette a kettős javadalmat,
mert csakhamar konfliktusba keveredett a királylyal s fogságba
került. E kollizio okát különféleképpen adják elő régi iróink.
Némelyek szerint a törökkel kötött fonák szerződés, melyet
Váradi, mint a király kancellárja szerkesztett és az ebből szár-
mazó hadi veszteségek lettek volna okai összezörrenésüknek,
melynek vége az érsek bebörtönöztetése volt.*** Sokkal való-
színűbb azonban a másik vélemény, hogy az érsek bátor fel-
lépése, melylyel a felsőbb körökben észlelt visszaéléseket
nyíltan és rettenthetetlenül ostorozta, sőt még a királynak is
oda mondogatta a keserű igazságot, sértette az udvart s ezt
ellenei felhasználva, rábirták a királyt, hogy az érseket háritsa
el környezetéből. Mátyás hajtott szavokra, az érseket tisztessé-
ges őrizet alá helyeztette, ki hat évig szenvedett nyelvének
élessége miatt.**** — Fogsága a péterváradi apátsági
javadalomra nézve is szerencsétlen kimenetelű volt, a
mennyiben annak ideje alatt az apátság Valentinián
biboros birtokába jutott.***** Mátyásnak 1490-ben történt
halála után az érsek hív barátja, Corvin János közvetítése foly-
tán, még azon évben kiszabadult a fogságból***** s azonnal a
péterváradi beneficium visszaszerzése után látott. Ez ügyben,
mely meglehetősen bonyolódott, hosszú levélváltás keletkezett,

* Katona. Hisz. Metr. Eecl. Coloc. Pars I. pag. 497.

** Ibidem pag. 461.

*** Katona. Hist. Critica. XVI. pag. 568.

**** Ibidem. 572.

***** Katona. Hist. Metr. Eecl. Coloc. Tom. I. pag. 473.

***** Századok 1883. évf. 730. lap.

mely azonban Péter ügyeinek sikerével végződött. Az érsek 1491. évi okt. 9-én levelet intézett Valentinián (más néven Borgia Roderik) biboroshoz, hogy az apátság birtokáról haladéktalan mondjon le s azt neki, mint jogszerű javadalmasának, adja vissza. Kijelenti egyuttal, hogy ő az apátságot nem kereste, nem is számított rá, hanem Mátyás király és IV. Sixtus pápa kegyeiből kapta meg, s a javadalom élvezetére a pápa sajátkezűleg irt levelével jogosította fel. Mind erre hitelt érdemlő tanúi vannak. Különben előbb javadalmait mindaddig élvezte, míg ellenségeinek ármánykodása folytán börtönbe nem került.*

Péternek a biborossal való pöre onnét származott, hogy Mátyás király, midőn reá megneheztelt, minden kánoni processzus nélkül, egyszerűen megfosztotta az apátságtól. Ez eljárás kétségkívül jogtalan volt, mert a mint az érsek a pápa és király közös beleegyezésével jutott az apáti javadalomba, úgy attól, mint törvényes beneficiumától, csakis birói uton, méltatlanságának bebizonyítása után, volt megfosztható. Következésképp, dacára a királyi intézkedésnek, továbbra is jogos javadalmasa maradt az apátságnak. — A király a fönnemlített Valentinián, helyesebben Borgia Roderik biborosnak, a pápa alkancellárjának, adományozta az apátságot, mit a pápa is jóváhagyott.** Igy, miután mind Péter, mind a biboros az illetékes faktorok, t. i. a pápa és király közbejöttével jutottak a beneficiumhoz, nagyon természetes, hogy jogát egyik is, másik is védelmezte. Pétert saját jogainak tudatán kívül, még a főpásztori kötelességérzet is sarkalta ez ügyben, mert a félig-meddig gazdátlan apátságot Ujlaky Lőrinc elfoglalta és annak javait bitorolta. Azért kellő tisztelettel értesíti a biborost, hogy ő nem haszonlesésből, hanem egyedül az igazság és szent

* Wagner. Petri de Warda Epistolae. Pag. 170. „Exstant vero testes digni fide, viri optimi et protati qui sciunt Abbatiam mihi illam non petenti, nec expectanti per Regiam Majestatem quondam seren. D. Mathiam libere pacificeque collatam et ad ejus literas Stmo D. nostro, beatae memoriae Sixto pontifici de manu sua proprie totaliter scriptas et directas ad me in eodem confirmatum.”

** Theiner o. c. Tom. II. pag. 336.

ügy iránt való lelkesedésből óhajtja a birtokkérdés megoldását s ez ügyben kész magát a pápai palota auditorai ítéletének alávetni.* Törekvésének sikerét biztosítandó, iparkodott magának befolyásos embereket is szerezni, kik a szentszéknél jogait védelmezték. Több biborosnak írt ez ügyben, kérve közbenjárásukat s előadva ügyének igazságát.** A pápához is levelet intézett, melyben kéri őt, hogy „szerezzen érvényt jogainak, melyeket elődétől, IV. Sixtustól, igazságos uton nyert.“*** Majd követeket küldött Rómába, kiknek megbizatusuk volt ki egyezni a biborossal, mi midőn nem vezetett óhajtott sikerre, a pápa az érseket 1491-ben Rómába idézte.**** E közben Péter, látva ügyekezeteinek sikertelenségét, Ulászló királyhoz fordult pártfogásért, ki a legőszintébb jóakarattal kelt védelmére.***** Kedvezőbb fordulatot vett az ügy, midőn Borgia Roderik biboros, a péterváradi apát, VIII. Ince halála után 1492-ben VI. Sándor névvel pápává választatott. A pápa ugyan megtartotta még néhány évig az apátság címét, végre azonban 1493-ban sikerült Péternek őt lemondásra bírni ötezer aranyforint felajánlásával, mit a pápa elfogadott,***** egyuttal elrendelte, hogy az apátság örök időkre a kalocsai érsekséggel egyesíttessék. Hogy mikor történt az egyesítés, ezt biztosan meg nem állapíthatjuk; annyi azonban bizonyos, hogy 1494. október hó 31. már bevégzett tény volt, mert Sándor pápa e napon kelt levelében „a bold. szűz Máriának péterváradi belakuti apátimonostoráról, mint a kalocsai érseki és bácsi püspöki javadalmakkal örök időre egyesítetttről“ szól s egyuttal elrendeli, hogy mindazokat, kik e javadalmakból valamit elidegenítettek, ha azt visszaadni vonakodnának, sujtsák kánoni büntetésekkel.*****

* Wagner o. e. pag. 170.

** Katona. Hist. Crit. XVII. 298. 305

*** Századok. 1883. évf. 737. l.

**** Katona. Ibidem. pag. 527.

***** Katona. Ibid. pag. 309.

***** Századok. 1883. évf. 746. l.

***** Theiner. o. e. Tom. II. pag. 544

Ugy látszik, a pápa 1493. év elején mondott le az apátságról, mert ekkor merült fel Ulászló királynak aggodalma a kegyuri jog iránt, mely ügyben a pápa a csanádi püspöknek és kiküldött társainak utasítást ad, hogy a király kegyuri jogait állapítsák és oltalmazzák meg.* — Végre tehát tisztázva lett e peres ügy. Mindazáltal Ulászló király nem akarta az apátságot örök időkre a kalocsai érsekséghez csatolni, hanem egyedül Péter személyére óhajtotta az adományozást kiterjeszteni.** Később azonban elállt e szándékától, mert az 1504. évi XXVII. törvénycikk elrendeli, hogy „a péterváradai apátság, vagy egyház, mely a királyi felség s a főpapok, bárók és az összes rendek akaratából tisztességes okokból már régóta a kalocsai érsekséghez van csatolva, — így megmaradjon.“*** Ezen határozat alá Frangepán György kalocsai érsek is alá van írva, következőleg az említett évben ő birta a péterváradai apátságot. Így maradt a bélakuti apátság a kalocsai érsekséggel egyesítve a mohácsi vészig, midőn szegény hazánkkal együtt Istennek ezen egyháza is a pogány martaléka lett. A péterváradai erősség veszedelmét s vele együtt a szépkuti apátság pusztulását külön cikkben fogom ismertetni.

A bácskai nemesség felkelése 1797-ben.

Írta: Dudás Gyula.

I.

A magyar nemesség multjában a legszebb vonás az, hogy vérevel áldozott hazájának. A honfoglalás óta, majdnem egészen a mohácsi vészig, az uralkodó iránti hűségen kívül csupán erre volt kötelezve s csupán ennek fejében élvezte kiváltságait. Hazai teteles törvényeink az első századokban e kötelezettséget nem

* Theiner. Tom. II. pag. 536. Anno 1493. 14. Jan.

** Katona. Hist. Critica XVIII. pag. 10.

*** Katona. Hist. Metr. Ecel. Coloc. I. pag. 509.

is érintik, olyannyira tudatában volt ennek minden magyar nemes, hogy az erre való figyelmeztetés vagy intés a törvény egyes cikkelyeiben felesleges lett volna. Még a király és nemesség közötti viszonyt szabályozó aranybulla sem intézkedik e tekintetben, a mi világos jele, hogy a nemesség mindenkor hűen teljesítette ebbeli kötelezettségét.

Az Árpád-házi királyok korában nem volt tehát szükség a nemességet a felkelésre törvény által is kötelezni, mert minden nemes csupán veleszületett kötelességének tartá fegyvert fogni, ha az ország s a király veszélyben forog. A vegyes háztól származott fejedelmek korában azonban, midőn az idegen származásu nemesség mindinkább felszaporodott, s midőn a gyakori trónváltások és pártviszályok következtében a király és a nemesség közötti viszony többé-kevésbé meglazult, lassankint szüksége merült fel annak, hogy a magyar nemesség felkelési joga és kötelezettsége törvényileg szabályoztassék. E tekintetben a kezdeményezés Zsigmond királyé, a ki az 1435. évi törvényeiben e tekintetben részletesen intézkedik.* Még részletesebben intézkednek e tekintetben a mohácsi vést követő időszakok törvényei, mint az 1545. évi V-ik, az 1556. évi XX-ik és XXI-ik, az 1597. évi II-ik, az 1609. évi 65-ik, az 1622. évi XXI., az 1659. évi VII-ik, az 1662. évi V., VII. és VIII-ik, az 1681. évi XLVI-ik cikkelyek, bár ezen időszakban a nemesi felkelés soha sem vétetett oly értelemben igénybe, mint az a mohácsi vész előtt történt. A mohácsi vést követő török hódoltság korszakában ugyanis a nemesség ereje sok tekintetben megtörött, főleg miután a török birta területeken a nemesség elpusztult, a többi részek nemessége pedig pártokra szakadt. Ily viszonyok között nem csoda, ha a Habsburgok korában, dacára folytonos küzdelmeknek, a nemesség egyetemes felkelésével sehol sem találkozunk s hogy e korszakban a birodalom és hazánk véderejének zömét a külföldről behozott vagy itthon fogadott zsoldos seregek képezték.

* 1435. évi I—VIII. t. c.

A XVII. században Zrinyi Miklós volt első az országban, ki belátta a magyar hadászat hiányait, „Ne bánts a magyart, vagy a török affium elleni orvosság“ című kis műve minden tartózkodás nélkül szót emel ellenük.

E századokban a hadászati viszonyoknak átalakulása a létszámában különben is megfogyott s pártokra szakadása által erejében megtört nemességet egészen háttérbe szorította, a mit nagyban előmozdított még az is, hogy XIV. Lajos kora óta az állandó hadseregek eszméje mindinkább nagyobb tért hódított. Hazánkban az állandó hadsereget már I. Mátyás király szervezte, de az általa alkotott „fekete“ sereg a nagy király halála után nyom nélkül elpusztult. A Habsburgok kora óta a zsoldosok képezték az állandó hadak egy típusát, de a francia cantinrendszerben szervezett állandó hadsereg csak a törökök kiűzése után létesülhetett. E tekintetben ugyanis III. Károly király intézkedett korszakalkotólag, midőn az ország karai és rendjei által megalkottatta az 1713. évi VIII. törvény-cikket. E törvény által az állandó sorkatonaság tartása kimondatott s elrendeltetett, hogy a francia cantin-rendszer, a provincialis hadfogadó kerületek megalakításával életbe léptetessék.

E fontos törvény létrejövetelétől kezdve, miután a nemzet az állandó hadsereg eltartására szükséges subsidiumokat is megajánlotta, a nemesség felkelési kötelezettsége önként háttérbe vonult, s ellehet mondani, hogy ettől fogva kiváltságai is nagyban meginogtak. A nehéz idők azonban, melyek a Mária Terézia királynő trónraléptével az osztrák örökösödési háborúk képében csakhamar beköszöntöttek, ismét előtérbe juttatták a nemesség régi kötelességének megvalósítását, s a történelem kénytelen elismerni, hogy az 1741. évi felkelés, mely a számtalan ellenség által fenyegetett trón megmentésével s a birodalmi belbéke teljes helyreállításával ért véget, egyike volt nemcsak a magyar nemesség legszebb szereplésének, hanem az alattvalói hűség, a fejedelem és trón iránt való ragaszkodás legékesebben szóló világhistóriai jelenségének is.

A mult században a nemesség felkelésének utolsó szabályozását, az 1741. évi XIII. törvényekben találjuk, mely végérvényes intézkedésnek tekinthető egészen azon időig, míg nem a rendi kiváltságok teljes eltörlésével a nemesség felkelési kötelezettsége is 1848-ban önként meg nem szűnt.

A magyar nemességnek, mint országos fegyveres haderőnek utolsó s nem dicstelen szereplése a mult század végére s a jelen század elejére, vagyis azon időszakba esik, midőn a francia forradalom és I. Napoleon újra veszélylyel fenyegették uralkodónkat, a birodalmat és hazánkat. A francia háborúk Ausztria és a francia köztársaság között I. Ferenc királynak 1792. évi ápril 20-iki hadüzenetével kezdődtek, melyek ettől fogva német és olasz földön változó szerencsével folytak mindaddig, míg nem 1796-ban az itáliai hadsereg vezérletével Bonaparte Napoleon bizatott meg, aki csakhamar minden vonalon győzelmesen harcolt a német s magyar seregek ellen, s Wurmser és Alvinczy tábornagyokat a felső-itáliai területekről kiszorítva, egész Lombardiát elfoglalta, Mantuát bevette s az ü. n. cisalpini köztársaságot megalakítván, a további előnyomulástól csupán az tartotta még vissza, hogy a rajnai francia hadtestek Moreau és Jourdan tábornokok alatt Károly főh. seregeivel szemben vereséget szenvedtek.

II.

A hazánkat fenyegető veszély közeledtének hírére I. Ferenc király 1796. évi nov. 6-ára Pozsonyba országgyűlést hirdetett, melyen 50000 ujonc, 10000 ló s az egész hadak élélmének megajánlása után az esetre, ha az ellenséget legyőzni és békére kényszeríteni nem lehetne, a nemesség felkelése kimondatott. Az országgyűlés dec. 10-én oszlott szét, miközben a háború olaszföldön szakadatlanul folyt. A birodalmi hadak vezérletét e részen most Károly főh. vette át, de mielőtt ez a megfogyott s elbátortalanodott hadak romjaiból s a mindenfelől bevenyében összedett ujoncokból egy erős sereget alkothatott

volna, Napoleon több győzelem után Gradiskát, Triesztet, utóbb Laibachot és Klagenfurtot is elfoglalta. De ámbár Bécs is remegni kezdett, egész bátorságban mindazáltal Napoleon sem volt győztes hadaival. Tirolban az osztrák sasnak kezdett szolgálni a szerencse; az olasz tartományok titkon felkelni készültek; a német tartományokban a nép tömegesen ragadt fegyvert; hazánkban pedig az ujoncok nagy gyorsasággal szedettek és küldettek a táborba, mely ennek következtében naponkint szaporodott. Napoleon látván, hogy hada veszélyben forog, a mindinkább erősödő ellenséges tömegektől körülvéttelve, márc. 31-én Károly főhercegnek békét ajánlott. Az alkudozások azután meg is kezdettek ugyan, hogy azonban a békét jobb feltételek alatt lehessen megkötni, vagy ha az nem sikerülne, az ellenségnek nagyobb haderőt vetni ellenében, Ferenc király, a magyar nemességet ápril 8-án fölkelésre szólította.

A felkelő nemesség vezérletével ősi szokás szerint az ország főkapitánya, a nádor, József főh. bizatott meg, egyuttal a dunáninneni kerület nemességének vezetésével, mint kerületi vezér gróf Pálffy Miklós tábornok, a dunántuli kerületében hg. Eszterházy Miklós, a tiszáninneni kerületében br. Mészáros János tábornok, a tiszántuli kerületében pedig br. Splényi Gábor tábornok és horvát bán bizatott meg, ki mellé öreg korára való tekintetből még gróf Pejacsevits Antal tábornok rendeltetett. Ezen kerületi vezérek feladata volt a vármegyei törvényhatóságokkal érintkezésbe lépve, a felkelést szervezni, mindenne! ellátni és azt hadban vezérelni vagy ez események változtával leszállítani. Ugyanezen országgyűlés intézkedett arról is, hogy a nemesi felkelő seregek az illető vármegyék zászlai alatt fognak kiállíttatni, jogában állván a vármegyéknek a felkelő nemességet csapatokra osztani és a csapatok számára az 1545. évi XX. t. c.-ben biztosított jog alapján megfelelő számú tiszteket választani.

Bács-Bodrogh vármegye az országgyűlés ezen határoza-

táról gróf Pálffy Károly kir. kancellárnak 1797. ápril 11-én kelt átirata folytán értesült,* amelylyel egyidejűleg érkezett a királyi rendelet is, a melyben I. Ferenc király a vármegyéket az általános készülődésre és a kerületi tábornokokkal való érintkezésre hívja fel.** A kerületi tábornok gróf Pálffy Miklós azonban már ápril 13-án kelt levelével tudatta a vármegyével, hogy ő felsége utasítása folytán székhelyét Pozsonyban elfoglalta s kérte a vármegyét, hogy az ezen ügyben tartandó közgyűlés határnapjáról őt értesitse, szándéka lévén, ha az ügyek úgy kívánják, arra személyesen is megjelenni. A vármegye karai és rendjei ezek folytán ápril 19-ére Zomborba közgyűlést hirdettek, mely Ürményi József főispán elnöklete alatt nyílt meg. A vármegyei karok és rendek előtt először is a királyi resolutio s aztán Pálffy tábornok levele olvastatott fel, melynek tudomásul vétele után a következő lelkes határozat hozatott:

„Midőn az erejében elbizott és némely győzelmektől fel-fuvalkodott ellenségnek az ország széleihez való közelítése a hazát veszedelembe teszi, erre való nézve ezen vármegyének minden Statusai és Rendei, mint elhunyt őseik dicső példájuk hív követői, a megyebeli minden renden való karok a törvény szerint való generalis Insurrectiójához és a haza, a fejedelemség és a constitutiónak védelme végett a Mars mezejére való kikelésre buzgó készségüket nyilvánvalóképen azonnal kijelentték és tüstént a méltóságos főispán urnak ő excellentiájának elnöklete alatt egy számos deputációt a végre rendeltek, hogy az insurgens karok miképen leendő hozzájárulásokat meghatározza, ehez pedig a következők kinevezettek, ugymint: Odry András ord. és borsodi Latinovics Tádé subs. vice-ispánok, ürményi Ürményi Mihály kir. tanácsos és Caalis administrator, varbói Kruspér Antal kir. tanácsos, a papirend részéről Szlatkovics Máté zombori plébános és táblabíró, borsódi

* Eredetije Bács-Bodrogh m. levéltárasan.

** Másolata ugyanott.

Latinovics József és bajsai Vojnics Salamon táblabírák, Márffy Leopold főnótárius, Piukovics Simon g. perceptor, bajsai Vojnics Sebestyén, Szalay Péter, Polyák József és borsódi Latinovics József főszolgabírák, B. Bernyakovics Antal, Cseh Antal és Zákó Demeter a megyebeli földesuradalmak és kir. városok ugymint a tiszabeli Districtusok küldöttei. Ezen deputáció a reájuk bízott munkát elvégezvén, az a megyebeli karoknak és nemcsak a járásbeli szolgabírák által azonnal tudokra adatni fog a végett, hogy kiki magát ahoz alkalmaztatni tudhassa. Hogy pedig az Insurrectionnak teljes módja és mivoltja illendőképén organizáltathasson, tetszett a Statusok és Rendeknek a közelítő május hónapnak 3-ik napjára ismét grális gyülekezetet rendelni, melyben az Insurrectionra nézve szükséges egyéb rendelkezések megtételni fognak, mindezekről a felséges kir. hg. Nádorispány ur és Pálffy Miklós districtualis generális őnagysága azonnal tudósíttatni és az utóbbi a jövő gyűlésre inváltatni fog.*

Ezen hazafias határozatok meghozatala után a közgyűlés a folyó ügyeket is letárgyalván, csakhamar eloszlott, s ezután nyomban ápr. 21-én az insurrectionális bizottság kezdte meg munkásságát. A bizottság munkálatai alapjául gr. Pálffy Miklós tábornok utasításait és azon végzéseket vette alapul, miket ugyancsak a nevezett tábornok közlése szerint Pozsony vármegye e tekintetben hozott.** E munkálat mint azt a rendek elhatározták, az 1797. évi május 3-án tartott közgyűlésben terjesztettek elő, mely közgyűlés szintén Zomborban Ürményi főispán elnökelete alatt nyílt meg. A bizottság 25 pontba foglalta össze munkálatai eredményét, mely a következő:

1. Összeíratott a személyes felkelésre képes nemesség, mely számra nézve 121-nek találtatott.
2. A földes urakra nézve javasolja a bizottság, hogy azok

* Prothocollum J. Cottus Bachientis de anno 1797. Bács-Bodrogh vármegye lotr.

** Gr. Pálffy M. levelei, ápr. 21. és 27-ről. U. o.

minden nádori porta után teljes felszereléssel és élelmezéssel egy-egy lovast állítanak.

3. A három szab. kir. város, Szabadka, Zombor és Ujvidék a maga nevében egy-egy személyes fölkelőt s azon kívül ugy mint az uradalmak, minden nádori porta után egy-egy lovast állítson.

4. A lelkészek törvényeink szerint ugyan felkelésre nincsenek kötelezve, de a vármegye reményli, hogy hazafias áldozatot ez alkalommal is hoznak. Ép azért javasoltatik, hogy a kath. plébániák egyetemenlegesen 12 lovast állítsanak ki, s azonkívül a kalocsai érsek felkérendő, hogy Ross István zentai plébánosnak engedje meg, hogy a felkelő sereg tábori lelkésze lehessen.

5. A gör. kel. és protestans lelkészségek az előző pontot vegyék irányadóul.

6. A privilegiális és contractuális vármegyei községek minden 80 sessio föld után állítsanak egy-egy lovast.

7. A vármegye lakosai közül, a ki erre képes, bár kötelezve nincs, önként csatlakozhatik a sereghez.

8. A vármegye hatósága annak idején intézkedjék az iránt, hogy a hadban kitünt felkelők a trón részéről érdemük szerint jutalmaztassanak.

9. A felkelő sereg egyenruhája kék nadrág, mellény, attila és mentéből álljon, ez utóbbi fekete báránybőr prémmel, esizma és fehér-kék zsinórral, rózsával és vitézkötéssel ellátott csákó egészítse ezt ki. A fegyverzetet kard, egy pisztoly tarsolylyal és csákány képezze.

10. A hadi felszereléshez sátrak, élelem és podgyász szállító kocsik, gyógy- és kórtári szerek, nemkülönben a trombitások, felügyelők és kovácsokra van szükség, ezek költségeire tábori hadi pénztár állítandó.

11. Ezen költségek fedezésére adjon a kalocsai érsek tizedjövedelméből és a szab. kir. városok az ő jövedelmökből

100 frt után 2 frtot, s járuljanak ehhez a személyesen fel nem kelő tisztviselők és kereskedők annyival, a mennyivel az országgyűlési subsidiumokhoz szoktak, a birtek nélküli nemesek és a kik egy lovast állítanak, e fizetés alól felmentendők.

12. A mennyiben a vármegye közönsége a hadat sátrakkal, szekerekkel, tábori ágyakkal stb. ellátni képes nem lenne, ez iránt a kerületi biztossággal kell érintkezésbe lépni.

13. Az orvosok, ápolók, gyógyszerek tekintetében a megyei főorvos e közgyűlésen javaslatot tesz.

14. A sereg vezérlete és vezetése ügyében javasoltatik, hogy a főkapitányi állásra alkalmas katonai képzettségű egyént a vármegye kormánya a nádortól kérjen, a többi tisztek pedig a közgyűlés által lesznek választandók.

15. Az élelmi szerek árszabályára nézve az előző közgyűlés végzése legyen irányadó.

16. A seregnek tovaköltözése szempontjából a járási szolgabírák utasítandók, hogy az utak és átkelési eszközök jókarban legyenek, kellő mennyiségű liszt, zab, szalma és széna készenlétben tartassék, nevezetesen a vármegyében 37180 dicát véve alapul, minden dica után $\frac{3}{8}$ -ad mérő zab és ugyanannyi kukorica vagy liszt legyen készenlétben, a mi kitesz 13942 mérő zabot és kukoricát, ezenkívül minden dica után 3 adag széna és 3 adag szalma gyűjtendő össze. Javasoltatik egyuttal, hogy a vármegye közpénztára terhére vétessék néhány ezer mérő zab, hogy ha hiány mutatkoznék, azt abból pótolni lehessen.

17. A vármegyei szállásoló helyek, valamint a nyilvános kaszárnyák, a mennyiben szükséges, kijavíttassanak és kitisztogattassanak.

18. A szolgabíróságok útján meghirdetendő, hogy a mézszárszékekben jó husok, a kocsmákban jó italok méressenek ki.

19. Meghirdetendő továbbá az is, hogy a kereskedők üzleteikben áruszereket kellő mennyiségben tartsanak készenlétben.

20. Végre meghirdetendő, hogy a lakosság, ha annak ideje elkövetkezik, kellő mennyiségű zsupszalmát gyűjtsön össze.

21. Tűzifa Bácsban és Zomborban nagy mennyiségben legyen.

22. Az országutak, hidak és töltések, amennyiben kívánatos, javítandók és folyton jó karban tartandók.

23. A nyilvános átkelő helyeken kellő számú révészek a hajótulajdonosok által állítandók.

24. A községekben a szolgabírák intézkedjenek, hogy mindenütt elegendő szállításra alkalmas jármű legyen.

25. A felkelő sereg 3 csapata közül gyakorló hely gyanánt az I-ső részére Szabadka, a II-ik részére Baja, a III-ik részére Zombor jelöltetik ki, az összpontosítás helye pedig Szabadka.*

Az insurrecciónális bizottság ezen javaslata felolvasás után egész terjedelmében változatlanul elfogadtatván, bemutatta a bizottság a személyes felkelésre köteles 121 nemes egyénnek s a nádori porták arányában kiállítandó lovasok lajstromát. E szerint a vármegye nemessége sorából a következő nemes felkelőkkel találkozunk:

Földesurak: Gr. Hadik Károly, gr. Hadik János, gr. Hadik András, Kolonics László kalocsai érsek, Latinovics János kir. tanácsos, id. Latinovics József törv. ülnök, ifj. Latinovics József törv. ülnök, özv. Latinovics Lőrincné, Latinovics Thádé II-od alispán, Latinovics József szolgabíró, Latinovics Miklós törv. ülnök, Latinovics Péter, Latinovics Tamás, özv. Latinovics Bertalanné, Latinovics Péter.

Kulpin községből: Sztratimirovits István gör. kel. érsek, Sztratimirovits János, br. Bernyákovics Antal, Odry András alispán, Sztratimirovits Dániel.

Novoszelő községből: Cseh Antal.

Bajsáról: Vojnics Lukács, Vojnics Salamon, Vojnics Simon, Vojnics Illés, Vojnics Mátyás, Vojnics András, Vojnics Sándor, Vojnics Mihály, Zákó Döme.

Roglaticáról: Pilaszánovits György, Pilaszánovits István, Pilaszánovits Fülöp, Kászonyi Ferenc, Császár Nándor.

* Prothocoll. J. Cottus Bach. 1797. U. o.

Szireghről : Joanovics János bácsi püspök.

Rasztináról : Rédl Ferenc udv. tanácsos, Csejtey Antal örökösei, Csejtey Imre örökösei, Csejtey Pál örökösei.

Matheovicsról : Piukovics Fülöp, Piukovics Hieronym, Piukovics Antal, Piukovics József, Piukovics Károly, Piukovics György, Piukovics Damian.

Martonosról : Eremity Márton.

Kanizsáról : Nintyevity János, Csanády János.

Zentáról : Baderlicza György, Branovaesky Mihály, Thé-sity György,

Adáról : Dudvarszky Péter.

Moholyról : Karakasevity István.

Földvállról : Vojnovics Antal.

Szt.-Tamásról : Radisics Simon, Nikolics Simon.

Kun-Bajáról : Antunovics Jakab, Antunovics Ádám, Szucsits Illés, Gugánovits Pál.

Birtok nélküli nemesek : Mészáros János, Adamovits Antal, Kardos György, Csernyánszky József, Zsámbokréthy Sándor, Volarich János, Stverteczky Károly.

Nemesmiliticsi birtoktalan nemesek 12-en. Különböző község-beli nemesek 8-an. Markovics Albert, Hatos József, Kiss József, Polyák Péter, Paracetics Miklós, Stverteczky Mihály, Stverteczky Ferenc, Stverteczky Döme, Sztaniszavlyevits Döme, Mirszavlyevits Száva, Divan Koszta, Verzár György, Rudics Mátyás, Vojnics Imre, Peresity Damian, Vukovics Hieronym.

Szabadkai birtoktalan nemesek 2-tő. Szucsich János, Markovics Mátyás, Jovánszky Simon, Kalapáti Mihály, Csokics Jakab, Ürményi Mihály kam. adminisztrator, Márffy Lipót főjegyző, Kruspér Antal kir. tanácsos, Gombos Ferenc, Gombos Ignác, Kovács György.

Szab. kir. városok : Szabadka, Zombor, Ujvidék.* (Összesen 121.)

A nádori porták szerint kiállítandó felkelő lovasság a követ-

* Proth. I. C. Bach. 1797. U. o.

kezőleg osztatott fel:* Zombori kincstári uradalom 63. Bajai 9. Futtaki 6. Bácsi $3\frac{1}{3}$. Bajsai $\frac{1}{9}$. Kulpini $\frac{1}{10}$. Novoszelói $1\frac{1}{2}$. Madarasi $1\frac{1}{2}$. Tiszai kor. kerülete $27\frac{1}{8}$. Szabadkai 16. Zombori 13. Ujvidéki uradalom 10. Összesen 151, vagyis a személyes felkelőket s a porták után adandó felkelőket összevéve, a nemesi had 272 emberből állt, melyhez a községek lovasai az önkéntesek és az egyházi jutalék is járult. A közgyűlés folyamán a fentebbi lajstromok bemutatása s elfogadása után tárgyalás alá vétetett a kalocsai érsek amaz átíratja, melyben a róm. kath. plébániák után a felkelő nemességhez összesen 7 lovast megajánl. A bizottság, mint a fentebb ismertetett javaslat 4. pontja mutatja, a kath. lelkészségek részéről 12 lovast kívánt s e javaslathoz a közgyűlés az érsek propositiója dacára hozzájárult, kimondván, hogy ennek jóváhagyását egyrészt a plébánosok dús javadalma, másrészt a haza veszedelmének nagyságára való tekintettel az érsektől bizvást várja. A lelkészségek által kiállítandó lovasok repartitioja nyomban meg is történt a következőleg:**

2 lovast állítanak: Ranics István bajai plébános, Klinovszky Mátyás baracskai plébános, Horváth Mihály monostori plébános, Potegics József béreghi plébános, Blovszky András csataaljai plébános, Farkas János dautovai plébános, Lédl Jakab gákovai plébános, Szentivánszky Miksa garai plébános, Pauli György kolluthi plébános, Diviakovics Mihály krusevlyai plébános, Piu-kovics János szántovai plébános, Németh János vaskuti plébános.

3 lovast állítanak: Prukker Ádám apatini plébános, Ujvári Dávid bezdáni plébános, Vögelin Ferenc bresztováci plébános, Olasz József kupuszinaí plébános, Mihajlevits Pál monostorszeghi plébános, Tonhaizer József filipovai plébános, Miller Ferenc priglevic szt.-iváni plébános, Vilov István szóntai plébános, Rósa János veprováci plébános, Szlatkovics Máté zombori plébános, Némethy János doroszlói plébános.

* Eredetije Bács-Bodrogh vármegye letr.

** Eredetije Bács-Bodrogh vármegye letr.

2 lovast állítanak: Gatlevics Ferenc bácsi plébános, Chalupkai Ferenc bácsujfalusi plébános, Mihajlevits Fülöp bogyáni plébános, Pinka Mihály bogojevai plébános, Valter Szilveszter hódcsági plébános, Szucsics Pál karavukovai plébános, Korzsinnek József novoszelói plébános, Filkó József parabutyi plébános, Zsuffa Mátyás plávnai plébános, Martinovics György rácmiliticsi plébános.

2 lovast állítanak: Kuluncsics György almási plébános, Csabicsovszky György bikityi plébános, Petrovics András borsódi plébános, Bosnyák József csávolyi plébános, Lovass Imre jankováci plébános, Körmendy István madarasi plébános, Lukits János szabadkai plébános, Szlukorényi Márton mélykúti plébános, Darázs Antal felső-szt-iváni plébános, Kiss György tataházai plébános.

1 lovast állítanak: Kasztner József bukini plébános, Vojnits Béla futtaki plébános, Vieland Mihály gajdobrai plébános, Thexegut Vencel ujvidéki plébános, Gáll Elzeár ó-kéri plébános, Saffár József temerini plébános, Agermann János titeli plébános, Theung Gáspár palánkai plébános.

1 lovast állítanak: Czervusz János topolyai plébános, Millen János bajmoki plébános, Bartalovics Urbán bajsai plébános, Stajer János csantavéri plébános, Torner Ferenc esonoplyai plébános, Tirianszky Imre hegyesi plébános, Grumbér János kernyajai plébános, Nagy Antal kulai plébános, Bosnyák György nemes-militicsi plébános, Rozsits Frigyes sztanisicsi plébános, Fudács János szivaci plébános.

1 lovast állítanak: Kovács János ó-kanizsai plébános, Szudrics János adai plébános, Csaby Mihály ó-becsei plébános, Szalay Miklós martonosi plébános, Kondray Ferenc petrovoszellői plébános, Rozs István zentai plébános, Csupor Mihály szenttamási plébános.

Ezen repartitio megtörténte után ugyanezen gyűlés feladata volt még a felkelő nemesség tisztikarának megválasztása, a mi a tisztai állásokra önként jelentkező vármegyei nemes urak sorai-

ból történt. Előbb azonban megállapodás jött létre, hogy a felkelő nemesség *három* cohorsra vagyis csapatra osztható s e három csapat mindegyikében 1 kapitányi, 1 főhadnagyi, 1 alhadnagyi és mindhárom csapat számára közösen egy zászló-tartói tiszti állás legyen. A nyomban megejtett választás eredményeként a következők nyertek tiszti állást:

Az I-ső csapatnál: kapitány Vojnics Salamon, főhadnagy Piukovics Benedek, alhadnagy Szucsich Boldizsár, zászló-tartó Latinovics Albert.

A II-ik csapatnál: kapitány Köröskényi Mihály, főhadnagy Sztratimirovits János, alhadnagy Danes Márton.

A III-ik csapatnál: kapitány Vojnics József, főhadnagy Rudics Antal, alhadnagy Antunovics István.

E választások után előterjesztett a vármegyei zsidóság ajánlata, mely szerint a nemesség iránt való tisztelete jeléül az insurrectió költségeire a meddig a háború tart, évenként 400 frt segélylyel járul s ebből az összeg felét azonnal lefizetni. A közgyűlés oly megjegyzéssel vevé tudomásul a vármegyei zsidóság ezen hazafias ajánlatát, hogy ezen tette által a nemességet maga iránt nagyon lekötelezte.

Végül a közgyűlés az iránt intézkedett, hogy a felkelés körül teljesítendő sürgős teendők végzésére egy állandó bizottságot küldött ki. E bizottság tagjai lettek: Odry András alispán, Márffy Lipót főjegyző, Kruspér Antal kir. tanácsos, Latinovics Miklós, Kászonyi Ferenc, Rudics Márton, Gombos Ferenc táblabírák, egy főszolgabíró és egy esküdt.*

Az 1797. évi május 3-án tartott közgyűlés eloszlása után a kiküldött állandó bizottság azonnal megkezdte működését. Első ülését már máj. 4-én tartotta Odry alispán elnöklete alatt, melyre a tiszai koronai kerület részéről Köröskényi Mihály districtusi kapitány, a kir. kamara részéről pedig Ürményi Mihály kamarai administrator és Mészáros János tábori biztos is megjelent. A bizottság először is a vármegyei privilegiális

* Proth. J. Cottus Bach, 1797. M. o.

és contractuális községek által minden 80 szesszió föld után kiállítandó felkelők szétosztásának ügyét vette tárgyalás alá s erre nézve azon megállapodás történt, hogy a vármegye 4 járása közül *a felső járás 45, a közép járás 50, az alsó járás 45, a tiszai járás 20*, végre a *tiszai koronai kerület 36* lovast állít teljes felszereléssel, a mi összesen 196 főnyi seregrészt tett ki.

A tiszai koronai districtus jelen volt képviselője a kerületre történt kivetés ügyében ez ülés folyamán kérdést emelt az iránt, vajjon az itt rá kivetett 36 lovas költségeit maga a kerület vagy a kerület földesura a kir. kamara, avagy mindketten közösen viseljék-e? Megjegyezte egyuttal, hogy mivel a kir. kamara a kerületi földektől urasági jövedelmet húz, azt véli, hogy ezen insurrectionális költségeket is ő tartozik fedezni. Mire a szintén jelenlevő kamarai administrator, Ürményi, kijelentvén, hogy a koronai kerület királyi privilegiumánál fogva az insurrectio költségeinek viseletére kötelezve van, ennél fogva a bizottság kimondta, hogy e kötelesség a kerületet terheli.

Elhatározta a bizottság az ülés folyamán, hogy a járási szolgabírák utasíttassanak a felkelők összeírására, a lovak és egyéb szükségletek összeszerzésére akként, hogy a felkelő katonaság május 15-ére már rendben, s ekként az összpontosításra s a felettök tartandó szemlére készen legyen.

(Folyt. köv.)

Hunyadi Mátyás király.

Fraknoi Vilmostól.

Történelmi ismertetés.

Ismerteti: Grosschmid Gábor.

III. Folytatás.

Az európai politika kezdete 1464—1471.

A feladás iránt a tárgyalást végre megkezdették és abban állapodtak meg, hogy a mennyiben junius első napjáig felmentő sereg nem érkezik, a város megadja magát, de az őrség elvo-

mulhat. A kitűzött napon *Mátyás* 8000 főnyi seregével 5 nappal később *Beatrix* királyné is bevonult a Habsburgok székvárosába, és az István templomban tartott Tedeum után, a főhercegi várkastélyba megszálltak.

Mátyás hódítási jogcimen foglalta el Ausztriát, felvette az osztrák hercegi címet és minden fenségi jogot gyakorolt; *Dóczi Orbánt* nevezte ki bécsi püspöknek, *Mátyás* eleinte csak boszszura gondolt, de később a kedvező szerencse folytán a meghódított Ausztriát Magyarország részére megtartani szándékozott, hogy így könnyebben nyerhesse el a császárságot, melynek hatalmát azután céljaira felhasználhatni vélte.

Mátyás álmadozásait csakhamar megzavarta a valóság. A császárt nem törte meg szerencsétlensége. Némethonba vonult és a fejedelmeknél nemcsak segítséget kért, de egyszersmind fia *Mikszának* római királylányvá választásán is dolgozott.

Az 1486-ik év elején Frankfurthban tartott birodalmi gyűlés *Mátyás* ellen 34000 emberből álló sereg kiállítását határozta el és február 16-án *Mikszát* római királynak választatta.

Mátyás a kedvezőtlen hirre nem csüggett el. Minthogy *Ulászlót*, mint cseh királyt és választó fejedelmet nem hívták meg a birodalmi gyűlésre, általa óvás tétetett a választás ellen. Hogy *Ulászlót* maga részére megnyerje 12 napot töltött vele Iglóban. Fő terve volt a császár és *Miksa* ellen európai szövetséget létre hozni, csatlakozásra szólította fel e célból a francia királyt, valamint az olasz fejedelmeket. Egyszersmind érelyesen folytatta Ausztriában a hadjáratot. Egymásután foglalta el a még meg nem hódolt városokat. 1487. január 13-án Német-Ujbely alá vonult, melyet *Zápolyai István* már két év óta hasztalan ostromolt. *Mátyás* azonnal észrevette az ostromlók hibáit, nem sokára rohamot rendelt. Az őrség vitézül ellenállott, dacára, hogy a magyar ágyuk tüzelése nagy kárt okozott mindenfelé, az ostromlókat két ízben a várbeliek tetemes veszteséggel visszaverték. De azért az ostromlók mindinkább közeledtek a várfalához, végre június 27-ére megkezdődtek az

alkudozások, mely szerint hét hétre fegyverszünet állott be, mely időben, ha 3000 ember császári sereg nem érkezik, a vár kapui megnyílnak; mi meg is történt, augusztus 17-én tartotta *Mátyás* Bécsujhelybe ünnepélyes bevonulását.

Ez alatt a 3000 emberből álló birodalmi hadsereg *Albert* szász herceg vezénylete alatt megindult és augusztus közepén St.-Pölten felé vonult. *Mátyás* elébe ment ugyan, de találkozásuk után a régi barátság ismét megújult köztük és alkudozásba lépve, csak rövid fegyverszünet jött létre; *Albert* végre elhagyta a harctér, *Mátyás* kezében hagyva Ausztriabani hódításait.

Kortársai, valamint az utókor is azzal vádolja *Mátyást*, hogy elfelejtkezve életfeladatáról a törökök elleni harcról, szeszélyes dicsvágyból inkább nyugat felé fordította haderejét. De ez megcáfolva van, ha figyelemmel kísérjük *Mátyás* működését, mert bizonyára találni fogjuk, hogy minden tárgyalása és frigykötése a külhatalmakkal, csak Magyarország biztonsága és saját hatalma növelésére voltak irányozva, hogy annál nagyobb erélylyel fordulhasson kelet felé. Sőt mikor Velence 1479-ik évben a szultánnal békét kötött, *Mátyás* nyíltan vádolta a köztársasági kormányt, hogy ő uszította a szultánt Magyarhon ellen. *Mátyás* a közeledő törökök ellen *Báthory István*, erdély vajdáját és *Kinizsi Pált* az ország alsó részei főkapitányát küldötte. Ezek 1479-ik évi október 12-én fényes győzelmet arattak a híres Kenyérmezőn, mely 30000 török életébe került, 1480-ik évben pedig *Mátyás* maga ment a Stíriában pusztító és onnan visszatérő török sereg ellen, egyszersmind maga berontván török Boszniába, *Kinizsi Pál* pedig Szerbiába, utóbbi egész Krusováig hatolt, mindenütt megvervén a török csapatokat és kiszabadítván a foglyokat.

A hadjáratról visszatérvén tudomására jutott, hogy a törökök Olaszthonban Apuliába törtek be és fenyegetik annak alsó részét.

Az olaszokat páni félelem lepte meg, a nápolyi király

Mátyáshoz fordult, ki *Magyar Balázs* kapitányt hatszáz vitézzel küldötte oltalmára. A kis sereg vitézül harcolt a török által megszállva tartott Otranto vára felszabadításánál. II-ik Mahomed szultán a kudarcot nem érte el, mert 1481-ik évi május 2-án meghalt. II. *Bajasid* követte a trónon, kinek ellenében öcsese *Dsem* herceg emelt igényt és bátyja megbukása céljából a keresztény fejedelmekhez fordult segélyért. *Dsem* különös hajlandósággal viseltetett *Mátyás* iránt és általa reménylette leginkább trónját visszanyerhetni. *Mátyás* törekvését meghiusította Velence irigysége és feltékenysége *Mátyás* irányában, azért reávette a maltai rend nagymesterét, kinél *Dsem* tartózkodott, őt Francia-honba küldeni, hol egyik várban őriztetett. *Dsem* herceg egyik párthive biztatására, *Mátyás* elhatározta a törökök ellen támadólag fellépni és noha a császárral 1484-ik évben már folyt a háború, a törökök ellen hetven ezernyi sereget állíthatott ki. Ezen okból *Dsem* hercegnek Magyarországban visszabocsáttatását követelte, igérvén őt országába visszavezetni. Noha *Geréb* horváth bánnak 1483-ik évben vívott győzelme egy török sereg felett csak buzdíthatta volna *Mátyást* a hadjáratra, még is más-kép határozott. *Bajasid* szultán 1483. év végén *Mátyás*nak fegyverszüneti ajánlatot tett, melyet *Mátyás* el is fogadott és a mely 5 évre meg is kötött; *Mátyás* azzal indokolta eljárását, hogy őt a keresztény hatalmak nem segítették, az ő hatalma pedig az ily hadvitelre nézve elégtelen, *Mátyás* keletről most nyugalmat remélt, de csalódott, mert már a következő 1484-ik évben *Bajasid* serege előntötte és *Kilia* is Akerman erődöket megvívta, azt adván okul, hogy Moldova nincsen befoglalva a fegyverszünetben, de e felett 6000 főnyi török sereg átesapott Temesvárra is, melyet *Kinizsi* csak szeptemberben verhetett vissza.

A törökök megbizhatlansága új hadjáratra ingerelte *Mátyást*, ezt *Dsem* herceggel akarta kapcsolatba hozni, azért követet küldött a kiskoru VIII. *Károly* francia király udvarához, hogy a hercegnek magyarországbai küldését esz-

közölje ki. Velence útjába állott, és *Dsem* hercegnek római küldését eszközölte ki. A nápolyi király mindenkép igyekezett ezen tervet meghiusítani, de hasztalan, *Dsem* herceget Rómába vitték és a pápa palotájába szállásolták.

Mátyás politikai terveinek keresztül vitelénél gyakran összekötözésbe jött az olasz államokkal, a kik sülyedésük dacára megtartották európai befolyásukat; főleg a szentszék, és a dúsgazdag Velence, ugy Génua, Nápoly, Florenz, Miláno állandóan a művészet és műveltség fő székhelyei voltak. *Mátyás* nem akart belügyeikbe avatkozni, csak anyagi és szellemi támogatásokat akart kinyerni. De mikor a császári trónra kezdett törekedni, olaszthoni politikája is változást szenvedett. *Beatricali* házassága szorosabban fűzte az olasz viszonyokat, *Beatrix* különben is nem szűnt meg férjét ez irányban istápolni. Mindenek előtt az adriai tenger partján akart *Mátyás* erős állást foglalni.

Már 1477-ik évben Trieszt felé fordult, de később a velenceiek által birt Dalmácia lett vágyának tárgya. Elfoglalására alkalom nyílt, mikor Velence a pápa és Nápoly ellen, a florenci köztársasággal, és Ferrara ugy Milano fejedelmeivel lépett szövetségbe. *Mátyás* elhatározta az előbbieket haderővel segélyezni Velence elszigetelése tekintetéből szövetségeseikhez követeket küldött, ugy a császárt is felkérte a seregnek birodalma területén szabadon átbocsájtása végett. Fokozta még *Mátyás* neheztelését, hogy a *Signoria* 1479-ik évben a törökökkel békét kötött és őket erdélybe betörésre biztatta, halván *Mátyás* készülődéseit, a köztársaság félelmében *Mátyás* engesztelése végett hozzá követeket küldött.

A hadjárat elmaradt, mert a császár megtagadta az átvolnulatást, Nápoly nem küldte el segélyét, a pápa pedig éppen Velencével szövetkezett. Velence felbátoritva elfoglalta most Véglia szigetét. *Mátyás* Véglia megszállására *Magyar Balázst* küldötte el és a pápának éles hangu előterjesztést tett, hivatkozván a magyar korona jogaira, de azért Velence meg nem szűnt *Mátyásnak* mindenütt ártalmára lenni. Hasztalan kötött

Nápoly, Flórenc és Milánóval ellenszövetséget. *Mátyás* nem bizott bennük és csak azon feltétel alatt ígérte Velence ellen a háborút megindítani, ha százezer arany biztosítatik részére, kétszázezer aranyért pedig kész még egy másik sereget is Velence ellen megindítani. A szövetségesek sokallották az összeget, csak 60000 aranyat ígértek és huzták halasztották a tárgyalásokat. Végül *Mátyás* elvesztvén türelmét új ajánlatot tett, mely szerint kész volt pénzsegély nélkül Velence ellen a háborút megindítani, ha a pápa okmányt állít ki, hogy békét köthet Velencével, ha az visszaadja a Magyarországhoz tartozó területeket, ha pedig ezt nem tenné, a pénzsegélyt még magasabbra emelte.

Azonban minthogy nem sikerült Velencét ezen úton megtörni, Velencéhez fordult, szövetséget ajánlván neki, melynek éle a császár ellen fordult. 1484. év tavaszán indult *Mátyás* követé Velencébe, de küldetése eredménytelen maradt. A követő évben Bécs elfoglalása után ismét megújítá ajánlatát, főleg azon okból várván sikert, mert Trieszt elfoglalására jelentékeny haderőt küldött, biztosítván a köztársaságot jóakarattal, egyszersmind kérvén hadainak a velencei területeni átvonulás megengedését és engedélyt lőpor beszerezhetésre.

Udvarias kifejezésekbe burkolva tagadta meg a Signoria a kérelmeket, csak semlegességet helyezvén kilátásba. Együttal intézkedéseket is tett *Mátyás* hadai közeledtére területe oltalmára. *Mátyás* serege csakugyan *Szekely Jakab* és *Geréb Mátyás* vezérlete alatt eljutott egész Triesztig és Fiumeig, de a sereg elégtelensége miatt visszatért.

Olaszország déli részében is változás történt. IV. *Sixtus* 1484-ik évben elhalván, helyette a genovai VIII. *Ince* lett a pápa, ki hasztalan igyekezett Olaszország belnyugalmát helyreállítani, *Ferdinánd* nápolyi király megtagadta a pápának fizetni szokott hűbéri adót és egyéb visszaélések miatt is viszonya a pápával feszült lett. Saját főurai is *Ferdinándnak* elégedetlenek voltak, 1485-ik évben Aquilla és Salerno városok kitűzték a

pápai zászlót, a pápa pedig elfogadta hódolatukat és *Ferdinánd-nak* hadat üzent.

Ferdinánd kieszközölte a Mediciek és Sforzák segélyét, de *Mátyás* segítségét is igénybe vette, ki neje atyja segítségére személyesen akart sereget vezetni. 1486. év január 29-én budai palotájába összehívatta a főpapokat és főurakat, Velence és Flórenc követeit és ünnepélyesen kijelentette szándékát. Március végén pedig már 500 lovas és 800 gyalogost küldött Nápolyba, egyszersmind a porta segélyét is Velence ellen felkérte. Az Ancona közelében lakó gondoliere *Bonolino de Gu-zachio* azon kalandos gondolattól vezérelve kinyilvánítá, hogy ő a török császár nevében fogja a tartományt meghódítani és kormányozni; ez történt 1486-ik év tavaszán.

Mátyás *Bonolino* ellenében felajánlotta a pápának segélyét, a ki a törökökkel együtt e hirre letettek megrohanási tervükről. Most azonban *Mátyás* követte példájukat, 1487-ik év tavaszán *Mátyás* ausztriai táborozása alkalmával a pápai Ancona város köztársasága sokat szenvedvén Velence vetélkedése által, *Mátyás* mint magyar királynak védnöksége alá helyezte magát, mit *Mátyás* el is fogadott, magyar zászlót küldvén oda jelképül, *Cinthyény Ferenc* követüknek pedig Buccari városkát adományozta. Mind ez mély titokban, a legnagyobb óvatossággal történt. A pápa legnagyobb megdöbbenését fejezte ki az olasz fejedelmek előtt és valódi nehezteléssel nyilatkozott *Mátyáshoz* írt átiratában. *Mátyás*, hogy időt nyerjen, a legodaadóbb és tökéletesen biztosító hangon válaszolt a pápának.

Mátyás nagy fölényét az európai ügyekben nem csak szellemi tulajdonai, de különösen szervezett állandó hadserege által vívta ki. Ha nem is volt ő az első, ki az akkori korban állandó zsoldos hadsereggel birt, de mindenesetre ő volt az első, ki azt a nemzeti fegyveres erővel összhangzásba tudta hozni és ez által nagyszámu fegyveres erővel rendelkezett. Olasz számítás szerint a törökök elleni hadseregének száma 163,000 főre tehető, melyből 70,000 Oláh- és Moldvaországokra

esik. Ezen szám nincsen magasra téve, ha figyelembe vesszük, hogy *Mátyás* ugyanegy időben többfelé is rendelkezett nagyobb sereggel, mint ez 1482. évben a törökök és a császár ellen történt. *Mátyás* seregében a legkülönbféle elemeket tudta zászlója alatt egyesíteni. Nagy szerepet játszottak seregében a leginkább fegyelemhez szokott csehek, kikből szervezte hírneves fekete seregét; azonfelől a törökök által szorongatott szerb földről a bosszu és préda után vágyó egész néparadat özönlött seregéhez. De azért seregének legnagyobb része magyarokból állott, kik közül a székely csapatok a legjobb hírben állottak. Azonfelől seregének szervezete és harképessége mindég biztosította a sikert.

Mátyás korában az ujonan alkalmazásba jött lőpor egészen megváltoztatta a hadvitelt, melyet *Mátyás* lángelméje a régi fegyverek használatával kitűnően egyesíteni tudott. Ezen okból tanulmányozta ő a régi római hadvezérek hadviselésit, tökéletes öntudattal ítélte meg a régi római hősök tetteit, méltányolván a régiek harcképességét. Jól ismerte a régiek hadgépeit és azokat az új találmányokkal egyesítette. Ismerte a népek harci szokásait. Jellemző vonása szervezetének minden külön fegyvernem összhangzó együttműködése.

Ő maga jellemzi legjobban seregét, egyik a nápolyi királyhoz irt levélben. Serege összevont állitva: paizsos, vértés és könnyű gyalogosokból, kiknek ötödrésze puskát viselt, vaspáncélos nehéz lovasokból és huszárokból. Ezekhez csatlakozott a jeles tűzérés, számtalan hadigéppel, ügyes ácsokkal és egyéb mesterekkel.

Nagy előnyül szolgált *Mátyás* szárazföldi seregének jól szervezett dunai hajóhada, mely különösen az alsó Dunán és az Ausztria elleni háborúban, a fegyver és élelem szállításnál legnagyobb előnyököt nyújtott. A vízi haderő 364 hajóból 10,000 fegyveresből és 2600 hajóslegényből állott, és leginkább a rác népből került ki, ezek többnyire Belgrádtól Győrig voltak elhelyezve.

A nápolyi százamazásu *Bonfin* tuláradozik *Mátyás* seregének, és minden egyes katonáinak dicséretében. Hogy azonban a hadsereg egyes részei sok kicsapongást is követtek el, bizonyítják az ellenük hozott törvények egész sora, így az 1478. IV. D. I. Hogy *Mátyás* ezen baj orvoslására is gondolt, ezt mutatja a római castrumok példájára 40,000 emberre Buda alatt szervezett és elsáncolt állandó tábor.

Nagy tapintattal birt *Mátyás* a katonaságnál úgy, mint diplomatiánál és a vezetők megválasztásánál, egyedül a hűséget és képességet, nem pedig a származást vévén minősítésül. A hadseregben aránylag kevés idegent alkalmazott. Ilyenek voltak a német *Gräfenek* és *Tettauer*, a cseh-morva *Podmaniczky László*, *Hág* és *Zelni János*, a szerb *Brankovics Vuk* és *Galicsics Demeter*. A magyarok közül sokan tüntették ki magukat, kiket azután *Mátyás* dúsan megjutalmazott, ilyenek voltak: *Báthory István*, *Bánfy Miklós*, *Kinizsi Pál*, *Dóczi Péter*, *Dávidházi*, *Pongrác Endre* és *Bertalan*, *Zápolyai Imre* és *István*, *Palóczy László*, és számosan mások.

Mátyás hadserege nagy mértékben segítette elő a királyi hatalom függetlenítését, de egyszersmind az alkotmányos korlátok lerombolását is, mert mindenből kitetszik, hogy *Mátyás* eszmekepe a római császárságnak fénykora volt, melyben a köztársaság intézményei már lehanyatlottak.

Hasztalan hozattak meg 1471-ik és 1478-ik évben az országgyűlés megtartását elrendelő törvények. Eleinte az egész köznemesség élt megjelenési jogával, később csak az előkelőbbek vettek részt, többnyire csak választott képviselők által. A hozott törvények tárgyai leginkább bizonyítják a nemzetjogainak háttérbe szorítását, az állami jogok gyakorlata egészen a királyra bízott, és csak a katonaság kihágásai, az önkényes elfogatások, a jószágok elkobzása, a tizedek erőszakos behajtása birták a rendeket a felszólalásra. Ellenben az igazság kiszolgáltatásban a király a rendeket mindenben kielégíteni törekedett. Maga is tanulmányozta ezen tért, és behatóan intézkedett

a törvények végrehajtására nézve is. Éppen Bécs város megvívása utáni időben foglalkozott *Mátyás* leginkább a perjog körében elharapódzott visszaélések orvoslásával, és állandó és biztos jog szabályok meghozatalával. Ezeknek eredménye volt az 1486-ik évi országgyűlésen elfogadott munkálat, melynek cikkei örök időre hozattak, és egész 1848-ik évig alkalmazásban maradtak. E törvényekben vannak iktatva a nádor jogai, melyeket *Ország Mihály* huszonhat évig gyakorolt (1484. végéig). Halála után az ország rendének bizalma *Zápolya Imre* felé fordult, ki mindég állhatatosan a nemzeti politikát követte. 1467. évben Erdélyben a lázadás élén állott, részt vett 1471-ben pedig Vitéz János összeesküvésében is, mind ennek dacára megnyerte annyira *Mátyás* bizalmát, hogy 1475-ik évbene török hadjárata alkalmával őt teljhatalommal helytartójának rendelte. A király bízott benne, hogy mint nádor is hűséges marad, azért jóváhagyta választását.

Valamint az ország rendének, ugy a szentszék irányában is, *Mátyás* vezérlő gondolatja mindenkor az ország tekintélye és hatalmának gyarapítása volt. A szt. István által alapított magyar egyház Mátyásig sok változáson ment keresztül. Időfolytával a pápák ragadták magokhoz az egyházi kinevezéseket, és az egyházi javak adományozását, ugy hogy a királyoknak azért folyamodni kellett. *Zsigmond* már a király adományozási jogát visszanyerni törekedett; de azért a pápák még mindig állítottak ki egyházi javakra adományleveleket.

Az 1450-ik évi országgyűlés szólalt fel először ellene, határozottan fentartván az országnak kizárólagos adományozási jogát. *Mátyás* szorosán ragaszkodott ezen joghoz. Mikor *II-ik Pál* pápa az adományozási jogot magának igényelte, *Mátyás* 1465-ik évben határozottan ellenszegült, mire a pápa visszavonult és *Mátyás* minden nehézség nélkül rendelkezett a püspöki székekről. De azért hiven ragaszkodott az egyházhoz és illetőségét az őt illető jogokban mindenütt védelem alá vette, egyzsersmind a főpapokat is minden alkalommal védelmében része-

sította. Így maradt ez IV. Sixtus alatt is dacára a pécsi püspök lázadásának. Így tartott ez 1480-ik évig, melyben az első összeütközés jött közbe és pedig a modrusi püspöknek a királyné általi történt kinevezése alkalmával, melyet a király a királynénak engedélyezett. A királyné gyóntató atyját *Zúrai Antalt* nevezte ki, de ennek ellenében a szentszék *Raguzai Kristófot* akarta modrusi püspöknek, Mátyás hathatósan ellenszegült, megtagadván a modrusi püspökségnek a világi javadalmakat.

Ekkor mondotta Mátyás a bibornokokhoz intézett levelében, hogy a magyar nemzet készebb az ország jelvényének szolgáló kettős keresztet hármassal keresztté átváltoztatni, mintsem a papi kinevezéseket, és az egyházi javak adományozását a szentszéknek átengedni. Hosszabb ideig így maradt az ügy, végre mégis 1483-ik évben a nápolyi király kérelmére, megengedte Mátyás hogy *Raguzai Kristóf* a modrusi püspöki széket elfoglalja.

Nagyobb bonyolódásokat okozott *Bekensloer* most már salzburgi érseknek páratlan szökése, *Mátyás* bosszuságában nem hagyta magát elragadtatni, sőt szökése után egy évre a pápai követet bizta meg, hogy beszélje reá *Bekensloert* a visszatérésre, sőt a királynénak is megengedte a levelezést kiengesztelése végett, de ez nem csak, hogy visszautasította a felhívást, de 1477-ben folyton izgatott Mátyás ellen. Minthogy pedig *Mátyás* jelentésére a pápa nem intézkedett, végre megfosztá *Bekensloert* érseki méltóságától, másnak akarván azt adományozni; *Mátyás* három primás személyében csalatkozva, nem hitt többet a magyar főpapoknak; talán *Beatrix* kérésére is hajolván, a fiatal *János* arragoniai herceget *Beatrix* fivérét nevezte ki esztergomi érseknek.

A fiatal herceg gondos nevelésben részesült, de még csak 14 éves volt; a pápa elhalmozta őt az egyház legnagyobb kitüntetéseivel. 1477-ik évben már bibornok volt. 1479-ik évben, mint a törökök elleni hadjáratra buzdító pápai követ jött először az országba, 1480-ik évi május 11-én ünnepélyesen vonult be esztergomi székhelyére, de az egyházi kormányt a

pápai megerősítés hiányában nem vehette át és mert *Bekensloerre* nézve a pápa még nem határozott. *János* elég nemeslelkű volt, a világi jövedelmekről az ügy elintézéséig lemondani, és azokat ideiglenesen a káptalannál letétbe helyeztetni.

Mátyás mindent megkísérlett a pápánál *Bekensloert* illetőleg, végre a tárgyalások útján beleegyezett a király, hogy *Bekensloer* az esztergomi érsek címét megtartsa és a győri püspökséget elnyerje. Az újabb tárgyalások megszakadtak, de *Arragoniai Jánosnak* 1485. évi október 17-én Rómában közbejött halála más utra terelte az ügyet. Ekkor a király Bécsben időzött, a közbejött halál után azonnal a királyné kérelmére elhatározta, hogy a királyné unokaöccsét *Eszei Hippolit ferrarai* herceget emeli az esztergomi érseki székre.

A milanói udvar, a megüresedett méltóságot *Sforza Ascanio* bibornokra akarta ruháztatni, de elkésett és azért a szent székhez fordult, hol a pápa azonnal pártfogásába vette ügyét, a még csak hét éves *Hippolit* ellenében. *Mátyás* 1485. év végén Budára visszatérve országgyűlést tartott. *Ascanio* követte Budára jövén, újból hangoztatta a pápa jogait. Ennek ellenében az ország tanácsa kimondotta, hogy az országon kívül lakók egyházi jövedelmeket nem húzhatnak. *Mátyás* azonnal foganatosította is a törvényt a Rómában tartózkodó egri érsekre Veronai Gáborra nézve. Ez alapon az ország rendei megnyugodtak, hogy a gyermek *Hippolit* foglalja el az esztergomi érseki széket.

Ily körülmények között megnyugodott a ferrarai udvar is. *Mátyás* ápril első napjaiban állította ki az adomány levelet, melyben kifejti az okokat miért nevezte ki *Jánost*, és miért *Hippolitot* érsekké, különösen felemlítvén neje és rokonai iránti szeretetét, utóbbira nézve pedig a magyar királyi jogok fenntartásának köteleességét.

Türelmetlenül várta *Mátyás* a gyermek primás megérkezését. A magyar főurak hizelegve követték királyuknak példáját. *Mátyás*, hogy megnyugtassa a nemzet érzékenységét, kinyilat-

koztatá, hogy a kis herceg magyar lesz, és hogy el kell neki sajátítani nem csak a nemzeti szokásokat, de megtanulni a magyar nyelvet is. A szentszéktől sem várt nehézséget, mint-hogy az *János* ifju kora miatt sem tett ellenvetést; de erre nézve csalódott. A pápa figyelmeztetvén Mátyást saját jó hírnevére, előadta: hogy egy ily nagy tekintélyű érsekséget, nem bizhat egy gyermek kormányára, főleg akkor, mikor annak betöltésére annyi érdemes férfiú van országában.

Mátyás nem halgatott az ellenvetésekre, sőt kinyilvánítá, hogy ha a pápa mást nevezne ki az érseki székre, az ugyan elfoglalhatná a széket, de nem fogná huzni jövedelmeit. Végre megigérték Rómából, hogy *Hippolit* kinevezését, megfogják erősíteni.

Azonban az okmány átküldése holnapokig késett, mit *Mátyás Ascanio* bibornok fondorkodásainak tulajdonított; de végre mégis célt ért, a bulla kiadatott, és *Hippolit* 1487-ik év nyarán Magyarországra jött, és elfoglalta érseki székét.

Minthogy pedig *Veronai Gábor* halálával megüresedett az egeri érseki szék is, óvakodott más idegen kinevezése által ingerelni a nemzeti érzelmeket, azért magyar főpapokat léptetett elő, és pedig az egeri érsekségre *Dóczi Orbánt*, kincstárnoknak pedig *erdői Bakócz Tamást*. Ellenben a pápa jelöltjének a hatalmas *Borgia Bodrigo* bibornoknak a péterváradi apátsággal kellett megelégednie, ki később, mint IV. Sándor foglalta el a pápai trónt.

(Vége köv.)

Jelentés Bács várának romjairól.

1842-ik évből.

Közli: dr. Dudás Gyula.

Bács várának régiségei, mint történeti maradványok, úgy látszik, nemcsak ujabban, de régebben is figyelem tárgyát ké-

pezték. Ujabban t. i. csak imént elhunyt nagynevű érsekünk, Haynald, tanusított kiváló figyelmet az érseki birtokok területén található régészeti emlékek iránt s ez birta rá, hogy Henszlmann Imre tudós archaeologusunk által a bácsi várat is megvizsgáltatta, sőt ott tüzetesebb kutatásokat is eszközölt, Henszlmann ez ásatások eredményéről „Die Grabungen des Erzbischofs von Kalocsa“ című nagybecsű művében számolt be, melynek adatait, nemkülönben néhai Balogh volt bácsi plébánosnak Bácsról írt füzetét annak idején felhasználtam „Bács-Bodrogh vármegye régészeti emlékei“ című művemben, s e három művel ki is van mérítve azon irodalmi munkák száma, melyek Bács régiségeivel behatóbban foglalkoznak.

Most, hogy a néhai br. Rudics-féle levéltár Bács-Bodrogh vármegye levéltárába került, ezen eleddig a nyilvánosság elől rejtve levő iratokból arról is értesülünk, hogy már az előző évtizedek emberei is érdeklődtek Bácsnak régiségei iránt.

Rudics József főispán ugyanis 1842-ben arról értesült, hogy a bácsi vár tisztes omladványai az esőzések, fagyok, szelek és kegyeletet nem ismerő emberi kezek által annyira megromgálódtak, hogy azoknak végpusztulásától lehet tartani, azért ez évi jan. 28-án hivatalos levelet intézett Klobusiczky Péter kalocsai érsekhez, mint Bács földesurához és püspökéhez, hogy a vár romjainak megóvása érdekében tenne lépéseket.

Klobusiczky érsek, ugy látszik, szintén kegyelettel viseltetett a történelmi emlékek iránt, mert legott aképen intézkedett, hogy a vár omladékainak megvizsgálására s azok állapotáról való jelentéstételre uradalmainak főügyészét, Spech Lajost, küldte ki. A főügyész a megbízásban lelkiismeretesen eljár s eljárásának eredményéről az érsekhez febr. 26-án kelt következő jelentésével számolt be:

„Nagyméltóságú Érsek etc.! A hajdan fenmaradott dicső Bács vára tiszteletreméltó romjainak megkimélése tárgyában tettes Bács megye mélyen tisztelt főispánja, méltóságos almási Rudics József urnak a mult hó 28-áról 14. sz. a. ke-

gyelmességedhez intézett lelkes levele következésében méltóztattott excellenciád nekem kegyelmesen megparancsolni, miképen Bácsba leutazván, a várban történt pusztításokat, s ujitásokat vizsgáljam meg s azokról excellenciádnak tudósítást tegyek. Mely kegyelmes parancsolat következtében alázatosan jelentem, hogy én a folyók 14-én Bácsban megjelenvén, a még fenálló vár falait megvizsgáltam és azt csakugyan tapasztaltam, hogy egy magánosan álló, alapjában a felső szélességénél sokkal keskenyebb és több öl magasságyira, mereszkedett, de bizonyos tudomással is minden szempillantásban összeomlással fenyegetődött *téglafal*, (mily anyaguak a többi falak is), valamely véletlen veszedelem elháríthatásának előgondoskodási okából, szétromboltatott a helybeli tisztség által, a többi szivemelő régiség maradványait azonban előbbeni alakjukban találtam, azon különbséggel, hogy a vár belső terében mészégetés, melyhez a mészkövek Szent-Endréről szállítatnak, állíttatott fel; így mivel annak előtte a marhák és lovak könnyen bejárhattak a várba, most ennek környékzete felsáncoltatott s a belső terében zár alatt levő kapu vezet a mészégető kemencééhez. Ezenfelül azt még örömmel jelenthetem, hogy a vár főkapuja felett, a hajdani *örtorony*, új fedél alá vétetett s alkalmas teremmé alakíttatott, mely által a régiségnek legalább ezen egy maradványa az enyészet bélyegétől megmentetett; ennek balját környező *vár-ormon* pedig a szokott állomásokkal és kápolnával ellátott gyönyörű új kálvária díszlik. Melyeknek alázatos jelentése után magamat excellenciád nagy kegyelmébe ajánlván stb. Kalocsán, 1842. február 26. legalázatosabb szolgája Spech Lajos uradalmi főügyvéd.

Ezen jelentésnek másolatát Klobusiczky érsek márc. 7-én kelt, következő szintén érdekes levél kíséretében küldte meg Rudics főispánnak :
„Méltóságos főispán etc.! Bács vára tiszteletre méltó maradványainak fentartása tárgyában január hónap 28-ról hozzám intézett nagybecsű levele folytába lelkes figyel-

meztetését méltóságodnak annyival örömeztőbb fogadám, mennyivel érzékenyebb tisztelem ama őskor iránt, melyben dicső emlékü érseki elődeim a szent hit és polgári egység malasztos erejének még romjaibau is oly nagyszerű emléket hagyhattak. Megvizsgáltattam tehát uradalmi főügyvédem által ezen omladékok mostani állapotját s az iránt előmbe terjesztett jelentést nem kések itt másolatban méltóságoddal is közleni, oly nyilatkozással, hogy azoknak további fentartásukról folyvást gondoskodni fogok. Többnyire püspöki áldásomat atyai szeretettel adván, további jóvoltiba s szives hajlandóságába ajánlott álhatalos tisztelettel maradok méltóságodnak Kalocsán márc. 7-én 1842. igazszivű lekötelezett szolgálja: Klobusiczky Péter, kalocsai érsek. “*

Praehistoricus és római cserépedények a vármegye gyűjteményében.

Tagadhatatlan, hogy Bács-Bodrogh vármegye területét a történelem előtti időben már számos népség lakta, melynek maradványai mindinkább napfényre jutnak. Legszámosabbak a cserép-edények, de vannak egyes bronz tárgyak is, és számos caolin gyöngysorok, melyek a sírokban elszórva találtattak. Hogy ezen ősrégi maradványok mireánk jutottak, leginkább a vármegye területének alakulásában leli magyarázatát. Ugyan is tudjuk, hogy a vármegye területének alsó része a telecskai domboktól kezdve, melyek mintegy partokul szolgáltak, majd nem egészen vízzel volt borítva, és csak a magaslatok, melyek a vizekből kiemelkedtek, voltak lakhatók, ezeket a magaslatokat szállották meg a történelem előtti korban a vidék lakói, kiket most még alig ismerünk névszerint is. Ilyen magaslatok, lehet mondani gerincek az egész megyében számosan voltak elszórva,

* Eredeti levél Bács-Bodrogh megye levéltárában. (Rudics-féle levéltár XIII. 232.)

ezenek maradtak meg leginkább az ősi emlékek is. Az ily magaslatok kettős okból kerestettek fel az őslakók által, először, mert könnyen voltak védhetőek az ellenség, valamint vadállatok ellen, másodsor, mert a halászat folyton könnyen szerezhető bő táplálékot nyújtott. Eddig kevés gond fordított az ily maradványokra, mindazáltal sikerült a társulatnak a talált tárgyakból, különösen eserép-edényekből, egy kisebb gyűjteményt összehozni, melynek összeírása és tüzetes ismertetése most van munkában.

Az eddig ismert, és ősidőben lakott lakhelyek a következők: Szabadka környéke (a leletek a szabadkai gymnasium gyűjteményében), Hegyes-Zobnatica, hol bronz, gyöngy és sírok maradványai is találtattak és küldettek be Kiss Lajos sziveségéből, Zombor és pedig a vasuti indóház mögött a Szemző János szállásán, és a Bukovác erdőségben, a tárgyak a társulat gyűjteményében, és dr. Thim József tagtársunk birtokában vannak, végül Keresztur, honnan számos ilyenmű tárgy került a társulat gyűjteményébe.

A római eserép-edények könnyen különböztethetők a barbar eserép-edényektől, részint alakjuk, részint a grafit használata következtében. Római edény alig találtatik a megye területén, mi reánk maradt, e körülmény csak is a rómaiaknak megyénkbeni rövid tartózkodását bizonyíthatja.

Annál nagyobb szerű azon római eserép-edény és eserépből készült halászati eszközök gyűjteménye, melyet Schwerer János tagtársunk bőkezűségéből nyert a társulat gyűjteménye. Ezen tárgyak nem találtattak ugyan a megye területén, de a szomszéd, a megyénkkel folytonos összeköttetésben élő Kis-Kőszeg (Batina) területén, és a mely mindenesetre érdemes az annak idejébeni tüzetes leírásra

Grosschmid Gábor.

egekben maradtak meg leginkább az ősi emlékek is. Az új ma-
 gyarok között előbb korcsolatok lettek, az ősi népek által, először,
 mert könnyen voltak védhetők az ellenség, valamint a kelták
 ellen, másodszor, mert a halászat folytán könnyen szerezhető
 az élelmiszer. Eddig kevés gond fordult az új ma-
 gyarokra, mindaddig, amíg a kelták a térségekben a földet
 gyámkodták, különösen csatornázásukból, egy kisebb gyűjtőmenny-
 szetben, melynek összeírása és térségi leírása most van
 megírva.

Az eddig ismert, és ősidőben lakott helyek a következők:
 Szabadka környéke (a jelenlegi szabadkai gyűjtőmenny-
 szetben), Hegyes-Dobanata, Bol-bronx, Gyöny és sík-
 maradványai is találtak és küldtek be Kise János szives-
 séggel, Nador és pedig a vasúti indóház mögött a Szamos
 János szállásán, és a Bukoviná orvosságban, a társak a társulat
 gyűjtőmennyében, és dr. Thim József társunk által
 vannak, végül Keresztur, Honnan számos gyűjtőmenny-
 szet került a társulat gyűjtőmennyébe.

A római csatornák könnyen különböztethetők a bar-
 bar csatornákéval, részint alakjuk, részint a gráf. leírásuk
 következtében. Római csatornák általában a megye területén,
 mielőtt a társulat a környékét csak is a rómaiaknak me-
 gyékben lévő társulatok által gyűjtötték.

Annál nagyobb az azon római csatornák és csator-
 nák közötti különbség, amelyek gyűjtőmennyét, melyet Schwaner
 János társunk a bukovinai társulat gyűjtőmennyé-
 ben társak nem találtak ugyan a megye területén, de a
 Szamoson, a megyénkkel folytatás összeköttetésben lévő Kis-
 Közégy (Bátina) területén, és a nagy mindenesetre érdemes az
 annak idejében térségi leírása.

Gracsinál Gábor:

Tartalom:

	Lap.
I. A péterváradai apátság. Irta: Érdujhelyi Menyhért. (Folytatás)	147.
II. A bácskai nemességfelkelése 1797-ben. Irta: dr. Dudás Gyula	159.
III. Történeti ismertetés. Hunyadi Mátyás király. Fraknói Vilmostól. Ismerteti: Grosschmid Gábor. (Folytatás) . . .	173.
IV. Jelentés Bács várának romjairól, 1842-ik évből. Közli: dr. Dudás Gyula	185.
V. Praehistoricus és római eserépedények a vármegye gyűjteményében. Grosschmid Gábortól	188.

A BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.
